

MAGYARHONI KORSZERŰ ESZMÉK

ÍRTA

SZTRÓKAY BÉLA.

PEST,
MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA,

Il eut suffi (le ne point entraver le
développement naturel de la Hongrie, et
la Hongrie serait a cette heure un de
pays de plus florissants.

J. E. H

Mert ha majdan minden magyar
Egyet érez s egyet akar
Erünknek bár mi áljon
Ellent, kell hogy hátráljon.

»

GRÓF

TELEKI *LÁSZLÓ*

SZELLEMÉNEK

HAZAFIÚI KEGYELETTEL

AJÁNlja

A SZERZŐ.

Gróf Teleky László szelleméhez.

Néma ihlettség fogja el lelkem, midőn gyarló művemet dicső hazafi emlékednek — közöttünk elő szellemednek, szentelem.

Igen, néked volt az általam szentelve, midőn még életben valál. Rejtélyes kimúlásod az utókor-nak egy fénysugárt. egy vezércsillagot hagy örök-ségül a rejtély megfejtésére, mely azon kétségtelen igazság, hogy Te az ármányos utaiban kifogyha-tatlan zsarnoki önkényuralom pestises légkörének mérgezett leheletének levél áldozata. Azon önkény uraloménak, mely különféle utakon sok kiki-áltott hazafiak által is képes a legjobb szolgálato-kat tétetni saját maga számára. Halálad nem lehetett akadályá annak, hogy ezen művet néked — szellemednek ne szenteljem. Úgy is éltedben, csupa szellem voltál, most már mint földi hü-velyedtől is megszabadult szellem élsz közöttünk.

Nevezzék bár gyengeségnek vagy előítélet-nek, vagy bárminek azon érzeményt, mely kebe-lemben él, miszerint hiszem, hogy szellemed örökö-dik felettünk. Ha a rózsz útra tévelyedett, viszatér az igaz ösvényre, szellemed vezérli azt. Ha a honfi kebelben felbuzog a magasztos, dicső áldozatra kész honfiúi érzelem, azt szellemed lelkesíti. Ha egy láthatlan kéz majdan csatáinkban vagy végvesze-delműnkben nyújt felénk segílyt, azt szellemed mindenható ereje intézi hozzánk, s az ment meg bennünket végveszedelműnkben az enyészettől.

Es mi azon varázs, mely annyira vonzá lel-künket szellemünket lelkedhez szellemedhez? A dicső hazafias érzelem talán, mely áldozatra készen semmi veszélytől visza nem rettenve, benned a szí-

vek legnemesbikében lakozott? Magasztos és dicső volt az érzelem szívedben, de hála az ég urának, hogy hazánkat megáldotta több ily nemes érzelmű fiakkal. Vagy tán a lovagias jellem, mely benned tanította az embert, a szilárd jellemű férfiút, a jóért, az igazságért, szépért és dicsőért hon lángoló szívet becsülni? Meghajlik minden nemesen érző kebel ily magasztos jellem előtt, de ilyeket kedves honom lovagias jellemek hazája többeket mutathat fel, mintaképpül más nemzetek számára. Vagy végre tán sokat magába foglaló szellemed mely körül ragyogta a homályt s világot árasztál általa a világtalanok szemébe, mély tudományos alapos ismereteid, elme tehetséged az istenség valódi szikrája, mély belátásod és valódi bölcseséged? Üdvöt és világot árasztott mind a hazára mind azon körökre, melyekkel honunk határain túl hazánk sorsát és állapotját, jogait és alkotmányát megismertetéd. Dicső a tudományos és lángelme tehetség pályája, de azok voltak mind a hazán belől, mind azon kívül, mind a régiebb mind az újabb időben szép számmal. A hideg ész hidegen hagyja a szívet, azért nem az azon különös jellemvonás, mely bennünket bámulatra gerjeszt s határtalan vonzalmat kelt fel kebelünkben. Mert a szentírás szerint is, ha hegyeket rakhatnék egymás tetejébe, vagy az angyalok nyelvén szóllanék is, olyan volnék mint a csengő érez és pengő czimbalom ha szeretet nincs bennem. De a végetlen tiszta igazságos jellem, mely kész éltét vérét és mindenét feláldozni a szent ügyért, melyben lelke él, melyben egy szemernyi önérdeket lelteni nem lehet, melyhez nem vezet út, mely által bármely érdeket lehetne kelteni benne, hogy vallott meggyőződésétől csak egy hajszálnyira is eltérjen, vagy hazája szent ügyéből csak egy szemernyit is feladjon. Ha az igaz ügy vagy ártatlanság elnyomatik; Cátóként

egy maga is képes arra, hogy a mellett rendületlen utolsó leheletéig megálljon, s nem mint a közlekedet a hatalom szava vezérli, vagy a tömegek hullámlása sodorja ingatag árájába.

Továbbá, azon szeretetteljes hazafias emberbaráti érzelmed volt oka irántadi hű vonzalmnak, melynél fogva nemes büszkeségedet abban helyezéd hogy a legkissebbeknek is szeretetteljes nyájasságod állal tetted a véled találkozásod édessé, s nem akarva önkénytelen is megnyerted a lélek vonzalmát és szívek érzelmeit. Mivel a polgári élet erényeit nem mások elhomolyosításában lelted, s a kikkel érintkezel, azok iránt a barátságos nyájasságod nem leereszkedésképpen gyakoroltad, hanem azt, mint a kevélységgel teljesen ismeretlen valódi ember becsölesből, mint mások tehetségeinek, erényeinek, érdemeinek és tiszta keblű jó akaratnak tisztelője és kiemeltje tevéd, mely azoknak esett osztály részül, kiknek nem saját énjük van minden mozzanataiknál jelen, s minden cselekvényeik kiindulási pontja, néma dicsvágy, hanem tudatja annak, hogy azon tehetségeket, melyekkel az istentől megáldatott, kötelessége másoknak hazájának és az emberiségnek használni. Azon előnyöket pedig melyekkel oly nagy mértékben bírtál nem érdemül tulajdonítsd magadnak, hanem elfogta kebledet azon elégtűl erzet, melyet szoktunk érezni, midőn nehéz feladatunkat, kötelességünket, lelkiismeretesen és híven teljesítettük. Annál fájdalmasabban esett nekünk elvesztésed, minél ritkábban lehetünk hozzád hasonló valódi szilárd önzéstelen jellemet, a minőt értett Diogenes, midőn égő lámpájával nappal embert keresett. És minél gyakrabban találkoztunk az irigység, káröröm, hiúság, önérdek alatomos kaján mysticismus rút példányaival annyival fájóbb azon seb, melyet kimúlásod, körünkől! el

költözésed szívünkben okozott. Végre Te a hazának valódi mátyrja voltál, első ifjúságodtól kezdve, azon nemes tüzet mely kebledet melegíté a tudományosságnak, lovagiasságnak és forrón szeretett hazánknak szenteléd, mit, azon évek során mely eket a hazában töltél, oly jelesen megmutattál, s a hazáért, az igazságért küzdve, a polgári és lovagias érényekben öszpontosuló nemes tetteid által oly fényesen bebizonyítottál. Midőn a haza nehéz napjai jöttek, melyben minden polgárától áldozatot kívánt, akkor te neked jutott a néhez földat, hazánk alkotmányát és közjogi viszonyait az azt nem ismerő külfölddel megismertetni, s midőn hazánk éppen a külföld ezen ignorantiájának áldozata l esett, — lön a te sorsod száműzetés és hontalan bujdosás, mely állapotodban nem szűntél meg a hazát hivatásához méltólag ismertetni meg akül-nemzetekkel, kik a te lovagias jellemedben szilárd igazság szerető és hazafias érzelmeidben tanulták megismerni a magyart. Végre azon szomorú végzeted nem említhető a legmélyebb fájdalom érzete nélkül miszerint menekült bujdosásodból haza térésed oly gyászos volt, hogy legelsőbben is, mint fogoly léptél a szeretet hon szent földére.

Legvégre rejtélyes szomorú haláloed megkoronázta kisenvedt éltedet s feltette fejedre azon mátyr koronát, mely üdvözítőnk, Socrates, Cáo és egyéb halhatatlan férfiaknak jutott — az utókor kegyeletteljes tisztelete által — osztályrészü. Legyen szellemed velünk és segítse jobb sorsra ez árva hazát.

E L Ő S Z Ó .

Oly korszakot élünk, melyben a legfontosabb események egymásra halmazódva következnek s a közügyek ezen különböző színezetű változatossága, azokat különböző politikai stádiumokba helyezi. Azért ezen műnek nem feladata a változó politikai helyzetekről részletesen a naponként előforduló események szerint értekezni; mivel ezek inkább hírlapi térre tartozó tárgyak. Hanem ezen röpirat ezéjja: Magyarország alkotmányos jogait az ország törvényei értelmében tárgyalni, s bebizonyítani hogy azok nem vélt, de valódi százados törvények és gyakorlat által szentesített jogok, melyek a múltban gyökereznek.

De egyszersmind megmutatni azt is, hogy azokoak érvényesítése nem csak politicalilag czélszerű, hanem az mind az országra, mind az uralkodóra nézve valódi elkerülhetlen szükség.

Azért az igazságot függetlenül, minden tartózkodás nélkül, jóakarólag, meggyőződésem szerint kimondtam, mind az uralkodó, mind a bukott rendszer irányában, mind pedig az ország alkotmányára nézve azt kimondani kötelességemnek ismertem, s annak a jog alapján létesülendő jövő szervezetében, részben a közvélemény által is pártolt eszméket kívánok általánossá és érvényessé tenni, melyek bármely körülmények között a kiegészített, alkotmányozó országgyűlés tanácskozási tárgyai leendnek. Lehet, hogy sokban tévedek, azért igen örvendetes leend az nékem, ha mások jobb, és a jogalapján czélszerűbb javaslatokat teendnek. mert óhajtásom, nem önvéleményemnek szerezni elsőséget, hanem közös hazánknak csekély tehetőségem szerint használni. Ha csak némely tárgyak lesznek is benne olyanok, melyek méltánylásra találandnak, vagy ha csak egy eszmém találkozend is helyesléssel az értelmes közvélemény előtt, úgy azt mint általam vitt követ fogom tekinteni alkotmányunk újépületének felépítéséhez s az állal már eléggé megjutalmazva érzendem magamat.

Nem is kell említenem, hogy a röpirat tárgyai olyanok, melyek mindegyikéről köteteket kellene írni, ha csak némileg is kiakarnánk meríteni a tárgyat, de az egy röpiratnak sem célja, sem feladata nem lehet. Azérterre nézve csak a fővonalokra szorítkoztam, melyek t. i. okvetlen szükségesek a tárgyak valódi megismertetésére, s a jelenlegi statusquoból leendő kifejlődésünk megérthetésére nézve.

Miután pedig ezen eszméket némi részben a külfölddel is megismertetni óhajtanám, azért ezen mű német fordításának jogát magamnak fentartom. Bármilyen legyen is szeretett hazánkról a sors könyvében megírva, minden esetben azon eszmék, melyek nyolcz százados alkotmányos életünkől kiindulva, a jog, s a political czélszerűség és igazság elvein alapulnak, előbb utóbb kifogják vívni a magok diadalát. Én csak a tiszta lelkű önzéatelesen jóakarat alapján létesülendő összetartásért emelek főhászt a mindenhatóhoz, a többire nézve, a legjobbat várom a nemzetek sorsát intéző ég urától. — De van az aranyak is salakja, fájdalom, hogy az hazánkban is különbféle alakokban rejtezkedik, így például: míg egy részről mint alkotmányos tisztviselő egyik megye ismert mysticus alispánja bizonyos eoteriáknak érdekeit a magáéival amalgamisálja, és creaturáit is maga köré gyűjti s azokkal és mysticus fogásai által minden vélemény szabadságot megghiúsít, magány érdekeinek és hiú dicsvágygyal telt czéljainak áldozza lel, a valódi érdemet az erényt és az igazságot. — Más részről pedig a minden áron hivatalába visszajuthatási szándék, a bukott rendszer némely hivatalnokait a legrosszabb szándéokra vezérli Míg mások azok közül, kik jelenleg ismét hivatalba vannak, képesek a haza válságos perceiben magokat eszközül felhasználtatni (tisztelet a kivételeknek) de többen a haza alkotmányos jogai és törvényei s valódi érdekeinek feláldozásával is készek volnának, hivatalukat viselni. Mind ezen mellékes magán érdekű férfiak száma, hála az égnek, hogy az az egészhez képest kevés. Éppen nem eshetünk kétségbe tehát hazánk sorsa és jövője felett, mert ezek is, mint az olvasztó kemenczében a salak, elenyésznek az igazság és a valódi önzéstelen érdem kifogja vívni itt is, a maga érdemlett diadalát.

Órák, napok, évek tűnnek el az örök lét végetlen, úrében, egyesek és nemzetek életében, a ha viasza tekintünk ezen elmúlt időkre, akkor látjuk csak, mily befolyások alatt alakultak azon körülmények, s mely okok idézték elő azon helyzeteket, melyek egyesek, valamint nemzetek fejlődésére és boldogságára előmozdító, vagy azt hátráltató és megakadályozó befolyással bírtak.

Ha visszatekintünk az elmúlt szomorú emlékü 11 évre, bár ezen évek szenvedései és viszontagságai között u tapasztalás iskolájából sokat tanulmányozhattunk, még is saját élet feladatunkra, a tökéletesbülésre és nemzeti előhaladásunkra, ezen idő csak nem elveszettnek mondható. Nemzeti életünkben ugyan ezen tizenegy év nem oly sok, mint egyes ember életében, még is annak oly végében nyomasztó helyzetben és tétlenségre kárhoztatott tespedésben eltöltése, nem hagyhat maga után mást, mint keserű érzeményt és szomorít emlékezetet. Az angol megbecsülhetlen jelmondata „az idő pénz ‘ — mi annyi veszteségeink között azt visszavon katlanul elvesztettük.

Azért kell kétszeres erélylyel újjá alakulásunkhoz hozzá fogni, hogy az elveszettet kipótolhassuk, de egyszerismind bölcs előrelátással s ildomossan, kétszeres eszélylyel is, nehogy az újra építést rősz alapra fektessük és az épület ismét összeroskadjon, s ismét tizedekre, sőt tán századokra vessen vissza bennünket erkölcsi és nemzeti előhaladási pályánkon.

Hazánk jelen political stádiumában, minekelutte alkotmányunk, törvényeink és közigazgatásunk szervezéséhez hozzá fognánk, szükség mind történeti jogaink es ki-fejlődésünk, mind államtam czélszerűség tekintetbe vételel, leggyakorlatibb indokokból eredő intézkedések nyomán, az újra építést megkezdeni. Ezeknek biztos alapján, az annyi megrázkódtatásokon keresztül ment, és

minden kül mozoghatást, megsemmisítő nyűg alatt szenvedett hazánk állapotját; egy új boldogabb korszak igényeinek gyakorlatilag megfelelő irányfelé vezérelvén; annak jövődő felvirágzását előkészíteni

I.

Belügy.

A törvényes alap mellett nyilatkozott az országgyűlés, annak összejövételét megelőzték a megyei közgyűlések, melyek már akkor, mint az ország közvéleményének hiteles orgánumai, egyhangúlag hazánk törvényeit; az 1848-dik törvények által sanctionált elvek szerint vették kiindulási alapul, s egyhangúlag ezek értelmében nyilatkoztak, — annak alapján szervezték is magokat, s azok értelmében alakultak a bizottmányi közgyűlések, s választott meg a megyei tisztikar, melynek főkötelessége a bűntények elkövetőit a közrend és bátorság elleni vétőket a legszigorúbban büntetni mert csak oly intézményeknek ígérhetünk tartósságot, melyek a törvényeknek tiszteletet biztosítanak az által, hogy azok megsértőit szigorúan büntetik.

A mi a megyéknek a jelenleg tényleg létező kormányhoz! viszonyait illeti, legigazságosabb s egyszersmind legtapintattaljesebb azon megyéknek végzése, melyek kijelentették: hogy a közügyeknek sérelme ne történjék, s egyesek kárt s hátramaradást ne szenvedjenek, a levelezést és érintkezést ezen tényleg létező kormányhatóságaival a fenemlített karok nélkül meg nem szüntethetvén; azért azt csupán ezen elv kijelentése mellett folytatják.

Az 1848-dik törvények felállíták a felelős kormányt s legelőször is a közigazgatásra nézve a belügyministeriumot, mely hogy a megyei rendszerrel is összeegyeztethető, az kétséget nem szenved.

Ha például az országgyűlés abba a nézetbe lenne mely szerint az, hogy a miniszteri kormány törvénytelennek lenni vélt rendeleteit a megye közgyűlése félretehessék — a kormányzást nagyon megnehezítené — s a felelőséget csak nem lehetetlenné tenné. Ezen okból kiindulva az országgyűlés a megyék szervezetére nézve egy közvetítő rendszabályt állapíthat meg, mely szerint ily esetben első ízben a rendelet félretétethetnék azonnali felírás mellett. Azonban ha ezen okokkal támogatott representationnak fogantatja nem volna s a ministeriumtól ugyanazon rendelet fogantatása másodszor is sürgetetnék; tartoznék a megye közgyűlése azon kormányi rendeletet fogantatásban!

Azonban az ily esetben a megye nehézségét a jogtalan rendelet ellenében, azonnal az országgyűlés elé terjeszthetnék, s ott a ministerium feleletre vonatván, cselekvénye helyesléssel vagy igazoltatnék, vagy a megyén történt igaztalanság és törvénytelenségnek azonnal elégtétel szerezhetnék.

Kivételes állapotban az országgyűlés lenne össze hívandó és csak annak megegyezésével függeszthetnék fel a ministerium a közjogi törvényeket, (mint Angliában a Chartát rendkívüli esetben felfüggesztik) és csak ilyenkor tartoznék a megye minden ministerialis rendeletnek azonnal feltétlenül engedelmeskedni.

Normális állapotban pedig a megyei önálló intézkedések és közigazgatási élet által eleje vétetnék mind azon hiányok, visszaélések és félszepségeknak, melyek a bureaucratic centralisatio árnyoldalát képezik, a közdolgoknak pedig a legcsekélyebb parányiságokig, nevetségig lassú folyamat sőt fenakadását eszközük. így történt például a bureaucratic centralisatio idejében, hogy midőn egy valaki, személy és vagyon bátorsága végett fegyver engedélyért folyamodott, de az tőle gyanús political gondolkozása miatt — de még is minden okadatlás nélkül — az első fórumon megtagadtattott. Az ügyet az illető fellebezte, keresztül nyert a helytartóságon,

keresztül a kormányzóságon (Gouvernement) s míg leérkezett, az engedély addig puszta lakán kirabolták az illető folyamodót, azután megvehette már a fegyvert, a mivel üthette a rabló nyomát.

Egy más megtörtént tény-mint curiosumot, mihez hasonló száz meg száz eset adta elő magát, íelemlituni érdekesnek tartok. Egy közigazgatási és törvénykezési járáshivatal szobájába oly kidült bedölt rász kályha volt, hogy az nem csak nem melegített, de füstje mind az ügyfelek, mind a hivatalnokok szemeit megvakítással fenyegette. A járási hivatal főnöke már rég beadta a megyei főnökök a felőli jelentését, hogy ezen járási hivatal helyiségében egy új kályha csináltatása szükségeltetik. A Helytartóság felküldte ezen jelentést Becsbe — a Belügy Ministeriumhoz; de a tél igen hideg kezdett lenni, — a járási szolgabíró tovább nem várakozott, hanem kénytelen volt, az új kályhát megcsináltatni. Az illető mesterembert biztatta, hogy legközelebb majd utalványozzák néki a járandóságát. Csak ugyan vissza érkezik nagy sokára a Belügy Ministeriumtól, nem az utalvány, hanem hogy szakértők vizsgálják meg a dolgot miben van s azok véleményes jelentése küldessék fel. Megküldetik tehát a szakértők, kik tudniillik azon kályhát még néhai állapotjában ismerték, véleményes jelentése, keresztül megy az minden közbeneső hatóságokon ismét a belügyministeriumhoz a belügyministerium megkeresi a pénzügyministenumot ennek utalványozására — a pénzügyministerium visszaküldi, hogy miután a kérdéses Járásihivatal vegyes, signálja a megkeresést, az igazságügyministerium is. Mindenütt természetesen elhever az ügy holnapokig, míg ismét a belügytől az igazságügy és onnét vissza a belügyhöz, onnét pedig a pénzügyministeriumhoz küldetik, ki az országos pénzügyigazgatóságot, s az ismét a kerületi pénzügy igazgatóság útján az illető adóhivatali pénztárt utasította, ezen kályha csináltatási költségnek kiüzetésére. De ezalatt a tél, nyár, ősz, ősz még a másik tél, tavasz és nyár is elmúlt, míg ez

illető mesterember pénzéhez juthatott. Ezen eljárás pedig legalább hat száz pengő frt. árú munkába került a statusnak míg a kályha huszonöt frtért megkészült. És hasonlókat lehetne ezer esetet is előszámlálni, melyek mind azt bizonyítják, mennyire szükséges az ilyféle centralisációtól óvakodnunk s miket mind igen jó ismernünk, hogy tudjuk mit kelljen szorgalmasan elkerülnünk, hogy hasonló hibába ne essünk a mit pedig teljes centralisaitó mellett elkerülni lehetetlen.

Ha pedig felelős minisztériumunk s megyei rendszerünk lesz, elkerüljük az ily hosszadalmas és apró dolgokkal elhalmozott eljárásokat, mert a megyék ismerik legjobban helyi viszonyaikat és saját szükségüket és saját kebeleikben csak is azok tehetnek erre nézve legcélszerűbb intézkedéseket.

A Kormány rendelte ügyekben a ministeriumial teszik magukat érintkezésbe s azzal egyértőleg intézik el a törvény korlátai között saját ügyeiket, összeütközés esetében pedig a felébb előadott közvetítő rendszabály érvényesítenék.

A megyei rendszer egyik lényeges joggyakorlata volt, hogy képviselő követeiből alakult meg az országgyűlés alsó táblája. Az 1848-ki törvények szerint a megyék kebelében felállított választó kerületek képviseltetik magukat, választott országgyűlési képviselőik által. A választó kerületekben szavazattal bír minden más kellékek nélkül a nemesség, a ki 800 éven keresztül fentartotta az alkotmányt és magyar nemzetiséget, s mint honvédje a hazának, az országot. Ha különben is történelmi jogait hazánkunk tiszteletben tartjuk s annak történelme iránt kegyelettel viseltetünk miért venné el az országgyűlés éppen azoktól ezen jogokat, kik azt milliókkal megosztották, egyébiránt azt tenni az országgyűlésnek jogában állandó de alig hiszem, hogy azt tegye, ha meg gondolja, Hogy hálátlansági váddal fogja méltán illetni őt az utókor és a história. Továbbá választási joggal bírnak a honoratiórok, kik mint az értelmiség képviselői két-

ségtelenül hivatva vannak az országban a politikai jogok gyakorlataira. Végre kik legalább is egy negyed volt úrbéri telekkel, vagy száz pengő frt. tiszta jövedelemmel bírnak. Valóban széles alap és így méltán képviseli az, az ország közvéleményét, ha csábítások s más izgató befolyások által tévútra nem vezetetik, hanem az a józan értelmiség szavára hallgat, a annak zászlója által vezéreltetik. Mert ellenkezőleg az veszélyesé is válhatik, mint azt több képviselő választásánál sajnos voltunk tapasztalni kénytelenek, ahol tudniillik a nép csábítások, ámítások, megvesztegetések, itatások s megvetésre méltó korteskedések által épen azok által csábítottak el, kiknek főkötelességük volna az ily visszaélések ellen küzdeni s az ügy szentségéhez és a szilárd férfias jellem méltóságához illőleg, a népet minden praecupatin nélkül szabad. részrehajlatlan és igazságos vélemény nyilvánításra buzdítani.

Erre nézve leghathatósabb ellenszer a szigorú országgyűlési verification kívül az volna, ha követjelöltek által kijelelt egyéneket a megyei központi bizottmányok kiküldenének; hogy mind a követválasztások előtt, mind azalatt netalan történendő visszaéléseket ellenőrizzék azokat feljegyezzék és az illető választási jegyzőkönyvekkel együtt az országgyűlési verificationra felterjeszszék.

A megyei rendszer ugyan egyik fő lényegétől fosztatik meg azért hogy az országgyűlés nem közvetlen a megyék kifolyása, ebben némi anomália látszik lenni. Mivel az 1848-ik 16-ik t. ez. a megyei rendszert az alkotmányosság védbástyájának tekinti az 5-ik t. ez pedig mégis választó kerületeket állít fel, melyek a választás után azonnal szétoszlanak. A megye alkotmányos erkölcsi testület, melynek a megye bizottmányi közgyűlése, kell hogy valódi kifolyása, képviselője, és orgánuma legyen. Azonban a megye közönségének mintegy bizalmatlanság szavaztatik akkor midőn attól megtagadtatik azon legfőbb joggyakorlat mi oly er-

kölcsei testülettől, mely az országnak tőtenyezőjét és nevezetes kiegészítő részét képezi, meg nem tagadható, hogy tudniilik az országgyűlésre követeket nem küldhetvén, azok által ön magát netn képviseltetheti, s ezen jogot átruhazza oly egyes összevejöveletekre (választó kerületekre) melyek semmi erkölcsi testületi személyiséggel. s így azok jogai és kötelezettségeivel sem bírnak, miután azok a választások után létezni azonnal megszűnnek. A megyék, ezen törvényes és szerkezetüknel fogva természetes jogai komoly megfontolást érdemelnek, s minden mellék tekintetek tőketételével, egyedül a haza jövendőjének s boldogságának biztos alapra fektetésével, szükség hogy azok megoldassanak. —

Ha azonban az országgyűlés a választó kerületeket továbbá Is jelenlegi állapotukban és szerkezetükben, meghagyná, szüksége leend az országnak garantiára; hogy a képviselők valódilag küldőiket képviseljék, s azok nézeteinek, eszméinek s szellemének kifolyásai legyenek. — Ezen cél elérhető, vagy utasítások által vagy a követjelöltek, politikai nézeteik és elveik írásba foglalt szerkezetének, az illető megye közönségéhez — melyben t. i. a választó kerület kebeleztve vagyon, benyújtása által.

A mi a megyei bizottmányi közgyűlések olyatén eljárását illetné, mely szerint a kebelükben létező választó kerületek küldöttjeit, utasításokkal lássak el, az ellen és mellett a hírlapokban is bőven felhozott védokokat nem akarom itt újra ismétetni, mert a vitának végre is eredménye az, hogy igen dicső, ha egy nemzet fiai annyi lelki felemelkedettségel bírnak, hogy az ország sorsát szabadon, minden reális biztosíték és törvényes ellenörködés nélkül kezeikre lehet bízni, akkor nem szükség semmi garantiu, mert akkor a jellemzilárd és szellemdús emberekben szintannyi kezességet lehet találni mint egy egész megye közönségében, s utasításokra egyátalán fogva szükség nincsen. De ha a dolog ellenkezőleg állna, s ellenkezőleg látná azt az országgyűlés, vagyha egy két or-

szágyülés folyamatja mást bizonyítana, akkor a választók úgy is oly követeket küdenének az országgyűlésre, kik az utasítás mellett fognak nyilatkozni, mivel a magyar legjobban hisz annak, a mit lát, mert a tényeket, melyek megtörténtek, sem meghazudtolni, sem ignorálni nem lehet, — Akkor minden esetre találand módot az ország, hogy képviselői ne önkényesen hanem valódilag képviseljék küldőiket, s ha szükség fogná kívánni, a választó kerületnek több tagjai kérelmére az illető megye bizottmányi közgyűlése által azonnal vissza fog hívatni, s új választás alá bocsájtatni, mihelyt hűtlen leendett küldői előtt vallott politikai nézeteihez.

Ugyanaz áll akkor is, ha az ország a megyei rendszert csakugyan az alkotmányosság védbástyájának tekintti s azt a maga valódi jogaiban fentartja, ezen esetben megszűnnek a választó kerületek által követválasztások s akkor a megyéknek kellend népességi arányuk szerint egy, két, három vagy négy követet küldeni, s ugyanannyi számú szavazattal felruházatni.

Arra nézve pedig, miszerént azon képviselők szükség hogy csakugyan küldők nézeteit, akaratját és kívánatait tolmácsolják — vissza kell mennünk országgyűléseink eredetére s vizsgálat alá kell vennünk azok történeti folyamát, céljait és szerkezetét. —

Senki sem fogja tagadhatni, hogy az országgyűlésnek a nemzet akarat valódi kifolyásának kell lenni. Történetünk is bizonyítja, melylyel kevés nemzet dicsekedhet — hogy a mi országgyűléseink egyidejűek az ország első foglalásával s elébb meg volt a tényleges gyakorlat, mint azt az elmélet czifra formákba szorította volna. Ki kételkedhetik azon, hogy a midőn az ország mintegy testület minden tagja jelenlétében tartja gyűléseit s szabad akarral alkot törvényt, hogy az a mit határoz, ne volna a nemzet valódi akaratjának kifolyása. Ebből fejlődött ki a rendi alkotmány, a midőn a rendek, a nemesek, képviseltek valamennyi tagjait a nemzetnek.

Végre midőn a kevesebb vagyonnal bíró nemesek-

nek nem vajú módjukban, hogy az országgyűlésen *holnapokat sőt éveket* töltsenek saját költségükön, elhatároztatott: hogy azok képviseltesék magukat megyémbint, kiknek *pedig* nagyobb módjuk vagyón, saját személyükben jelenjenek meg az országgyűlésen. Innét származott az alsó és felső Tábla.

A királyi városok és káptalanok pedig mint erkölcsi nemes testületek már rég rendes képviselési joggal bírtak az országgyűlésen. Az 1848—ki törvények által a rendi nemesség, kiterjesztette politikai jogát a népre, és azzal összeolvadt. Valamint a megyei rendszerben a rendiség helyébe a népképviselő lépett, de annak régi jogai lényeges változást nem szenvedtek, úgy a rendi képviselő helyébe az országgyűlésen is, a népképviselő lépett, de azért annak jogai lényegesen nem változtak, — sőt azokat szélesebb alapra fektetvén sokkal inkább megszilárdultak. Mint például, ha az alapja szélesbítették és erősítették meg valamely épületnek, azért az épület még sokkal erősebben az előbbi alakjában fenállhat. Valamint Pestmegyének követe képviselte ezelőtt közvetlen a megye mintegy tízezernyi nemes lakosát, míg most ugyanazon szerkezetben is képviselheti, annak összes ötszázezer-nyi lakosságát.

Mi most a megyei Erkölcsei testület, melynek összes lakosságát képviseli a bizottmányi közgyűlés.

S mit kell képviselni egy követnek az országgyűlésen? Az országgyűlésre akár a megyék, akár azok kebelében! választó kerületek küldik a követeket, azok mindig azért vannak ottan, hogy az egész megye sok ezer főből álló választó lakosai saját személyükben jelen nem lehetvén, azok helyett vannak ott jelen, s ennél fogva nem lehet egyebet nyilványítaniok, mint azt, a mit azon sok ezer főből álló választók nyilvánítanak, ha jelen lehetnének a gyűlés színhelyén.

Igen, de sokan azt állítják, hogy midőn azon képviselő megválasztott, és székét az országgyűlésen elfoglalta, megszűnt azon megyét Képviselni, mely őtet köz-

vetlen maga. vagy választó kerülete által küldötte, mert ő azután az egész országot képviseli? minden esetre igaz hogy azon követ képviseli az egész országot úgy t. i., mint bárminek alkatrésze képviselheti az egészet, a megye vagy választó kerület alkatrésze lévén az országnak; így ezen alkatrészek küldöttjei képviselik az egész országot. De az azelőtt is mióta csak követek küldetnek az országgyűlésre, mindig így volt; mert kétféle jogi szempontból volt a megyéknek követe jelen az országgyűlésen: 1-ször mert illető megyéje, miután őt megválasztotta követéül, képviselte megyéjét 2-szor mivel, illető megyéje nem csupán azért választotta őt meg, hogy kizárólag megyéje ügyeit képviselje, hanem hogy az egész országnak törvényt alkosson, s annak közügyeiről tanácskozzék s annak bajait a szükséghez képest elintézzé; tehát már a megye megválasztotta őt, hogy az egész ország ügyeiről tanácskozás tekintetéből, képviselje az egész országot. Természetesen a megye megkívánta, hogy a közügyekben nézeteit követe tolmácsolja, s azért adott titasításokat küldöttjének, mert több kezességet látott egy vármegye ön magában, mint egy emberben.

Hogy az 1848—ik törvény szerint, (le a dolog természeténél fogva is meg kell maradni a képviselő helyi nevezetének, hogy ezen város; vagy ezen választó kerület képviselője, a melyik t. i. őtét képviselőjéül megválasztotta — már csak n megválasztási ténynél fogva is, - abban úgy hiszem senki sem kételkedhetik, de az nem is tartozik a dolog lényegére, mert hogy azon követ az egész országot fogja képviselni, az kétségtelen — és akkor képviselheti csak az méltán az egész hazát; hogy ha mindenik saját választó kerületének nézete szerint nyilatkozik. S így az összes választó kerületek küldöttjei képezvén az országgyűlést; azok az egész ország szellemének s közvéleményének valódi kifolyásai lesznek.

Az ellenörködés pedig a megyék, illetőleg a városok közgyűlése által gyakoroltathatnék, vagy oly utasítások által, melyek a fő nézetekre és elvekre szorítkoznának, e

elegendő volna arra, hogy ez által az egész ország közvéleménye valódiilag nyilvánuljon. Vagy pedig a követségre meg választandók, mielőtt megválasztatnának, politikai hitvallásukat és nézeteiket írásba adják be, a megye bizottmányi közgyűlésekre. Ez pedig oly módon ellenőrködnék, hogy ha az illető küldött nem politikai hitvallása és nézeteinek értelmében nyilatkoznék, vagy szavazna az Országgyűlésen, úgy választó kerületének több tagjai kérelmére-a megye bizottmányi közgyűlése, csak azon esetben és csupán akkor hívhatná vissza; ha az országgyűlés, egy kiküldött bizottmánya által, csakugyan a felhozott vád igaznak találtnék. Ez esetben az illető küldött újra választás alá bocsájtnék. ha megválasztatnák, újra, az igazolná a képviselő helyes eljárását, ha pedig más követ választatnák, az igazolná a választó kerület s illetőleg a bizottmányi közgyűlés nézeteit s eljárását:

Végre még azt vethetné valaki ezen szerkezet ellen, hogy az bár jogi szempontból helyes, de politikai nézetből el nem fogadható. Mert az államtan, a politika nem csak avval foglalkozik mi jogos (quid juris) de avval is mi czélszerű (quid consilii) és mi helyes, az állam érdekei előmozdítására, s ezek szerint mi felel meg legjobban az országgyűlés czéljának és feladatának. Ezen szempontból tétetik azon ellenvetés, hogy ily szerkezet mellett a követek nem tanácskozhatnak szabadon: az utasítási rendszer mellett ahhoz vannak kötve, a politikai hitvallás ellenőrzése mellett pedig a megyei közgyűlés ellenőrizvén őt, vigyázni kell néki, nehogy olyas valamit nyilvánítson, melyet az illető megyében létező ellenségei félre magyarázhatnának, s őt új választás alá bocsájtván, mégis buktathatnák. De erre lehet viszonzni hogy az utasítások által a követ a fő elvekre nézve azokhoz van kötve, hogy ez által az előforduló kérdésekben küldői nézeteit tolmácsolja, az nem csak jogos de egyszersmind helyes és czélszerű is, mert épen nem is volna jó ha pillanatnyi szónoklat fölhevítések ál-

tal hagyná magát vezetetni, vagy épen saját egyéni érdekéből csatlakoznék egyik vagy másik párthoz. Hanem a megyének higgadt meg fontolással, és feltehetjük hogy valódi gyakorlati tapintattal készült utasítása, sokkal gyakorlatibb és czélszerűbb törvényeket és intézkedéseket hozhat létre.

A mi pedig választása előtt beadott politikai elve és nézetei iránti nyilatkozatát illeti, azokba választókerületében létező ellenségei által félre magyaráztatnának, annak megbírálása keresztül menne a megyebizottmányi közgyűlésén, az országgyűlés kiküldött bizottmánya által is, annak alaposága megvizsgálatnák és megbíráltatán, ha a vád alaposnak találtatnék, az újra választás alkalmával kitűnnék, hogy bírja-e még az illető képviselő választóinak bizalmát vagy sem, és ez valódi biztosíték volna arra nézve, hogy politikai hitvallásához és nézetéhez hű maradjon a képviselő, és sem Ígéreték, sem más külső befolyások által el ne hagyja magát tántorítani soha. — Ezekből önkényt folyó következtetés, hogy olv képviselők, kik az ország egyes választó kerületei bizalma által minden felelősség és törvényes ellenőrködés nélkül küldetnek az ország törvényhozására és országos ügyeinek elintézésére, miután azok saját egyéni véleményük és nézeteik alapján tanácskoznak, testületük jogi szempontból véve nem képviselői országgyűlési testület, hanem az ország közbizalma által választott országos törvényhozó tanács természetével bír. De bárminek nevezük is azt, itt csak különösen az a kérdés, hogy jó-e czélszerű-e ha feltétlen bizodalommal bízunk, egyes gyarló emberekre minden törvényes ellenőrködés nélkül az ország sorsát? Hogy ha azok ezen bizalomnak mindég megfelelőnének, azt mondanám igen. De a következő, a régi országgyűlések tanú bizonyosága szerint is, aligha ellenkezőt nem fogna bizonyítani.

Hogy az országgyűlés a követi utasítás vagy az említett törvényes ellenőrködés mellett az ország politikai nézeteinek és közvéleményének mindenkor csalhatlan

kifolyása lenne, már csak az is bizonyítja: hogy ha a ministerium az országgyűlésen kevesebbségben lenne, nem lehetne neki az országra hivatkozni, s az országgyűlés feloszlatása s új választások elrendelése által kételkedni abban, hogy az országgyűlés nem mindenkor az ország közvéleményét képviseli. De mindezekre a következők legjobban megfog bennünket tanítani. A ki Belgium s Anglia stb. parlamenti rendszerével kívánna ellenbizonyítékokkal élni, annak azt felelem, hogy a magyar sűbát, sem a belga köpeny, sem az angol vízhatlan kabátért nem adom, lehetnek azok czélszerűek ott, de ez meg legczélszerűbb itt nálunk. Mert a különbféle országok szokásai, értelmiségi anyagi és erkölcsi állapotának fokozata, mind meg annyi lényeges tényezők egy ország alkotmányos szervezetére nézve. — S a tapasztalást és historiai életünk kifejlődését semmiféle czifra teoriáknak fel nem áldoznám soha.

Hogy azonban az országgyűlési követek választhatósági képessége bizonyos feltételek által korlátoltassék, az nem elkerülhetlen szükség; mivel már a választási képességgel bíró egyénekről felkeli tennünk, hogy elegendő megfontolással belátással és ítélő tehetséggel bírnak, oly képviselő választására, kinek kezébe bátran letehetik, az ország sorsát; mivel különben a azéles básia a választó képességre több rosztat mind jót eredményezhetne. Mind ezen a megyékben kebelzett választó kerületek országgyűlési képviselőire nézve előadottak, állanak az 1848-ik törvények által képviselettel fölruházott városok és szabad kerületekről is.

A mi a felső táblát vagy ha úgy tetszik a felső házat illeti, hogy ha annak történeti alapját és eredetét is kívánja tekintetbe venni az országgyűlés; akkor a nemesiség a földbirtokkal, mint az országnak főtényezőjével fogja az alapját képezni, az országgyűlés ezen kiegészítő részének. Akkor kifogna mondatni például, hogy minden nemes, kinek legalább tízezer holdnyi földbirtoka van, tagja a felsőháznak. Mivel természetesen a földbirtok

lenne itt az alap, s nem a báró, gróf vagy hercegi címek, melyek történetünkben eredetileg ismeretlenek, s csak németországból át szivárgott idegen nemesi czimfokozatok, és csupán címek reális vagyon nélkül, jogosan semmi tekintetbe nem jöhetnek.

Vagy ha történeti alapja az ország gyűlésnek semmi figyelembe nem vétetik, akkor ezen említett tétel így módosítatnék: hogy bárki ha 10 ezer holdnyi földbirtokkal bír, az országgyűlésen székkal és szavazattal bíró tagja a felsőháznak. Hogy a kettő közül melyik fog megállapítani, az, az illető országgyűlési képviselőktől függend; hogy t. i. mily szempontból indulnak ki az országgyűlés rendezésénél, hogy azt tabula rásának tekintik-e, vagy oly institutionak; melynek alapját ezred éves történetünk szentesítette meg. Az ország zászlósai s a főispányoknak, a nádoron kívül, ki minden tekintetben a király jelen nem létében, annak személyét képviseli, vagy meg kell szünni felsőházi tagoknak lenni, vagy azoknak oly hivatalnokokul kell átalakulniok. melyre az országgyűlés által kijelelt életfogytiglani hivatalnokokat nevez ki maga a király, hogy t, i azok a kormánytól függetlenül az ország bizodalját bíró egyének közül neveztesse ki.

A romai és görög egyház főpapjai, hogy ott üljenek-e továbbá is vagy ne a felsőházban, azt elhatározni szinte az összejövendő constituáló országgyűlés feladatja leend. Ha csakugyan azt találná határozni az országgyűlés, hogy maradjanak azok továbbra is tagjai a felsőháznak; úgy azt hiszem, hogy a protestáns superintendensek is, székkal és szavazattal bíró tagjai leendenek az országgyűlés felsőházának.

Végül, még az országgyűlési képviselő háztagjainak megválaszthatóságára nézve megjegyzés nélkül nem hagyhatom azon feltételt, hogy a megválasztandó képviselő, a magyar nyelvet tudja. Erre nézve határozat nem is szükséges, mert ha olyan képviselő választatnék is, ki a magyar nyelvet nem bírja, bizonyosan lenne az országgyűlés az irányában oly türelemmel, hogy őt kihalgatná saját

nyelvén is, ha megértené felelné is rá, ha nem értené meg a feletti sajnálatát fejezné ki. Hogy az országgyűlésen, valamint a megyei gyűléseken is, szólhatnak ugyan a tagok saját nyelvükön, de ezen gyűlésekben csak egy diplomatikai nyelv lehetséges, melyen t. i. az eredeti jegyzőkönyvek és okmányok szerkesztetnek az kétségtelen, s az Magyarországon csak a magyar nyelv lehet, azt úgy hiszem, elfogulatlan értelemmel senki sem fogja kétségbe vonni, de a községeknél lehet az ügyeket, a lakosság nyelvén vezetni, s a községi ügyek kezelésénél, ha a községben lakozó minden nemzetiségek tekintetbe vétetnek; akkor bizonyosan a különböző nemzetiségek méltányos kívánatainak elég fog tétetni, ő ha találkoznának még is lázítók és bujtogatók kik igazságtalan és méltánytalan követelésekre izgatnák a különböző nemzetiségeket, mivel azok célja nem volna egyéb, minthogy a jó egyetértést megzavarják, s a lecsillapodott kedélyeket újra fölzaklassák, azok ellenében fogja tudni az ország jogait érvényesíteni.

Minthogy az országban lakó különböző nemzetiségekről van szó, egy nemzetiséget, érintetlenül nem hagyhatok, mely vallására, szokásaira, életmódjára és foglalkozására nézve, a többi nemzetiségektől különböző és ez a z s i d ó .

Hogy ő vallására nézve különböző mi tölünk, azért józan értelemmel senkisem fogja őket kárhóztatni, még ha saját nyelvüket beszélnek, az ellen sem lenne semmi kifogásunk, de tudjuk, hogy nem beszélnek, mert azt már csak tanultjaik tudják. De van kifogásunk az ellen, hogy az ő vallásukban olyan alap elveket tanítanak, melyek az összes haza nagy családjában a beolvadást gátolják, s a status céljával ellenkeznek, s a keresztények és zsidók közt leronthatatlan válaszfalat képeznek. Általlatta ezt már több évekkel ezelőtt az izraeliták felvilágosodottabb része, s a kor és józan értelem igényeihez képest reformálták is magokat. Mivel vallásuknak az alapja az ó teatamentomi szentírás s abban helyes magyarázattal semmi

megbotránkoztatót nem is találhatunk. De később keletkeztek különböző mysticus papjaik által szerkesztett Thalmudjaik, a mikben sok olyan elvek és ámtások találhatók, melyek nem csak a status céljaival, hanem a humanitás és méltányossággal is ellenkeznek, s olyanok; hogy azon választó falaknak, melyeket felállítanak, lerontását lehetetlenné teszik. E szerint nem mi keresztények, hanem éppen a zsidók izolálják el mi tőlünk magokat. De nem csak vallásuk által, hanem szokásaik és életmódjukra nézve is elszigetelik magokat az izraeliták. Már pedig átláthatnák annyi századon keresztül azon közmondás igazságát, hogy si fueris Romáé romano vivito more, a mely honnak mind terheiben, mind jótéteményeiben részeeülni kívánnak. szokásaihoz, és életmódjához is alkalmazzák magokat is más országokba például Francia honban a zsidók sokkal inkább felvették az ország szokásait s lakosainak életmódját, minthogy ottan valami feltűnő különbséget lehetne találni közöttük és az ország többi lakosai között. De még legfontosabb az izraelitákra nézve saját érdekükben is foglalkozásuk, lássuk azt is közelebbről. Magyar honunkban lakó nemzetiségeken, ha végig nézünk a Magyar, német, tót, szerb, oláh Ruthen stb. népeket látjuk, hogy azok a tudományos pályán lévőkön kívül, nem csak iparosok és kereskedők, hanem nagyobb számmal földművelők, úgymint: zsellérek, napszámosok, földműveléssel foglalkozó cselédek, egy negyed, fél és egész telkes gazdák, kik közvetlen saját szorgalmuk és kési munkájuk által szerzik meg élelmüket, s nemzetgazdasági szempontból értékesítik és teszik jövődélmezővé munkájuk által a status vagyonát. Hogy áll mind ez a zsidókra nézve? látunk-e zsidót, a ki rendszeren kaszállás, kapálás, gyűjtés, cséplés, nyomtatás stb. gazdasági kézi munkákkal foglalkoznék? úgy-e bár hogy nem, te» mért nem lesznek szegényebb sorsú hitfeleik gazdasági munkákkal foglalkozó cselédek, napszámosok, zsellérek, egy negyed, fél és egész telkes gazdák, hogy így az állam hasznos polgárai lehetnének a megosztanak a ter-

hes foglalkozásokat is többi polgártársaikkal. De mit tesznek e helyett, azokat kivéve kik az orvosi pályán vannak, vagy csekély számmal iparúzéssel foglalkoznak; mind kereskedők, s ha még oly szegények is, még is azon pályára adják magokat, vagy hajhászi és egyéb üzéri dolgokkal foglalkoznak, s ezen pályán keresik, perfas et nefas szabados és tiltott eszközökkel s igen gyakran meg is találják szerencséjüket. Olyan nemzetnél, melynek nincsenek oly gyengeségei s nem anyira őszinte, hogy ezen gyengeségeket mások által felhagyná használni mint a magyar, az olyan nemzetnek talán nem volna szüksége védelemre, egy oly nép faj ellenében mely speculativ tehetségekkel felruházva, eszélyesség hogy nem mondjam ravaszága által bennünket anyagi tönkre jutással fenyeget.

Nem szándékom a keresztényeket pártfogolni a zsidók rovására, mert azok igen sok speculativ emberei között is annyi gaz találkozik, hogy azok embertelenségei a zsidókét jóval felül múlják. De csak az a dolognak a veleje, hogy a potiori fiat denominatio, a zsidóknak nagyobb része foglalkozik kereskedési üzlettel, természetes tehát hogy már a szám arányánál fogva is több vissza élés fordul náluk elő, mint a keresztényeknél. A kérdés tehát mi lenne ennek legczélszerűbb orvossága? Az, hogy a zsidók közül mennél kevesebben adják magukat a kereskedési s egyéb speculativ foglalatosságra, s minél többen az agriculturára. 2-or. Mind saját mind az ország érdekében alakulnának a zsidók között olyan egyletek, kik szegényebb sorsú hitfeleiknek egy negyed, egy fél vagy egész telket vásárolnának, azon megtelepítenék őket, hogy közvetlen a földművelést kézi munkájuk által gyakorolják, és ezen vásárlási öszevet évenkénti törlesztés által vissza is fizethetnék. Tíz esztendő elforgásáig, minden földműveléssel foglalkozó izraelita földhaszonbérلőknek, saját hitfelekezetükbeli cselédekét ajánlanának, s úgy intézkednének, hogy azok számának legalább fele, saját hitfelekezetökből való lenne.

3-or. Kereskedést vagy bármely üzérkedési foglalatosságot jövőre nézve felsőbb engedély mellett, azon feltétel alatt kezdhesen, ha tíz ezer forintnyi befektendő valódi tőkét kitud mutatói, mely valódiilag saját tulajdona legyen. Ha pedig egyszer ellene csőd nyitattott, többé semmiféle üzérkedést ne kezdhesen, A hamis bukáások és egyéb csalásokra nézve pedig általában mindenkire nézve igen szigorú büntetések volnának szabandók a törvényhozás által.

4-er. Jutalmak tüzetnének ki a saját személyükben legezorgalmatosban gazdasági munkákkal közvetlen foglalkozó izraeliták számára.

5-ör, Míveltebb és értelmesebb része az izraelitáknak már úgy is reformálta magát, az ezekhezzi csatlakozás a többi izraelitákra nézve is kötelezőleg mondatnék ki, és azok kik csatlakozni vonakodnának semmi polgári jogokban sem részesülhetnének. A reformált izraeliták önmaguk vennék vallást szerkezetüket revisio alá, s ha találatnék még benne olyasvalami, a mi a humanitás és hazafiul kötelességekkel össze egyeztethető nem volna az a kor igényeinek és hazafiul kötelességeknek megfelelőleg önön maguk által eltörlendő, vagy megváltoztandó lenne.

6-or. Ha ezek megtörténnek teljes házasodhatási szabadság adathatnék nekik a keresztényekkel, s kik ily vegyes házasságra lépnek egyenlő jogaik és kötelezettségeik volnának a többi honpolgárokkal, és a gyermekekre nézve, a viszonyosság elve alapítatnék meg t. i. hogy a fiuk apjok, a leányok anyuk vallását kövessék; kivéve, ha a szülők közmegegyezéssel abban állapodnának meg, akár házasságuk előtt, akár azután, hogy gyermekeiket a keresztény vallásban neveljék, vagy ha a gyermekek 16 éves koruk betöltése után, úgy nyilatkoznának, hogy ők kereszténynek akarnak lenni.

7-er. Már most előre, kikeltene mondani a törvényhozásnak, hogy tíz év alatt mind ezen előadott pontoknak megfelelőlvén, már most előre ezen föltételek teljesítése mellett

kimondja, hogy akkor minden hivatalokrai képességgel ruháztatnak fel, hogy ösztönt kapjanak ezen idő elforgása alatt magukat a többi honpolgárokkal amalgamizálni. Addig pedig földbirtokot tulajdonosi joggal, csupán két volt úrbéri telket, vagy 100 holdat, maximumot bírhatnak. Tíz év múlva az előbbi feltételek alatt ezen korlátolás is teljesen megszűnnék. Ezen tíz év épen azért tűzetnék ki nekik; mert bizton reményű a haza, hogy ezen idő alatt azon cél tökéletesen eléretik, mely szerint az izraeliták megszűnnek külön nép osztály (cast) lenni, hanem lesznek csupán külön vallás felekezet.

II.

Vallás közoktatási ügy.

Ami a közoktatás ügyeit illeti, arról az 1848-dik 19. tczikk igen helyesen rendelkezik, a tanítás szabadságát állapítván meg. Hogy t. i. kinek tan rendszere s elvei szerint tanítassék bizonyos tudomány, tökéletesen a tanárok belátására s ezek közül az illető tanulók, hogy melyikét választ. azt a tanulók tetzésére bízza, mely tudományos nézet többféleség üdvös eszmecezerét, és eszmesurlodást idéz elő, melyből a valódi jó és árnyoldala minden tanelveknek s tanrendszernek legjobban kitűnik.

A história, bölcsészet, ész, jog s politikai tudományok biztosítva lesznek ez által, hogy bármi szabad nézetek legyenek is abban foglalva, azok el nem nyomathatnak soha. hanem valódi nemes szellemi verseny fogja eldönteni, hogy melyik fog győzni, s melyik elbukni, a tudományok világában.

A 20. tczikk a vallás és közoktatás ügyeiben minden bevett vallás felekezetre nézve igen helyesen intézkedik, midőn rendel; hogy minden egyházi és iskolai szükségletek közálladalmi kölcségen fedeztessenek. Elvégre tehát a protestánsoknak méltányos kívánatai is tekintetbe fognak vétetni, melyszerint a status által anyagi

segélyezésben fognak részesíteni, melyet minden esetre igénybe vesznek, nem forogván fenn többé semmi veszélyeztetés egyházi önállóságuk és önkormányzatukra nézve, egy felelős ministerium véd pajzsa alatt, melynek feladata: minden vallás felekezet jogait védeni és méltányos kívánatait figyelembe venni, s azokat lehetőleg érvényesíteni.

Segítve lesz tehát valahára azon rég sínylett bajon, mely szerint különösen a protestáns és görög nem egyesült vallásfelekezetek papjai e nép iskola tanítói nagy részének, az élet első szükségeivel kiizködve, anyagi nélkülözések között, kellett végig haladni nehéz rögös pályájukat, mely mellett természetesen szenvedett az egyház, szenvedett a nép tanítás, minthogy azok nem felelhetnek meg feladatuknak, kik ezeknek vezetésével bíztak meg, mert saját egyéni és családi szükségük fedezése, vette igénybe tehetségük és idejük legnagyobb részét.

A nép iskolákban a kötelező tanulás, a szegény sorsú gyermekek tanulmányi szükségük fedezése és minden netalán létező tandíjtohi fölmentésök, ösztöndíjak alapítása, melyek mind meg annyi emeltyüji a nép nevelésnek, bizton reméljük, hogy a leendő felelős kormány figyelmét nem fogják kikerülni.

III. A sajtóról.

Egy országnak, melynek feladatja az előrehaladás és politikai életének valódi szabad mozgathatást biztosítani, legfőbb tényezője a sajtó szabadság.

Az elmúlt tizenegy év alatt, habár az irodalom azon ágaiban, mely politikai életünkre nem vonatkozott, nagyobb élénkség mutatkozott is, (mi hazánk politikai tételességre kárhoztatott helyzeténél fogva természetes is) mindazonáltal a tudomány s általában az irodalom bizonyos zsbasztó befolyás alatt nyögött, mely a szellem te-

remtményeit a gondolatokat korlátozta, az eszmék szabadröptét gátolta.

Míthogy sajtó szabadságunk, sőt még megelőző censuránk sem volt, mindig azon szorongató helyzetben hozatott az író, hogy költségessen nyomtatott munkája lefoglaltatván, az oleum et operám perdidi közmondást sajnosau tapasztalja saját kárával. Az irodalom pedig oly formán tűnt fel, mint azon bőtermés, melyben a sok keresztek és csomókból álló gabona szalmájára igen sok, de szemre nézve sokkal kevesebb termést nyújt számunkra.

A sajtó szabadság az 1848-dik XVIII. t. cikkben foglalt sajtó törvények által biztosítván, azok korlátai között, hazánkban a tudományok s az irodalomnak egy jobb jövődőt várhatunk, s annak fölvirágzását bizton remélhetjük. Ezen sajtó törvények a gondolatnak szabadságot, az eszméknek szabad folyást engednek, míg más részről a vissza éléseket, melyeket a sajtóval a legnagyobb mérvben lehet elkövetni szigorú büntetéssel fényit tenni rendelik, talán a hírlap szerkesztőire rendelt cautionak kissé fölszigázott öszvegre határozásán kívül (mely 10 ezer forintra határozatott, a legnagyobb bírság pedig csak 3 ezer forintot tesz ki), ha az eskütszékek hivatásuknak valódilag megfelelnek, tökéletesbb és szabadabb sajtó törvény még tán soha sem létezett egy országban sem.

IV.

Földmívelés, ipar és kereskedés

A földmívelés ipar és kereskedésnek a jó kezelés, szak értelem és czélszerű versenyen kívül főtényezője a hitel, hogy állott ez honunkban az elmúlt tizenegy évek alatt? Az államadósságok oly szerfelett megszaporodtak.

hogy e miatt nem is rendezhette az osztrák bank ügyeit, valamint azt jelenleg még kevésbé rendezheti, minthogy az államot terhelő viszonyait a bankkal tisztába nem hozhatja mivel a banknak igen jelentékeny alapját képezik az ingatag statuspapírok. melyek egy hitel intézetnek sem adhatnak biztos alapot soha.

A direct és indirect adók minden nemei oly fölcsigázott mérvben vettek ki az országra, hogy azáltal az ipar vállalatok nem létesülhettek, a melyek folyamatban voltak vagy keletkeztek többnyire elbuktak, s közelszegenyedés fenyegette a házát.

Ehhez járult még, hogy a vasutak külföldi kezekre játsása által, az országban még meglevő csekély érezipnz készletnek is nagyobb része külföldre szivárgott.

Emelte még az agasztó helyzetet az uzsora törvény, mely az uzsorásoknak biztosította a legnagyobb keresetet, mivel a megszabott öt vagy hat % száztóli kölcsön ily pénz viszonyok között valódi mystificatio volt, mert a helyett, hogy szabad pénz verseny által a tőkék honunkba szivárogtak volna, s ha eleinte 10 vagy 12 % száztólira történtek volna kölcsönök, utóbb még is 5 vagy 6 % száztúlira is örömet adattak volna, mert a tőkék concurrentiája által azok árának vagy is kamatjának csökkentése, eszközöltetett volna. De az éppen ellenkezőleg történt. A tőkék becsületes tulajdonosai s a hitel intézetek többnyire csak igen nagy garancia és biztosítékokra kölcsönzök ide tőkéiket nagyobb üzletekbe, s így kissébb ingatlan birtok tulajdonosai, volt jobbágyok kölcsönt ások nehézségekkel s áldozatokkal járó árva pénztári kölcsönökön kívül nem kaphattak, hanem kénytelennek voltak 20 - 30 száztóli kamat fizetéssel uzsorásokra szorulni. A nagyobb birtokosoknak hazánkban tudjuk, hogy nagyobb részt birtokaik nem voltak intabulált terhek nélkül, azok pedig igen ritkán juthattak hitel intézeti kölcsönhöz például (a Banknak legkiesebb kikölcsönzött tőkéje 5000 forint volt,) ha valakinek birtoka 40 ezer forintértékű volt is, és már például 5000 forint volt reá intabulálva ne

kaphatott még 5000 forintnyi kölcsönt, mivel a földadót a jövedelemnek 16% vették alapul, s annak százszorozott összege vétetett fel a föld egész értékének, így ha a 40,000 forintos földbirtok, adó alá felvett jövedelmezett 1600 forintot, a földadó volt tőle 16%-vel 256 forint, ennek százszorozott összege vétetett föl a birtok értékének, tehát az 25,600 forintot tett ki. Az 5000 forintnyi terhén felül tehát még 5,000 forintot sem a Bank, sem más hitel intézet nem kölcsönözött, mint hogy ezen számítás szerint a hypotheca a tőke értéket kétszeresen sem fedezte Pedig ezen 250 forintnyi adóösszeg az országos adó, az úrbéri kármentesítése s a közlegelői országos és községi pótlékokkal és a földadóba nem foglalt, ne tán létező jövedelmű adókkal (például Malom regále szőlő ilézema stb. jövedelmektől terhekkal) együtt, reá ment ütvén sőt még több száztólira is, hol voltak még a fogyasztási és egyéb indirect adók, melyeknek szinte a jövedelemből kellett fődötetniök. Ezekből származott azután az a curfoeum, hogy gyakran a haszonbérbe kiadott földbirtokoknak nem haszonbéri összege, hanem lehető jövedelme vétetvén fel adó alapjául, a birtok tulajdonosnak haszonbéri összes jövedelme nem volt elég az adó fedezésére, s így az száz, % is fölül esett. Azt tehát az illető birtokosnak jövedelmén felül is, pótolnia kellett. Ezek következei. a kisebb és nagyobb földbirtokosok sűrű bukásai voltak.

A kereskedés, mely gyakran a leglankadtabb állapotban pangott, azt az illető üzletek tulajdonosai legjobban tudják. — Természetes is, hogy ha a termesztő oly túlságosan terhelhetik, hogy legközelebbi szükségeit is alig fedezheti, ez által legtöbbet szenved az iparos és kereskedő. Azért voltak ezek következei, mind a kisebb, mind a tekintélyesebb kereskedők sűrű bukásai, kik természetesen több más kereskedőket összeköttetéseiknél fogva rántottak magok után.

A mi hazánkban a gyáripart illeti, a szeszgyárakat kivéve (melyek azonban szinte az accisok súlya alatt

nyögtek, részint vonaglottak, részint végkép megbuktak különösen, melyek társulati vállalatok voltak, azok kezelése a nyomasztó adók, drága élelmi szerek következtében, drága munkabér mellett igen sokba került, bukásuknak szükségkép be kellett következni. A helyett pedig, hogy a magyar ipar védetett volna, az mindinkább elnyomatott, a legújabb ipartörvények pedig azt ismét egy adó forrássá nyomorították volna; gyáriparunknak felvirágzását pedig még a legkedvezőbb körülmények között is alig remélhetjük, míg azok hazánk s az örökös tartományok között az iparművekre nézve szükség parancsolta védvámi rendszabályok, általa szükséghez képest, egy időre nem biztosítatik, míg t. i. elnyomatásából magához üdülve a külipar irányában a versenyt megkezdheti.

A közlekedési eszközökre nézve bár tagadhatlan, hogy az utóbbi tizenegy év alatt szép előhaladás történt, de még sem érhattünk távol sem oda, hová elértünk volna, ha országunk 1818 óta virágzása szép pályáján megmaradhat, okvetetlen elérendőnk. Az 1848-ik XXX. toz. biztos kezességet nyújtott arra, hogy a közlekedésre is megtörtént volna minden, mi egy nemzet kereskedését nagygyá emelheti. A fiumei vasút létesítése, mely ezen törvényezik által biztosított, összeköttetésbe jó hazánk tengeri kereskedése által a világkereskedéssel, mely jelen századunkban annyira fontos, hogy a nélkül egy ország anyagi állapot ja biztosítva nincsen. A tengerpart az ország piacza s a tenger a lehető legolcsóbb közlekedési és szállítási eszköz. Ha például egy természetnek vagy iparosnak, piacza nincs, hol természetményeit, vagy iparműveit eladhassa s honnét szükségleteit bevásárolván, azokat fedezhesse; az oly természető vagy iparos nem él, hanem csak tengődik. így van az, országokkal is, a mely országoknak tengere az az piaczai nincsenek, az mentül nagyobb lett, időhaladtával az ország lakosainak száma és népesedés mely által szükségleteik szaporodnak, annyival kevésbé lehet az ország virágzó erős és hatalmas,

Erre nézve hazánkat illetőleg, még semmi sem tör-

tént, annyival inkább kellene a törvényhozás által, a felelős kormány egyik fő feladatául kitűzni, tengerpartjainkra kellő figyelmet fordítani.

A pénzügy.

A pénzügy, melynek az elmúlt tizenegyévi kezeléséről elmondhatjuk, azon magyar közmondást, ne szólj szám nem fáj fejem.

Roppant volt a költség, mely ezen colossalis gépezetet, melyet a Bachrendszer alkotott s melynek 500,000 szurony volt összetartó kapcsa fentartotta. Válgjon hogy ezen iszonyú gépezetet fentarhassák, a pénzügyet célszerűen kezelték-e? gazdálkodtak-e, az állam egyéb!) akadályaiában lehető legnagyobb takarékosággal? Oh épen nem, mert a pénzzel úgy bántak, mint a közöskazal szalmájával, hogy azt boldog boldogtalan hordta, utalványoztattak milliók minden indicált szükség nélkül, mintha csak a chinai császár palotájában elfoglalt, vagy más elenséges tartományokban sarczolt vagy zsákmányolt összegekről lett volna szó. S hogy azon összegek azon célra fordítottak-e, melyre utalványozva voltak, az már nem tartozott a dologhoz, annyival inkább, minthogy igen sokaknak volt arra szükségük, lapos erszényüket kényük kedvük szerint megtölteni; mennyi sok történhetett addig, míg ebből egy kis szemnyi rész napfényre kerülhetett a Bruck-Eynattenféle ügy eljárás által.

Hiheti e józan értelemmel valaki, hogy reánk az adó azért vettetett, hogy az, az állam gépezetének fentartására lett volna szükséges, s nem azért, hogy bennünket elszegényítsenek, kizsákmányoljanak s az I. Lipót alatti Lobkovicz minister elvei szerint Hungariam prius faccio pauperem deinde catholicam, et in fine germanicam, csak hogy most elébb akarták németté tenni az országot. Ek-

ként hazánkban a közínséget előidézvén, bennünket szolgálai járomhoz szoktassanak, minden nemesebb érzést belőlünk kiöljenek.

Az ily kormányról írja Aristoteles (kormánytana 5. könyvében) A zsarnok ne engedje meg, hogy alattvalói nagylelkűsége és erényessége emelkedjenek, az őszinte s jeles embereket távolítsa el magától, tiltsa meg a köt-összejöveleteket s vendégeskedéseket, mindenütt kémekeket tartson fők és alantiak közt, vissza vonásokat és pártosságot eszközöljön, a népet szegénységbe döntse s szüntelen foglalatoskodtassa. ne nyerhessen az időt maga állapotja felől eszmélkedni, új meg új adó alá vesse azt, a szabadot gondolkozókat ne szenvedje országában: idegeneket inkább mint honfiakat alkalmazzon hivatalokra.*)

Ezek szerint érdekes volna tudni, hogy voltak-e ezen urak között, a kik ezen elveket érvényesítették la-zánkban olyanok is, kik csakugyan hitték, hogy Magyarországot több tizedekig vagy talán századokig is ellehetib módon kormányozni s azon célzt, hogy Magyarországot németté tenni, s az ausztriai birodalommal össze forrasztani sikerülend, elfogják érni. Váljon volt-e csak egy azon urak közül, ki a magyar jellemről csak legkisebb fogalommal bírt is, hogy azt komolyan hitte volna, hogy Magyarország nem önálló Magyarország többé, mely az osztrák birodalommal csak az uralkodó személyében volt összekötve, hanem a német osztrák birodalomnak egy valóságos kiegészítő része. Hogy találkoztak-e mondom ilyenek azt nem tudom, de hogy a kormány nagyobb része ezt soha sem hitte, az a napnál világosabb tény, mi e következőkből derül ki:

1-ször úgy bántak mivelünk mint azon haszonbérlo bánik bérlett földjeivel, ki már az utolsó évben gazdál-

* Lásd a magyar akadémia évkönyvéit VII. kötet II. osztály 14. 515-ik lapon.

codik e azután kezéről lemegy a haszonbér. Az mindent elkövet, hogy mentül inkább kizsákmányolja a földeket. Mi tehát minden évben lemenendők voltunk a bérlő kezéről.

2- szor Ha már azon statusquo föntartása évenként 500,000 katona tartására került, igyekeztek volna legalább ezen roppant kiadást, mennyire tehető volt más után meggazdálkodás által kipótolni, de mit tettek ezek helyett? legalább megháromszorozták ezen kiadásokat, például a pénzügyi hivataloknál a tömérdek sok protocolok és rubrik kezelése olyan volt, hogy a mit ott végzett 30. hivatalnok, azt czélszerű kezelés mellett 3 egýen még sokkal jobban elvégezhetete volna.

3-szor A földbirtoknak adó alá fölvétele, az ország öszves földbirtokos és földmivelő lakosságának boszantására és kizsákmányolására volt irányozva, a catastralis fölmérés megtörtént, jöttek a fölvevő commissiok, ezek után jöttek az adó commissiok, azután u reclamation commissio, azután a classificáló commissiok, azután a localisáló commissiok, azután a sok panaszok, melyekre ezen végtelen sok és költséges commissiok eljárása szolgáltatott okot, megvizsgálására ismét eljött a reclamationalis, a rectificationalis és adó commissio s midőn ezek bevégezték munkálataikat, akkor tűnt ki, hogy mind ezeknek munkája tökéletlen, haszontalan, hanem az egészet újra kell kezdeni. De hát tudják-e tisztelt olvasóim mind ezek mennyibe kerültek? annyi millióba, hogy ha egy ember száz esztendeig élne, és soha egyebet nem tenne, csak mindég pénzt olvasna még se bírná azt a tömérdek összeget megolvasni.

4-szer. A nem egyenes adók, milyenek voltak a fogyasztási adók kezelése, borra, pálinkára, húsrá stb. kivetett adók, mellyek az úgynevezett fináncz őrség által kezeltettek. Azoknak kezelése oly rendkívül sokba került, hogy az a jövedelem nagyrészét felemészttete, (absorb-alta) mivel ellenörködésre fölőtte nagy személyzet szükeltetett.

Ha tehát a rendszernek állandóságot ígérték s azt jövőendő időkre is fennakarták tartani, nem kezeltették volna azt ily költséges módon, önmaga nem is adta volna azt ki a kormány haszonbérbe senkinek, annyival kevésbé oly lelketlen haszonbérelőknak, kik a községeket a boszantásig zsarolták, hanem vettették volna ki minden községre-a község meghallgatása mellett fogyasztási-adó, átalányképen-azon öszvegnek ha mindjárt csak fele része is, mely ezen rendszer mellett az illető községekből évenként mint fogyasztási adó jövedelem bejött.

Ezen fogyasztási egyenes adót sokkal szívesebben fogadta volna el minden község, egy részt azért, mivel az csak felényi lett volna, mint különben fizetett, másrészt azért, mert mind a zsaroló haszonbérelőtől mind a boszantó fináncz örségtől megmenekedett volna. Mégis, a kormánynak sokkal több haszna és jövedelme leendett, mivel a roppant kezelési költségtől megmenekedett volna. Ily esetben az igaz a fináncz-commissarusok megvesztegetve a bérlok által és egyetértésben azokkal, nem zsákmányolhatták volna az országot, de a községek és az egész ország nem lett volna szüntelen oly zaklatott helyzetben épen úgy, mint midőn az ellenség az országot szabad zsákmányra bocsájtja.

5-ször a dohány a magyar embernek oly nélkülözhetlen szükségére nézve, a kormány nem úgy intézkedett volna ha nem a kedélyek izgatott állapotban tartása, ha nem rendszere állandósítása lett volna célja, hogy ezen szükség, melyet az országban az úrtól kezdve a legutolsó pór kunyhóig a dús gazdagtól kezdve a koldusig mindenki oly nyomasztólag érzett, s azt tilos dohány tartás által igyekezett enyhíteni. Úgy a kormány nem az egyed-árúságot hozta volna be az országba, hanem vagy a dohány termőföldekre, vagy a termesztett dohányra vetett volna ki mérsékelt adót, sőt a dohány árulókat is megdóztatván, a dohány szabad árcikk maradt volna ugyan; a határszéli magas vámok által a külföldre nem lehetett

volna vinni azt. Tehát a dohány nagy részét, melyet a termesztők eladtak, a kormány vehette volna meg, s állíthatott volna például dohány tőzsöket, hol a dohányt olcsóbban adhatta volna, mivel azon dohánytól, melyet megvett sem termesztési, sem árulhatási adót nem kellett fizetnie. Akkor ennek következése leendett az, hogy nem csak örökös tartományaiban rég gyakorlott dohány egyed árusági szükségleteit fedezhette volna, hanem magyarorszában is a dohány áruságát szabad concurrentia útján, a maga kezéhez vehette volna. Ennek következése pedig az leendett, hogy a termesztőkön kívül elhasznált dohány szükséglettel, a kormány látta volna el az országot. S nem lett volna szüksége azon roppant költséggel járó finanszörség institutiora, s így mind az országban a kedélyeket csillapultabb állapotban tartható, mind saját jövedelmét szaporíthatta, kiadásait pedig tetemesen kevesbíthette volna.

6-szor. Végre a ki Magyarország történetét e a magyar jellemét ismeri, tudhatja, hogy a magyart nem a nyomasztó zsarolásokkal, mely benne szorgalmat fejleszt ki, lehet megtörni, sem az üldöztetésekkel, mely közte összetartást, sem a zsarnoki önkénnyel, mely benne megtörhetlen szilárd akaratot eredményez, nem az elszegényítések, mely sorsának nemes büszkeséggel viselését e öndudata érzetében lelki felemelkedettséget szül. Hanem éppen ellenkezőleg kényelmes helyzet által, mely benne keleti semmit nem tevést, szabad kényre bocsájtás által, mely köztök visszavonást és féktelenséget, édesgetéssel, mely benne elérzékenyítő engedékenységet, dúsgazdagsággal, mely benne elkorcsosodást, nemzeti önérzete el-tompulását, s a hiúságnak, divatnak bábként majmolását eszközli, lehet a magyart nemzeti lételében megint-gatni.

De a német nyelvnek, a közigazgatási s törvénykezési buraucratiába behozatala, s annak az iskolákban az ifjúságra reákényszerítése, nem germanisatiót eszközöl, hanem éppen ellenkezőleg az a német nyelvet gyűlöle-

tesé teszi s azok, kik ezelőtt örömet tanulták volna meg azt, most annak megtanulásától irtóznak s kerülik, mint a rémet, mely őket ijesztgette. Nem akkor volt Magyarország a germanisatio veszélyének kitéve, midőn II—ik József a német nyelvet Magyarországra kényezertőleg behozta, mert ez által inkább ellenkezőt, a nemzeti önértetre ébredést eszközölte. Hanem veszélyes volt az ország elnémetesítésére Mária Terézia udvara és korszaka. A ki finom tapintattal édesgetéssel a németesítést annyira vitte, hogy a mágnásokat elkorcsosítván, azok közül az Orczy családot kivéve, már egyetlen egy sem tudott magyarul beszélni.

A tatár a török járom és az ausztria ház alatti több szomorú bonyodalmak, eléggé meggyőzhették a kormányt arról, hogy a magyart mind ezen veszélyek inkább megédzették, s nemes öntudatra ébresztették. Miért akarta ő tehát Magyarországra a lehetlenséget létesíteni, holott tudta, hogy az nem eszközölhető? A felelet igen egyszerű, hogy azon uraknak soha eszök ágában sem volt ezen kormányrendszert, mellyet alkottak, Magyarországon állandósítani.

Hanem magokat egyrésről addig, míg lehet hiú álomba ringatni igyekeztek, míg más résről fc törekvésüket lapos erszényeik megtöltésére irányozták. Ezek voltak azon okok, melyek szükségessé tették Magyarországra a roppant direct és indirect adók kivetését s a sok állam kölcsönök fölvételét; hogy legyen, miből gazdálkodni a mi zsebeink rovására.

Az adókulcsok részleteibe nem akarok belé ereszkedni, de hogy az országban az adókulcs aránytalan és sújtó volt, s legjobban sújtotta a földadó, nagy városokban pedig a házadó, az ingatlan birtok tulajdonosait az eléggé ismeretes. Mert az iparos gyáros sat. nem annyira szenvedett a tetszése szerint bevallott jövődelmére vetett adója által, a kereskedő bankár és váltó üzlettel foglalatoskodó pedig a ki az országban leginkább képvi-

seli a készpénz készletet, aránylag legkevesebbet fizetett. Egy mennyire lehet igazságos adókulcs kidolgozása, volna feladatja egy országgyűlési bizottnánynak, melynek tekintetbe kellene venni a következő elveket:

Statusban alakulásunk legelső és legközelebbi ozélja, a személy és vagyon-bátorság, azért természetes, hogy a statusnak legelsőbben is szükséges azon költségek, mely megkívánatnak arra, hogy a személy és vagyon bátorság föntartassék, mind belül az országban, mind az minden kül ellenségek ellen megvédezhessék.

Erre nézve szükség, tekintetbe venni az ország vagyoni állapotját, s közjöveldmi forrásait, mennyire fedezhetők ezek által azon szükségletek s ha azok nem volnának ezek által fedezve, a hiány kétségtelen adó által leend fedezendő. Hogy mennyiben veszik ezen szükségletek igénybe az adókat, épen attól fog függni, hogy mennyit lehetend majd a status második czéljára t. i. az állambani jólét felvirágoztatására fordítani. Ezekből önként következik, hogy az ország lakosait azon adón kívül, melyet a személy és vagyonbátorság okvetlen megkíván, terhein' legfőlebb csak annyival szabad, mennyit az ország lakosai megfizethetnek a nélkül, hogy az valami különös tér-, Keltetésükre esnék, anélkül hogy azt nagyon megéreznék mert mihelyt az adó annyi, hogy az a lakosságra érzékeny nyomasztó hatást gyakorol, nem a status jólétének fölvirágoztatására szolgáló eszköz, hanem épen ellenkező, s a vagyonbátorságot magát veszélyezteti, mivel a lakosoknak egyenkint és így az egész országra sújtó hatást gyakorol. Hazánk jöveldmi forrásai oly dúsan jöveldmezők, hogy a sóból, a bányákból s a kincstári s koronái földbirtokokból a harminczadok s egyéb mellék bevételekből annyi jöveldme van az országnak, hogy az a személy és vagyon bátorság és így a rendőrség és hadsereg tartására normális állapotban elégséges, a nélkül hogy azt, szükség volna valami tetemes adóval pótolni, s ha igen, úgy az nagyon csekély lehetne. A hatósági testületek, milyenek a kir. curia a helytartó tanács, a

kerületi és váltótörvényszékeknél az *egész* hivatali személyzet fizetése nagyobbrészt kitellett a díjakkól, melyek mérsékeltén megváltak az ügyekre szabva, anélkül, hogy azokra gyűlöletes stemplikre szükség lett volna. A megyék közigazgatása és törvénykezése hasonlíthatlanul kevésbé került A katonák is, szükségleteik meghatározott ároni kiszolgáltatása által, tetemesen kevesebbé kerültek. Úgy ha jelenleg Magyarország állapotját, például a német szövetséges tartományok, pénzviszonyaival, kifejlett iparuk, kereskedésük és gazdaszatukkal egybe vetjük, továbbá saját házi viszonyainkat azokéival összehasonlítjuk. Midőn például Szászországban a jövedelem 5-száztlója fizettetik adóul s ez által eszközöltetett, hogy beviteli és kiviteli kereskedelmünket egybevetve, annak mérlege mindég kedvezőtlenül ütött ki részünkre, gyár-
iparunk pedig eddigelé még lábra nem kaphatott soha és jövedelmi forrásaink előnyeit bizton állíthatjuk, hogy normális állapotjában az országnak a jövedelem 2. vagy legfőlebb 3%-jét lehet mint egyenes adó maximot megállapítani anélkül, hogy a status maga egyes lakosai irányában igazságtalan zsarolást kövessen el.

És mi módon lehetne azt lég czélszerűbben fölosztani (repartiálni), hogy az egyenlő arány meg ne sértessék?

Legelőször is a fogyasztási adót lehetne nem a mindennapi szükségletek, hanem leginkább a fényűzési élvezeti és kényelmi czikkekre nézve behozni. A direct adót pedig természetesen jövedelmi arány szerint leend szükség kivetni, például a földbirtokoknál nem mint az osztrák kormány alatti eljárás volt, hogy ezen első classisú földholdjától ennyi jövedelemnek kellene lenni s aszerint vettetett ki az adó, hanem valóságosan mennyi jövedelem van valamely földtől, a szerint vetendő ki reája az adó, ennek pedig alapja a haszonbér! öszveg, melyet megadni szoktak azon vidéken, továbbá jó és rossz termés egybevetése és munkáltatási költségeket levonva, mennyi tiszta jövedelem van bizonyos vidék különféle osztályozott holdföldjéül. Vagy végre a hol részbe is

vétetik földbirtok valamely vidéken, hányadán szokták azt megmunkálás végett kivenni, felébe, harmadán s a t. kaszálót, szántóföldet, ezen esetben az ilyen fél vagy harmadrész jövedelem veendő fel tiszta jövedelemül. Legelőktől: mennyi járó jószág legel rajta évenként s mennyi fűbér fizetetik darabjától azon vagy hason minőségű legelőn az őrzetési költség levonatván.

Az erdőktől szinte az azokbani legeltetéstől járó jövedelem is fölveendő lenne A fának pedig folyó ára rendszerént meg van minden vidéken, mely többnyire csekély változatnak van alávetve, azért azoknak, melyek rendezett állapotban vannak sectiókra felosztásából 3 évi vágás közül, a legtöbb s legkevesebb mennyiség között középső vágást szükség felvenni; a makk és gubacs jövedelem noha a legbizonytalanabb aszerint, mennyi sertés járt rajta és hány mérő gubacs szedetett össze benne, erre nézve öt évből jövedelem mennyiség lenne összeveendő például első évben a makkoltatás gubacsból (és suskából) bejött tiszta jövedelem 5,000 forint, második évben csupán csak annyi jött be hogy a kezelési költség volt fedezve általa, a harmadikban 8,000 forint, a negyedikben 2,200 forint, az ötödikben 3,500 forint, ezeket aránylag mind az öt évre szétosztva, esik minden évre 3,800. forint, tiszta jövedelem. Ennyi után lenne tehát az adó kivetendő. A kereskedők tartoznának könyveiket az adó összeírásra kiküldött bizottmánynak előmutatni, melyből kitűnnék, hogy áll évenkinti tiszta jövedelmük s a szerint fizetnék a reájuk eső adót. Megjegyzendő itt hogy ezen bizottmány tagjai eskü által lennének kötelezve, hogy senkinek mikénti állását föl nem fedezik. Hogy ha azonban valamely kereskedő passivumát és kezelési költségeit és kiadásait nem akarná bemutatni, a bizottmány lenne feljogosítandó; hogy az államra nézve legelőnyösebben készített jegyzék által pótolja ki ezen hiányt, mely jegyzék azonban mindég a kimutatott bevételekhez arányosítandó, s abból levonatván, ekként vétetnék föl a tiszta jövedelem. Ugyan így állana a gyárosokra

és iparosokra nézve is. Ha pedig ezek között volnának olyanok, kik az activ jövedelmet sem volnának képesek kimutatni hasonnemű kereskedők, gyárosok vagy iparosok, mesteremberek, kézművesek, kiknek jobban vagy legalább is úgy foly üzletük mint azon illetőnek, kinek jövedelme felveendő, mindenkor a status előnyeire vétetnék fel az, nehogy valakinek azon rendetlensége, miszerint saját jövedelmét és kiadásait hitelesen kimutatni nem képes, annak előnyére, az államnak pedig hátrányára szolgáljon. így igazságosan lenne ezen 2. vagy legfeljebb 3% mérsékelt adó valamennyi honpolgárookra kivetve, s nem lenne a földbirtok s az ingatlan vagyon olly szerfeletti zaklatásoknak kitéve, mint azt az osztrák kormány tette, mert mindég az esett legjobban keze ügyében s annak birtokosait elszegényíteni volt legfőbb törekvése, mert jól tudta, hogy ha az megtörténik az által a kereskedőt és iparost is megbuktatja. Midőn a természetnek ha jövedelme nincs, nem adhat az sem a kereskedő sem az iparos üzletének lendületet, mivel szükségeit nem fedezheti s ez által minden pangásba tessed.

Hogy pedig az illetén földbirtokok és ingatlanok igaztalanul ne szenvedjenek, szükség még azon tőkét is figyelembe venni, mely reá netalán betáblázva van, illetőleg annak kamatját szükség évenként levonni, földjövödelméből, mert a tőke tulajdonos tartozik az adót megfizetni.

Az ily módon lehető legigazságosabban kivetett egyenes adók és egyéb államjövödelmek, egy felelős pénzügyi miniszter által kezelendők és ez nem csak az 1848-ki törvényeken alapszik, hanem az az ország legrégebb törvényeiben gyökeredzik. Az országos kincstári jövödelmek kezelésére az országgyűlés utasításából nevezett ki a király kincstárnokot (Thesaurarius) a ki köteles volt, az országgyűlés által megszabott utasításhoz tartani magát; bizonyítja ezt az 1520-dik szent György napkor a Rákoson tartott országgyűlés III. törvény czikkelye, mely világosan egy kincstárnok (Thesaurarius) cím alatt

valódi felelős pénzügyminiszter kineveztetését rendeli el, ki is a következő országgyűlésig neveztetik ki, hogy ha pedig hivatalát jól viszi, még továbbra is meghagyatik kincstárnoki állomásán.

Eskü formája is ugyan azon törvényczikk 3. §. alapítatott meg. A IV. és V. törvényczikk a kincstárnokot utasítja, hogy a hányákat sőt harminczadot szedje rendbe a végváratok mindenek előtt jó karban helyezze, a királyi dandárt (Bandérium regium) a szükséghez képest jó karban tartsa, s intézkedjék hogy az udvarnak egyéb szükségei is fedezve legyenek. A VI. törvényczikk széli a felelőségről, hogy minden kiadás és bevételi számtételei a kincstárnoknak valódiak legyenek, s hogy a kiadások az ország érdekében tétettek-e, szoroson megvizsgálandók, s ha bárki a kezelés körül vétkesnek találtatnék; az szigorúan a törvényutján megbüntetendő. Mily szépen találtatik meg már 300 évvel ezelőtt a felelős minisztériumnak nem csak eszméje, hanem valódilag részletezett, gyakorlati feladatja is, mi mély belátással van megállapítva benne.

Továbbá az 1545-dik 23-dik törvényczikk, melyért Ferdinand az országgyűlésnek nagy köszönetét mondott, rendeli: hogy a kincstári jövedelmek a határszélek hadi felszerelésére fordíttassanak, az országból pedig semmi szín alatt ki ne vitessenek, kincstári hivatalnokok ne külföldiek, hanem hazafiak legyenek, a kincstárnok pedig elegendő vagyonnal bírjon, ha hibás kiadásokat tett volna, hogy legyen miből azt megtéríteni.

Ezekből tökéletesen kiviláglik, hogy magyar hazánkban a pénzügynek országgyűlési ellenörködés mellett felelős kezelése nem új. hanem már századok előtt hozott törvények által megállapított tény.

Hogy ezen törvények nagyobb részint nem mindig tartattak meg, a kincstár, melynek kezelője lett a magyar udvari kamara, élén egy elnökkel — nem számolt az országgyűlésnek, melytől azon végzés által volt szabályozva, hogy a magyar kamara a birodalmi kamarától teljesen

függetlenül kezelje ügyeit, hogy azonban ez mind nem vétetett figyelembe, annak feleletre nem vonható collegialis szerkezet, s a kormány részéről a törvények iránti tiszteletlenség volt az oka, így a hiba bizonyosan nem a törvényhozásnál keresendő.

Éppen azért van szükségünk oly kormányserkezetre, mely felelősége által kezeskedik, hogy a törvényhozás intézkedése nem marad Írott malaszt, hanem az valósággal realisáltatik is. Tehát szükséges a független felelős ministeriumba a pénzügyi tárczát is azonnal felállítani és az a pénzügyminiszter által szoros felelőséggel kezeltetni.

A megyéknek valamint a községeknek is fenthagyatnék saját házi pénztáruk, melyből ők hivatalnokaikat és szolgaszemélyzetét fizetné, s egyéb szükségéit fedezné.

Azonban a megyék költségvetése ellenörködés végett mindig a pénzügyministeriumhoz lenne felterjesztendő. Azon községeknek költségvetése és kiadási jegyzéke pedig — melyek a megyehatóság alatt állanak, a megyéhez volna megvizsgálás végett felküldendő,

így a pénzügy ministeriumnak költségvetése, a ministerialis és egyéb közhivatalnokok fizetéseinek fedezésére, a hadseregnek a szükséghez képesti létszámban tartására, a kultus és közoktatás szükségleteinek ellátására országos útvonalok s csatornák és más szükséges közlekedési eszközök létesítésére és föntartására s egyéb országos szükségletek fedezésére szorítkoznék. A vasutakat pedig, mint azt a gyakorlat külföldön és honunkban is megmutatta, sokkal czélszerűbb, vállalkozó társulatok által létesíteni, mivel tapasztaltuk, hogy társulatoknak vállalatai sokkal kevesebb költségből, sokkal több eredményt bírnak felmutatni, mint a status hivatalnokai, kik igen indifferensek aziránt, hogy váljon több vagy kevesebbet jövedelmez-e az illető vasútvonal, azért az utazó közönség irányában sem igen méltányosak, annak kényelmét pedig éppen nem veszik tekintetbe. A kormány midőn valamely társulatnak vasút építést engedményez,

akkor fönttarthatja magának, az a fölötti főfelügyelési jogot, mely vonatkoznék az árszabályozásra, hogy t. i. az túlszigázott ne legyen, a személyszállításnál a közönség irányában méltányos eljárás követeltesék, az áruszállításnál pedig kellő rend tartassák, hogy szükséghez képest a tehervonatok elegendő mennyiségben közlekedjenek, s ne legyenek kénytelenek az illető árúk tulajdonosai napokig, sőt néha hetekig várakozni árúik szállítására, ha csak a vasút felügyelő s más egyéb vasúti hivatalnokokat nagy ajándékokkal a gyors szállításra meg nem kérellek.

Az államnak mindenesetre fentartatnék a vasúti szerencsétlenségek végett is, hogy a rendet ellenőrizze a általában a vasúti rendőrséget gyakorolja.

A vasutakra nézve még meglehetne jegyezni, hogy oly vonalat, mely az állam kereskedelmi vagy egyéb szállítási érdekében elkerülhetetlen szükségesnek mutatkozik, arra azonban nincs kilátás, hogy a belőle remélhető haszon tekintetéből annak létesítésére társaság vállalkozzék, de csak ily esetben lehetne az illető vasúti vonalnak az állam költségén felállítását helyeselni.

A pénzügyminisztérium kezelése alatt volnának természetesen a direct és indirekt adók minden nemei, a bányasó, harminczad s egyéb közjövödelmek. A dohányegyedáruság Magyarországon, melyben még az utolsó koldusnak is napi szükségei közé tartozik a pipa — világos törvény által örök időkre eltöröltessék, nehogy akár a kormánynak eszébe jusson még valaha Magyarországra azt behozni akarni, vagy az országgyűlésen valakinek azt bár a jövőben is csak szóba is hozni. A mi a bélyeget illeti, az mint törvényhozásunkban idegen szinte eltűrlendő a helyébe inkább a nálunk gyakorlatban volt perdíjak (taxák) volnának behozandók, mert jól tudjuk, hogy ezen perdíjakkól a törvényszék hivatalnokainak fizetése nagyrésztben kikerült.

Hagytam még valamit utoljára ezen pénzügyi értekezésemben confectnek, nem ugyan, mintha az valami jó

Ízletes dolog volna, hanem mivel egy részről a confect nem magyarhoni találmány, nem nemzeti éték, máa részről meg mivel a confect és defect oly nagyon hasonhaugzásúak, ez tehát nem egyéb mint a status defectusa a szinte nem magyar találmányú osztrák államadóságok.

Váljon ki eszi meg ezen confectet. Én ismerek e ragadozó madarak egyik neme között egyet, mely már igen sokat megemésztett, avval kellene ezt is megétetni, talán megtudná emészteni és ha nem, eszembe jut egy német közmondás, egyél madár vagy halj meg (friss Vogel oder stirb).

Magyarország mindig önálló független ország volt, s az osztrák monarchiával csupán csak az uralkodó személyében volt kapcsolatban, ha ugyanaz uralkodó ugyanazonosságát két egymástól független állam fölött egymás közti kapcsolatnak lehet nevezni.

Világosan kitűnik ez I. Ferdinand alatt 1527. évben a koronázás előtt hozott törvényekből s azon föltételekből, melyet ezek az uralkodó elébe szabnak, s ugyan ezen törvény eskü formájából, melyre koronázás alkalmával meg is esküdött, valamint arra minden utódjai megcsküdtek. Ezt nem tagadja még az october 20-diki császári diploma sem, melyben az uralkodó a viszonyok kényszerűségét és rász tanácsosait adja okául félrevezttetésének, mely szerint Magyarországot az ausztriai birodalomba akarta bekebelezni, s alkotmánya félretételével, a többi örökös tartományokkal egyformán kormányozni.

Ha tehát Magyarország a magyar király (ki egyszersmind osztrák császár uralkodása alatt alkotmányos önálló ország, hogyan lehetett volna annak rovására saját tudta, akarata és beleegyezése nélkül, valamely adóságot csinálni. Valamint egyes önálló embernek, — ki gyámság alatt nincsen, rovására nem lehet tudta és bele'egyezése nélkül senkinek semmiféle adóságot tenni, vagy valamely kötelezettséget meghatalmazása nélkül akarhatja ellenére elvállalni. Mar pedig Magyarország gyűlése soha sem kérdeztetett meg, hogy akar-e kölcsönt felvenni, be-

leegyezik-e hogy rovására ennyi meg ennyi millió állam-adósság tétessék és nem is adott senkinek fölhatalmazást, hogy részére valamely adóságot tegyen. Így tehát Magyarország a mit el nem vállalt, az országgyűlése meg nem szavazott, az Magyarországnak adósága nem lehet törvényesen soha. Kivételt szenved e tekintetben az úrbéri kármentesítés, mely a nemzeti becsület védpaizsa alá helyeztetett az országgyűlés által, de ez is csak annyi mennyiségben, mennyiben azok a volt úrbéri telkeket képviselik, s ha netalán azon visszaélés történt volna, hogy azoknak rovására még több is adatott ki, illetéktelenül, azt az ország elvállalni nem tartozik. Ezekből önként következik, hogy az osztrák államadóságot, mely a nemzet tudta, akarata és megegyezése nélkül jött létre, — hogy tehát az semmi törvényes alappal nem bírván, a nemzet elvállalni nem tartozik soha.

Mondhatná valaki, ha nem törvényes úton történt az államadóságot létesítése mégis azt azon uralkodó kormány létesítette, mely tetteleg Magyarország felett is uralkodott, azért ezen államkölcsonök Magyarország érdekében is tétettek, miután azok egy része Magyarország kormányzati szükségéire fedezésére e egyéb honunkat illető intézmények létesítésére fordítottak, melyek az ország szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítására szolgáltak. Méltányos tehát, hogy annak egy részét Magyarország vállalja el. Erre feleletünk igen egyszerű, s a tapasztalás gyakorlati védokaival czáfolhatjuk meg azt. Említettük feljebb, hogy Magyarországnak a természet-től már annyi államjövedelme van; hogy ha az egyenes adó jövedelem után vettetik ki, annak két, három percentre megszállása normális állapotban tökéletesen fedezi minden államszükségeket. Itt statistikai számításokkal kellene előállnom, de nem akarom más után valótlán adatokkal mystificalni a tisztelt közönséget. Mert ezeknek a finansziális adatoknak, bankkimutatásoknak cs több efféléknek valódiságáról nem tudok sehogy sem meggyőződni, mert azoknak valódisága, a szorosabban vizsgálat

szemében igen gyakran méltán gyanús és alaposan kétségbe vonható. Elég legyen itt hivatkozni azon adóra, mely 1845—46 éa 1847 években fizettetett a vegyük fel például az 1856—57 és 1858-dik évben az ország lakosainak összes jövedelmét, bizonyosan nem fogja azon adó ezen jövedelemnek három percentjét felülhaladni. Pedig 1856-tól —58-ig szintoly békés állapot volt az országban mint 1845 —1848-ig, csakhogy ezen években valódi természetes béke volt, míg amazokban a békét fegyveres erővel kellett fentartani, Azért azon években nem két, hanem 16% volt a jövedelemtől fizetett adó, mely az országos és egyéb pótlékokkal harmincz, negyven, sőt több száztólira rúgott. De ez mind kevés volt, hanem a vasutakat külföldi társaságoknak eladták, még ezt is elnyögnénk. De mit tettek még? tollam irtódzik leírni a roegszentségtelenítést, melyet édes hazám anyai szent földén elkövettek. Az ország kincstári földbirtokát, hazánk ezen kétségtelen tulajdonát eladták idegen kufároknak, kiknek mindennapi templomuk a börze, a privilegiált fosztogatás ezen asylluma, a hol néhány bankár mesterfogásai sok családot tesznek tönkre, a kiknek istenük a pénz, és mindennapi imájuk embertársaik kizsákmányolása. Ilyen kezekre jutott édes hazám a te szent földed! Őseink csontjai megfordulnak sírjaikban. Még ezek azonban adóságot is tettek az ország rovására, hogy abból Richter-Eynatten és társai oly szép gazdálkodást folytathassanak, s melynek elvállalását most mi tőlünk követelik, vagy méltányosságra hivatkozva, ily képtelenséget kívánnak tőlünk. Valóban ez nem egyéb mint a legkeserűbb gúny legszen-tebb hazafiúi érzelmeink irányában. Hogy mit csináljon ezen államadósággokkal az osztrák kormány, az az 5 dolga. Ha én tanácsot adnék neki azt tanácsolnám, hogy szállítsák le a bankjegyek értékét a névszerinti érték felére s ezen scala az államadóságok beváltására is alkalmazandó volna, ezáltal legjobban sujtatnának a pénztőz-sérek s lakolnának a börze minden vyperái, scorpiói és pióczái. Így az állampapírok tulajdonosai szinte veszte-

nének ezen finanziaális operatio által, de azok mind bel, mind külföldi birtokosainak meg kellene ebben nyugodniok, valamint úgy is az ötven perzentnyi árfolyamú bankjegyekkel meg kelle elégedniük ezen papírok törlesztési beváltásánál. Annyival inkább meglehetne nekik ezzel elégedniük, minthogy ezáltal a törlesztéseknél ezen állampapírok értékét arany s ezüstben kapnák, különben pedig ezen pénzügyi intézkedés nélkül a bankjegyek értéke még száz perzentnyi árfolyamon alól is eshetnének s ez által ők még sokkal többet vesztenének. Igaz ugyan, hogy ezen intézkedés által egy részről vesztene valamit a bank is, minthogy a bank tőkéjének egy része állampapírokra van basírozva, de más részről sokkal többet nyerne először a leszállítás által, továbbá pedig az által, hogy az állam ezen leszállított tartozásának fizetésére képes lenne s a bank irányábani kötelezettségének eleget tehetne, minnek eredménye lenne, hogy a bank jegyeit ezen leszállított árfolyam szerint arany ezüsttel beválthatná. Jelenleg is a mintegy ötven perzentnyi árfolyam (agio) mellett úgy is le van a bankjegyek értéke szállítva tettelesen a névszerinti érték két harmad részére. így például a kinek százötven forintja van, az már csak száz forintot ér valódi lódi értékben, mert ötven forintot agionak kell adni belőle.

Hogy pedig az egész valódi értékel kifizessék érte valaha, ahoz semmi reménység nincsen; de nincs is miből kifizetni. Az igaz, hogy ezáltal szenvednek mindazok, kiknek értékük papiros pénzbe vagyon, de szenvednek azok tettelesen az agio miatt szinte jelenleg is.

De végre leginkább az uzsorásokat és hautfinanciereket érné a baj legnagyobb része, azok pedig azt részint meg is érdemlik, részint pedig könnyen elviselhetik.

Mindezekből kitetszik és a tapasztalás is bebizonyította, hogy legnagyobb érdekükben fekszik az uralkodóknak, hogy a pénzügy felelős kormány által kezeltessék, mert akkor tudja az ország, mennyire van szüksége. S az országgyűlés költségvetése szerint, maga ratificalhat egy a kormány által a szükséghez képest köten-

dó kölcsönt, valamint aszerint szavazza meg az adómenyiséget. A mi azután valódiilag be is fizettetik, mert annak befizetését mindenki hazafiúi kötelességének tartozik ismerni, s nem történik azon eset, hogy a temérdek sok adóhivatalnokok és sok executiok daczára egy negyede nem jön be a kivetett adóknak, melyek nem szükségesek egyébbre mint:

1- ször. A túlfeszített sokaságú katonaság tartására melyre nézve azonban az uralkodók is élő példákból eléggé meggyőződhetek, hogy azok a kormányzati rendszernek s a status szerkezetnek erőhatalommal fon-tartására szükségtelenek, minthogy az államszerkezet és kormányrendszernek az erőhatalom állandó alapját nem képezheti soha. Továbbá

2- ször. azon roppant sokaságú financz és egyébb adóhivatalnokok fizetésére, melyet czélszerű kezelés és rendszer mellett egy negyedre sőt még kevesebbre is lehet leszállítani.

3- ször. A titkos rendőrség s más felesleges ingyen élőkön kívül még szükség volt arra, hogy Bruck, Richter és Eynatten kezelési csinyeiket kivihessék, mely a qualificált zsebelés non plus ultráját tünteté szemünk elé. Az ily visszaéléseknél a kezelésnél nyilvánosság és nyilvános ellenörkedés a legjobb ellenszere.

A bankról lévén szó miután annak helytelen alapját és rendszerének szomorú következményeit látjuk azért helyén találom itt néhány szóval ezen tárgyat is megérinteni, hogy t. i. milyennek kellene egy felállítandó magyar nemzeti bank organisatiojának lenni Azt tudjuk hogy a statusbankok nem mindég a legbiztosabbak, sőt még azon társasági bankok sem, melyeknek a status irányában bizonyos lekötelezettségeik vannak. De ezen biztosság hiány meg van főleg azon statusok bankjainál, melyek nem alkotmányos, hanem önkényes kormány által igazgattatnak, mert itt nincs ellenörkedés. A magány társulati bankok, melyek az állam felügyelete és ellenörzése alatt vágnak anélkül, hogy a status irányában

legkevesebb anyagi kötelezettséget vállalnának tagadhatlan, hogy a legbiztosabbak. De ezek hiánya abban rejlik: hogy ezen nagyszerű anyagi hasznot nem az állam, hanem egyes részvényesek húzzák.

Azért legczélszerűbb, ha itt az állam szinte, mint egyes magány ember részvényes lesz és pedig minden aranyban és ezüstben birtokában levő rendelkezhető vagyonával, a többi alapját pedig a banknak magány részvényesek tehetik le, így például, ha a status rendelkezhető ezüst arany készlete 2 és % millió ezüst forint, a többi részvényesek is $2\frac{1}{2}$ millió ezüst forintot tehetnének le, s így a bank alapja öt millió forint volna ezüst és aranyban, erre lehetne 20 millió forintnyi bankjegyet kibocsátani, és pedig 10 millió forintot jó hitelű kibocsátó, elfogadó, és forgató (gírozó) nevével ellátott váltókra 4 hónapra kikölsönözni, mint azt több takarékpénztárak igen nyereségesen gyakorolják. Tehát ez lenne a jegybankon kívül a girobank. Továbbá 5 millió forinttal lehetne hasonló kellékekkel ellátott nagy kereskedők s bankárok váltóit leszámítani, az az discontírozni, a mi többnyire legfőlebb 3 hónapra szokott történni. Végre a még hátra levő 5 milliót pedig ezüst arany drágakő s egyéb biztos értékű tárgyakra, melyek hipotecául letétettek, ezekre az érték $\frac{1}{3}$ részét lehetne kölcsönözni, valamint gabona, gyapjú s egyéb pénzértékű tárgyakra, ha a megromlástól biztos helyen jó hitelű egyének birtokában vannak, ha annak zálog joga átruháztatik a bankra, lehet, de csak 3 vagy legfőlebb 4 hóra a közép ár fele értéket kölcsönözni reá például a rozsnak legolcsóbb ára 2 forint, drágább 3, 4, 5 és több forintok, közép és legszokottabb árát lehetne tenni 3 forintra pesti mérőjének, így bizton lehetne reá $1\frac{1}{2}$ forintot adni, a gyapjú középarát 100 forintra tehetjük mázsájának, erre is 50 forintot mázsánként, bizton lehetne kölcsönözni de csak 3 vagy legfőlebb 4 hónapra, így volna tehát ezen bank a jegybankon kívül giro discontó és hypothecabank, még pedig olyan, mely alapszabályai-ba bizton kimondhatná, hogy ha kívánatik hat hónap

alatt valamennyi jegyeit beváltja arannyal és ezüsttel csak is az ilyen viselheti méltán a bank nevezetét. Mivel ha hiába van ott a bankjegyén, hogy ezen jegy átadójának 5, 10 vagy 100 stb. forintot kifizet a bank, és midőn reá kerül a sor, hogy tömegesen kívánja a közönség bankjegyeit beváltani, akkor a bankjegyeinek beváltásál korlátozza, vagy éppen felfüggeszti, az ilyen nem érdemli meg a hitelintézet nevet, mert az olyan, mint azon adós, ki tartozását fizetni nem tudja, nem érdemes arra, hogy valaki neki hitelt adjon. Azért szükség hogy a bank csak három vagy legfeljebb négy hónapra hitelezzen a fentebb említett módok szerint, hogy fizetéseit jegyeinek beváltását a mikor szükséges azonnal teljesíthesse. Ily bank pedig hogy négyszeres hasznot és jövedelmet húz a letett tőkéje után, mindenki átláthatja. Épen ezen rövid határ időkrei hitelezés végett nem nyithat egy jegybank földbirtokra hitelt soha, mert a földbirtok s egyéb ingatlan vagyona betáblázás mellett hosszabb időre szükség kölcsönözni, hogy a föld hitelintézet céljának megfelelhessen, innét pedig midőn szükséges volna akkor nem hajthatja be a bank a fekvő birtokra hitelezett összeget.

Hanem lehetne a föld és egyéb ingatlanok birtokosai számára egy külön földhitel bankot állítani, vagy ha összeköttetésben volna is a nemzeti bankkal soha annak bankjegyet kibocsájtatni vagy arra jegyeket basírozni, nem volna szabad; mivel nem tehetne azonnal eleget kötelezettségeinek, ha az rögtön kívántatnék. Hanem igen is bocsájtatna ki kölcsönpapírokat egy, két, három, tíz stb. évekre a mennyire t. i, ő az ingatlanok birtokosainak hitelezett s ezen idő alatt becassátván adóssaitól tőkéjét, azzal illető hitelezőjit kielégíthetné,

A fentt leírt módon alakított jegybank-alapszabályaiba, szükség leend bentfoglaltatni azon elvnek, hogy a bank sem az államnak, mint ilyenek nem hitelez sem azért semmi nemű kötelezettséget élném vállal soha. Továbbá több jegyet, mint a mennyi megálapítatott (p. o. 5 millió alaptőke után 20 milliót) nem nyomat semmi szín alatt soha.

IV. Hadügy.

A hadügyről rendelkező hazánkban mindig az országgyűlését illette, mely azt a kincstárnok (Thesaurarius) által kezeltette, bizonyítják ezt a már említett 1526-ik évnök szent György napján a Rákoson tartott országgyűlésen hozott törvény 4-ik és 5-ik cikkelye, mely utasítja a kincstárnokot, hogy a bánya, só és harminczadot rendezedvén, ezek jövedelméből a végvárat, jó karba helyezze, a királyi hadsereget (Bandériumot) a szükséghez képest jó karban tartsa s a 6-ik cikkely szól a felelőségéről, mellyel a bevételekről, kiadásokról a kincstárnok számolni tartozik. A 7-dik cikkely utasítja a kincstárnokot, hogy a folyó vizekre (hadi ügyhez tartozó) naszádokat s más hajókat jó karba helyezze. Ólom és golyók előállítását s más hadiszereknek szorgalmaztatását is kötelességének tartsa.

A szinte már említett 1545. 42-dik t. ez. melyért I. Ferdinand az országnak nagy köszönetét mondott rendel: hogy a kincstári jövedelmek a határszélek hadi felszerelésére fordítassanak úgy 1569. 38-ik t. ez. világosan ezt mondja: Úgy intézkedtek az országos karok és rendek, mivel az ország lakosainak nagyon terhes, hogy ügyeik és kérelmeik a magyar hatóságoktól a német hadi tanácshoz (Hofkriegsrath) és ismét néha a camarához utasítatnak. Tessék ő Felségének magyar híveinek ügyében magyar tanácsosok tanácsaival élni. Azért ő Felsége elhatározta, hogy a camaralis dolgokat a camara, a hadi ügyeket pedig a hadi tanács oly módon fogja végezni, hogy legalább két magyar tanácsos — egyik az egyházi, másik a világi rendből Ő Felségének udvaránál lenni, s udvarát folytonosan követni, köteles leend, hogy a magyar ügyekben Ő Felsége ezeknek közreműködésével élhessen, és a hadügyekben is a szükséghez képest, tanácskozhassék. Továbbá, hogy a feleknek ügyei, minél hama-

rább elintéztethessenek, mind a camaránál, mind pedig a hadi tanácsnál, két-két magyarázó magyar előadót alkalmazand, kik a fenemlített tanácsosok alatt felváltva folytonosan jelen lenni tartoznak.

Továbbá II. Ulászló I. Decretumának 7-ik czikke-lye mondja, hogy ő Felsege magyar ügyekben egyedül csak magyar tanácsosok tanácsával éljen, és az ilyen tanácskozásokra más idegen nemzeteket ne is bocsásson.

Az 1608. 10. tczikk 3. §. Óvakodjék ő Felsege ne-hogy idegenek és külföldi nemzetiségek Magyarország kormányzatában valaha beavatkozassanak és magyar ügyekben senki másnak, mint meghívott magyar tanácsosainak tanácsaival éljen. Ugyanaz 1608. 11-ikt. ez. A határországnek parancsnokságaira és kapitányi tisztsé-gekre mind ezen országban, mind az ehez csatolt és kapcsolt részekben magyarokat és ezen részbelieket, kik t. i. arra magokat érdemesítették alkalmazzon s magyar tanácsa által nevezzen ki. Szinte a veszprémi és neográdi főkapitányságokat is született magyaroknak adja. A győ-rinek csupán e jelen esetben — kivételével de liol a vizez, kapitánynak magyarnak kell lenni. A főkapit my pedig egyenest a magyar törvények alatt illand és a király után egyenest a nádortól leend függésben, más törvényhatóságok ügyeiben és jogaiban pedig ne avatkozzék. Ha ellenkezőt cselekszik, az ország törvényei alatt álland, azaz azok fognak ellene érvényesíttetni.

A komáromi kapitányságot pedig minden valláste-kmtet nélkül született magyar érdemes egyéneknek adja. Ugyanaz 1606-dik bölcs törvényhozás intézkedett a 12-ik törvényezikkbenarról, hogy az idegen katonaság, mely nem egyébbre, mint az ország jogainak és törvényeinek erőszakkal) elnyomására és megcsönkítésára szolgál, az országból azonnal kivitessék, s az CBak a határszélek védelmére alkalmaztassák. *Milites autem germanos et alios externos tam et ipsa arce, quam etiam civitate Varasdini-ensi, nec non etiam ex Murány, Díván. Kőszegh Léva et Lipche aliisque locis, (cum non sint confinia regni) quam*

primum educi faciat. Az 1552. 13. tczikk a gyalog és lovas katonaság fizetését határozza meg. Az 1578-dik 6. tczikk a kanizsai várnak élelmezéséről rendelkezik, a 7-ik pedig a folytonos lovas katonai szolgálatban levők miként történendő fizetéséről rendelkezik, s azokat a zsákmányolástól óvakodásra inti, a 9. tczikk ezen katonaságnak a főkapitány és alispán által történendő elosztásáról rendelkezik. A 10. 11. és 12. tczikk a katonáskodásról és hadseregről rendelkezik az 1609. 65. 1613. 18. 1618 50. 1622. 21. 1625. 10. 1635. 88. 1638, 15. 1759. 7. 1662. 6. 78. 1741. 63. tczikk pedig a hadi felkelésről intézkednek, és az illetőknek erre nézve kötelezettségekét határozzák meg.

Mindezen törvények egy hadakozó hős nemzet törvényhozásának méltó kifolyásai.

Létezhet-e a világon ember, a ki mindezen törvények daczára azt állítaná, hogy Magyarországnak a hadügyekről rendelkező joga nem volt, s hogy az csak 1848. országgyűlés törvényeiben veszi eredetét, — holott az századokon keresztül gyakorlott joga az országnak, a nemzet életevel tökéletesen összeforva, melyet részint a katonai újonczoknak, részint pedig a hadi adónak az országgyűlésen megszavazása által gyakorlott. Ha a hadügyekről rendelkezésből, mint sok más jogaiból, az ország egy időre kiforgattatott is, a törvényhozás soha sem szűnt meg igaz jogainak ismét érvényes hatályba hozatalát sürgetni.

A magyar hadügyekről tehát közvetlen az országgyűlés rendelkezett, és annak igazgatását a nádor felügyelete alatt, az ország kincstárnokára bízta. Ki azt, egyetértésben a nádorral, a magyar főkapitányok által kezelte.

Az 1848—ik törvény, ezen ügyekről rendelkezt, a felelős magyar hadügyminiszterre bízta.

Igen természetes az, hogy az ország maga rendelkezik saját hadi elejéről, meri a haderő az, mely által fenntartatik minden államban a rend, biztosítatnak a törvé-

nyek hajtatnak végre ellentállás esetében a végzések és ítéletek, az által védetik meg minden megtámadások ellen az ország és annak szabadsága, az állam önállása és alkotmányossága azáltal biztosítatik. Mert minő törvények volnának azok, melyeknek végrehajtás által az állam tiszteletet szerezni képes nem volna, s minő alkotmány volna az, mely felett az állam hadi erejével nem örködnék, hanem ellenkezőleg idegen haderő által volna minden pillanatban fenyegetve mintegy ellenségtől elfoglalt ország, mely idegen haderő által tartatik megszállva, s idegen katonaság által van elnyomva.

Az ily törvény és alkotmány sokkal rosszabb mintha semmi törvény és alkotmány sem léteznék, hogy ha t. i. atörvény és alkotmánynak végrehajtó erő által elegendő garantiát nem tudunk biztosítani, s azok megsértőit büntetlenül látjuk, miként gúnyolják ki azon institutiokat melyeknek garantiája nélkül tekintélyt, és tiszteletet nem tudunk szerezni,

Az ily helyzet az állam legszentebb jogait és érdekeit gúnytárgyává aljasítja. De különben is ezen hadügy az országnak oly joga, mint az embernek vele született joga, hogy magát a megtámadások ellen védje, s oly szüksége mint az állatoknak fogai, melyek védelmükre szolgálnak, mely nélkül azok elvesznének. Nem tagadtatott meg tehát még az okatlan állattól sem azon eszköz, melylyel magát megvédelmezheti.

Az embernek, a teremtés remekének, kit az Isten saját képével fölruházott, bele a legnemesebb szellemi, lelki és testi tulajdonokat lehelte a szentírás szavai szerint: hogy uralkodjék a földön minden ő teremtette állatok felett; attól lenne tehát megtagadva az, mi az utolsó fé regnek is önfentartási ösztönéhez képest megadatott.

Kimondjam-e végre, a minek kimondása elkeseríti minden jó érzésű hazafinak szívét, a minek kimondása indignációval tölti el Európa minden nemesebb érzésű népeit? Hogy a magyar nemzet, mely annyi századokon ét védője volt az európai civilisatonak a barbár török ura-

lom ellenében s az alkotmányosság fentartója az azt megtámadó Ausztria ellen, annyi életerőt mutatott arra, hogy az európai mívelt nemzetek sorába helyet foglalhasson, mely a szenvedés iskoláján, mint az arany a tűzpróbán annyszor keresztül ment, hogy valóban az magát jobh sorsra érdemesítette, s nem arra, hogy megfosztva legyen önfentartás legszentebb jogától önvédelmének legszükségesebb eszközeitől, mely még a legnyomorultabb féregtől sem tagadtatott meg, hogy gúnytárgyává legyenek téve legszentebb jogai, törvényei és alkotmányos szabadsága s mind ezek bábjátékai legyenek az önkénynek, mely mind ezeket lábbal tapodja akkor, mikor neki tetszik, s mikor szeszélye úgy hozza magával. Lehetetlen hogy eszembe ne jusson a beteg oroszán meséje, mely hazámat és helyzetét jelképezi, melynek túrni kellett a midőn őt beteg állapotában az állatok legnyomorultabbika is lábbal megrugdalni merészelte.

Azt érdemlette e nemzet, mely Ausztria trónja iránt, melylyel az uralkodó személye által volt kapcsolatban — hűségének annyi tanúbizonyságát atlá és éppen a legválóságosabb pillanatban is — midőn az uralkodás a leány ágra ment által — bizonyos enyészettől megmenteni egy pillanatig sem kételkedett.

Vagy hiheti-e valaki még azt, hogy e nemzet a bécsi nicolsburgi és linczi békekötés, a szathmárnémethi kiegyezkedés (complnatio) és az árulás, s orosz haderő által előidézett világosi catastropha után — mindezeket okulva — még is elég vak leend arra; hogy minden önfentartási ösztönéről önként lemond, önvédelmi eszközeit eldobja magától azért, hogy mikor valakinek szeszélye úgy hozza magával legszentebb jogait, alkotmányát és törvényeit eltapodhassa.

A magyar soha sem volt kis korú nemzet, azt mutatják törvénykönyvei, soha nem fogadott el alamizsnaként egedményeket, hanem alkotmányát megcsönkítani soha nem engedte. Ellehetett ugyan egyidőre nyomni jogait, de az csak arra szolgált, hogy az annál nagyobb

erővel és lelkesedéssel helyeztessék vissza előbbi hatályaiba és érvényességébe. Mert az elnyomatás a magyaltban nem azt szüli a mit sok más nemzetben, elcsüggedést és önmagának elhagyását, hanem inkább ellenkezőleg, jogainak kivívására tevékenységet és megtörhetlen szilárd akaratot eredményez.

A statusquonak erőhatalommali fentartása az állta állandó alapját nem képezheti, mert mentül nagyobb a nyomás, annál nagyobb a törekvés a törvényes állapot létesítésére, mely törekvésnek csak alkalom kell, hogy kitörjön s minden kényszerűség, mint az aláaknázott kőtalp összeomlik és a törvényes állapot nagyobb hatalommal sokkal megedzettebben áll vissza a maga dicsőségében.

A felelős magyar ministerium épen nem gyengíti az ausztriai államhatalmat, sőt ellenkezőleg annak nagy hatalmi állását megerősíti és biztosítja. Mert igen világos az, hogy egy idegen nemzetteli háború esetében nem akkor erős az uralkodó, ha katonái kénytelen kelletlen nem örömet mennek a háborúba és saját országát is féken kell tartania s az adót, mely olyankora folytatására szükség, hadi erővel kellene behajtani s az uralkodót anerozet ellenszenve kíséri minden dolgaiban. Mint ellenkezőleg, ha hű országa és alattvalói segítik lelkesen céljaiban, s egy országgyűlése mondja ki a jogos háborút az ellenség irányában, s akkor kétszáz ezer és ha szükség több ka onai erő, lelkesen megy a haza védelmére az ütöközetben. Béke idején pedig bizton tetemesen leszálltalhátik a katonaság szolgálati létszáma, mert minden egyet honpolgár öre és hű védője a hazának az alkotmánynak a törvényeknek és a törvényesen megkoronázott királynak.

A hadügy tehát valósággal nem egyéb mint « ország jogainak alkotmányának és törvényeinek sanctioit

Az tehát ezen okoknál fogva nem elég, hogy csak papiroson írott mulaszt maradjon, hanem szükség hogy az valódilag életbe is léptetessék.

Az idegen katonaság mely, alkotmányos állasunkra nézve veszélyes az országban, vitessék ki külföldre.

De nincsen is jogczím arra, hogy hazánkban idegen hadseregek tartassanak. Mert nincs joga egy államnak más államban katonaságot tartani, s az uralkodó személyének ugyanazonossága erre jogot legkevésbé sem adhat.

A magyar katonaság pedig hozassék külföldről vissza hazánkba, esküdtessék meg az alkotmányra, mert csak akkor biztos a törvény és alkotmány a midőn egy alkotmányos hadsereg örökdik felette, mely előtt az ország és király parancsa egyenlően szent, mely a királyt és az országgyűlést egyenlő tiszteletben tartja, s hasonló kegyelettel viseltetik jántok. —

Ezen felelős hadügyminister kezelése alá tartoznának minden várak, az azokbani erődítési fortificationalis munkálatok létesítése, minden hadi iskolák és katonai nevelő intézetek és azokbani tantárgyak tanításának elrendezése, a katonaság létszámának időnként meghatározása, az országnak topographiai fölvétele. A katonaság tactikai kiképezése, a hadi fenyíték (disciplina) fentartása egy szóval minden, mi az országban a katonai ügy kezelését illeti.

Valaki talán azon ellenvetést tehetné, hogy ha Magyarország így külön kezelteti hagyügyeit a hadsereg-nél. nem leend majd kellő egyformaság s így az austriai és magyar haderő összesége erejében csökkenne, ezáltal s a hadi működésekben sem lenne meg a kellő öszhangzás.

Ezen ellenvetés nem áll, mert akkor meg kellene Tagadni azt, hogy két hadtanilag kiképezett külön önálló hadsereg, nem tudna czélszerűen egygyütt egy célra közreműködni a háborúban, a mi épen nem áll, mert azt a tapasztalás is bebizonyította igen sok hadjáratokban, különösen az utolsó crimi hadjáratban a francia, angol, piemonti, és a török, valamint az olasz háborúban is a francia és az olasz seregek, a legszebb öszhangzásban vitték ki hadi működéseiket.

A mi pedig egy hadműködésnek stratégiai tervét illeti, Hogy az egy közös hadi tanácsban elkészíthetjük, mint azt a szövetséges seregek közös hadi tanácsában elkészíteni szokták, igen természetes. Mivel minden háborúra lehet stratégiai tervet készíteni mely a hadműködési vonalokat meghatározza és azon vidéket, és utakat, melyen valamely hadseregnek kell előnyomulnia, kijeleli. A fővezér, ha nyomós okai vannak, minden bizonnal tehet az ily terveken változást és módosítást, kivált ha a hadműködési körülmények változnak, változhat a hadműködési pont és a hadműködési vonal is. De sőt hadtani tactical tervek is szoktak készíttetni, s az is a közös haditanács által készítendő, a mi azonban többnyire mindég változni szokott, mivel az ütközet színhelyén az ellenség előtt a körülmények változnak, ütközet kivételére szolgáló s így tactical terveknek is változniok kell, melyek tekintetbeveszik az ellenség szám erejét, az ütközet hely ismereti fekvését (Terrain) és az ellenség előnyeit és hátrányait. De nem lehet meghatározni az ellenség fölállítását sem azt, hogy melyik fegyvernemből erejét hová fogja alkalmazni túlnyomókig. Mivel a védelemre szorítókozó ellenség visszavonulása által kereshet önvédelmére magának legalkalmasob helyet, a támadó ellenség pedig bizonyosan azon oldalról fogja a védelmi helyzetben álló ellenséget megtámadni, mely oldalról a körülményekbe! képest védelmi állásából legkönnyebben kiszoríthatja azt. Melynek természetesen meghatározása többnyire az ellenség mikénti fölállításától függ, azért igen gyakran a főparancsnoknak még saját tervében is a pillanat helyzete szerint (momentán) változásokat tenni szükség. — Mindezeket csak azért hoztam elő, miszerint kitűnjék, hogy két vagy több különálló hadseregnek lehet öszhangzólag működni. S a közös haditanácsban lehet öszhangzó hadi terveket készíteni, melyeken a főparancsnok, ha arra okai vannak tehet változásokat a nélkül, hogy a külön önálló hadseregek működésében, az öszhangzat legkevésbé is megzavartatnék.

V. Külügy.

Hazánk a történet tanúsága szerint szabad választási joggal bíró ország, mely szabadságot nem csak a egyes házból választott királyok korszakában gyakoroltá hanem szabadon választá Zápolya Jánost, és utóbb I. Ferdinánd osztrák főherceget is királyává. Ezen szabad választási jogát a *pragmatica sanctio* által az akkori esetre nézve, az uralkodásnak a leányára is kiterjesztésével megmutatta.

I. Ferdinánd, midőn az ország által királyá választott azon föltételek alatt, melyeknél fogva megválasztották s melyeknek megtartására magát és utódjait eskü által is kötelezte — fogadhatta el csupán az ország trónját és koronáját s azon föltételeket mind ő megtartani tartozott, mind utódjai szentül megtartani köteleztettek. Nem követelhet tehát magának több jogot sem ő sem pedig utódai, mint a mennyit az ország neki adott, mint a mennyivel őt és utódait az országgyűlés fölrüházta.

Nem ruházta fel pedig egyébbel az országgyűlés mint azzal, hogy az országot minden szabadságainak és jogainak tiszteletben tartása mellett a törvények szerint önállólag kormányozza, valamint azt az 1527-iki budai végzemények előtti esküje által megerősítette. Magyarország mint önálló ország külügyeit is maga kezelte bizonyítja ezt az 1530-ki 1. t. ez. mely világosan kimondja, hogy az uralkodó az ország magyar tanácsosainak beleegyezése nélkül sem háborút nem folytathat, sem békét nem köthet.

Az 1547. 2. t. ez. negyedik szakaszába pedig, mely az országgyűlés elébe terjesztett, mely I. Ferdinánd és a török szultán közötti békekötésből áll, a melyben az foglaltatván: hogy a szökevények kölcsönösen visszaadassanak. Miután az országos karok és rendek, ezen pontját a békekötésnek, a keresztény hit elveivel ellenkezőnek

talállak, miszerint t. i. egy keresztény rab a pogány fogásból, midőn menekül megfogtván ismét pogány rab-ságra adassék viasza. Azért azt el nem fogadván, annak megváltoztatását kívánták, hogy ő felsége eszközöltesse.

Ezekből kitetszik, hogy Magyarország éppen, midőn az osztrák uralkodót választó meg királyának, nemzeti és állami önállóságáról és függetlenségéről éppen nem mondott le; hanem a had és béke fölötti rendelkezésnek s így a külügyeknek birtokában volt s azt királyával együtt gyakorolta. A zsitvatoroki békekötés is magyar (Bocskay) közbenjárása által jött létre — Rudolf és Achmet között. II. Mátyás alatt 1608-ban a magyarok, austriaiak és morvák között erős szövetség kötöttet, melynek következtében a szövetséges hadak Prága alá mentek, hol Rudolf császár a magyar királyságról, továbbá morváról és austria-ról lemondani kényszerülvén, s csupán Csehország maradt meg birtokában.

A vasvári béke törvénytelenül kötöttet, mivel az ország rendei meg nem hallgattatván, arra beleegyezésüket nem adták, azért lett az annyi békételenségnek kútfeje.

Mi jupon alapszik egy államnak azon joga, hogy külügyeit rendezze és maga kezelje? Ezen kérdésnél szükséges előre bocsájtani, hogy egy status nem egyéb mint egy nagy erkölcsi személy (corpus seu persona moralis) melynek jogai és kötelezettségei az egyéni jogok és kötelezettségekhez hasonló, ugyanazért egy államnak más államhozi jogai s viszonyai általában hasonló egy egyének más egyénhez joga és viszonyaihoz általában. Ebből önként következik, hogy egy államnak joga és kötelezettsége és viszonyainak kezelése ugyanazon jogból ered, mely jupon egyes egyének vele született joga van, hogy saját ügyeit és viszonyait más egyének irányában maga kezelje és elintézzze.

Magyarországnak mint önálló országnak senki kétségbe nem vonhatja, hogy joga van mind természeti, mint pedig a már előbb említett positiv törvények szerint is

ahoz, hogy saját ügyeit külnemzetek irányában, tehát külügyeit maga kezelje és azokat érdekeinek megfelelőleg intézze el.

Ezen külügyekre vonatkoznak pedig, 1-ör az ugyanazon uralkodó alatt levő örökös és azokhoz kapcsolt tartományokkal viszonyok, és 2-or egyéb az osztrák államtól idegen nemzetekkel ügyek elintézése.

A mi az osztrák császári korona alatt levő tartományokat illeti, azok mi reánk csak oly külországok, mint bár mely európai államok, s történeti jogaink is bizonyítják, hogy azokali külügyeit Magyarország mindig ön-maga intézte el, minthogy közöttük semmi egyéb kapcsolat nem létezett, mint az uralkodó személyének ugyanazonossága. így például törvénykönyveinkben számos küldetések vannak följegyezve, Morva, Silézia, Ausztria és Stiriávali határ perek s határkérdések kiegyenlítése és bevégzésére nézve. Így a határszéli harminczadok szabályozására, mert hasonló ügyek elintézését az országgyűlés közvetlen kezeltette, s hogy az ország jövedelmei is külön kezeltessenek, a végre történt azon rendelkezés, miszerint a magyar udvari kamara a birodalmi kamarától semmi függésben ne legyen.

Hogy azonban ez igen gyakran figyelembe nem vétetett, az nem volt egyéb, mint törvénytörés és jog bitorlás, azért történt, hogy a nyers terményekre nagy, a gyárművekre pedig csekély harminczad vettetett, s ez által eszközöltetett, hogy beviteli és kiviteli kereskedelmünket egybevetve, annak mérlege mindég kedvezőtlenül ütött ki részünkre, gyáripárunk pedig eddigelé még lábra nem kaphatott soha, de éppen arra való a felelős minisztérium, hogy intézkedése által az ily törvény sértések megszüntessenek. Innét következik, hogy az 1848-diki törvények által az ország jogai az uralkodó irányában legkevésbé sem nagyobbodtak, sem nem szaporodtak, a egy pontban sem adattak az országnak semmiféle új jogok, csupán a már meglevők újjítattak meg, s arról tör-

tcnt. a felelős minisztérium (elállítása általi intézkedés, hogy ezen törvények és jogok szentül megtartassanak.

Azért, ha valaki azt mondja, hogy Magyarországnak az uralkodó irányában volt ősi jogait meg kell adni, de az utóbbi 1848-diki törvények nem adhatók meg az országnak, az azt mondta, mint az, a ki Londonba egy gyűrűért, melyet árusa 1 forintra tartott. 20 Schillinget ígért, de egy forintot nem akart érte megadni, melynek értéke pedig ugyanaz.

A mi azonban különböz a 48-dik törvényekben az ősi alkotmánytól az nem jog, hanem az a parlamentaris népképviselési szerkezet, és parlamentáris rendszerezett felelős minisztérium, s a ki ezt akarná az országtól megtagadni, az bizonyosan ez ősi alkotmányt is megakarja tagadni, mert csak azt akarja, hogy azon jogok kijátszassanak, s ne is érvényesíttessenek, s azoknak semmi garantiájok ne legyen, s hogy a törvények felett az önkény üzhesse már sokszor súlyosan tapasztalt keserű játkát, e sokat szenvedett hazával

Külügyek, melyek az ausztriai örökös s kapcsolt tartományoktól különböző államokkalli viszonyok ügykezelését illetik, melyek az ország ősi jogaihoz tartoztak, mint azt a már idézett törvényeikből Ausztria és más kül nemzetek ellen viselt háború és békekötésekbeni közvetlen befolyások bizonyítják, s azt az 1848-diki törvények egy rendszerezett felelős külügyminiszterre bízták.

Hogy ezen külügyek kezeléséhez nem csak törvények által szentesített joga van, de az nemzeti önállásánál fogva hivatott kötelessége is az országnak, s reá nézve az nélkülözhetlen szükség is, (ezekről fogunk értekezni.

Mindenek előtt részletezni kell ezen tételeket. Hogy törvények által szentesített joga van az országnak saját külügyi kezelésére, azt már főlebb láttuk, következik kimutatni, hogy önállásánál fogva arra hivatva is van.

Magyarország századokon keresztül volt az európai polgárosodásnak védbástyája az ozmán birodalom ellen, úgy századokig volt pártfogója és védője az alkotmányos-

súgnak valamint a vallási lelkiismereti szabadságnak Európában, az azt megtámadó osztrák uralom ellenében.

Vajha be ne teljesednék soha azon jóslatunk, miszerint Európa még sok harcokat lesz kénytelen az orosz birodalom ellen kiállani, úgyszinte a valódi érdeiket, nem értő szlávajok azon részével meggyűlhet a baja, a melyek az orosz birodalom felé gravitálnak keresztül a török az lávtartományokon, valamint Ausztria némely szlávujain is végig a fekete tengertől az adriai tengerig. Valamint absolutismus ellen Oroszországon keresztül Európának szabad alkotmányos államainak határáig Mely tévútra vezetett szlávajok ez absolutismus elleni harcban, sem a török, sem a szétdarabolt részekből álló Németország kellő védbástya Európának nem leend, hanem ismét szegény magyar hazánknak jut a dicső, de szomorú sors, hogy mint Európa védbástya dicsőséges háborút álljon Európa szent ügyéért, alkotmányos szabadságáért és a polgárisodig szentügyének fen tartásáért.

igaz ugyan, hogy Magyarországnak geographiai fekvésénél s viszonyainál fogva legtermészetesebb szövetségesei volnának, a vele történelmileg is összeforrott, szabadságot szerető és az absolutismust gyűlölő szlávajok. a kik t. i. valódi érdekeiket fel tudják fogni és átlátják s megvannak a felől győződve, hogy a magyar sem nyelvet, sem nemzetiségét, sem szabadságát cinem fogja nyomni soha, míg más részről magokat Magyarország területének megcsonkítása, s foglalási képtelen terveik által hiú álomba nem ringatják, s magokat ez által a kész veszedelemben nem döntik Ezeken kívül kelet és dél-kelet felé a polgárosodásnak indult s jó irányban haladni kezdő Moldva- Oláh-ország, s ha más viszonyok közt a más helyzetben volna, Törökország is. Dél nyugotra a nagy jövővel bíró fiatal és szabad egyesült Olaszország. S nyugatra, ha más helyzetben volna Németország is.

De sajnos, hogy ezen helyzetben, melyben jelenleg Török- és Németország létez, Magyarországnak előnyös szövetségesei nem lehetnek.

Törökországnak kormánya bár némileg átlátja helyzetét s jól tudja, hogy országa csak agy állhat fön, ha azon akadályokat, melyek lehetetlenné teszik az európai polgáriasodáshoz közeledését és simulását, elhárítja. De a főemberek között a haladás ellenségei s a fanatizált nép tömegének nagy része még most is a 16-dik században képzei magát, s a nem mozlím hitűek iránti vallási és nemzeti idegenkedése, sőt gyűlölete az európai conjuncturákhoz minden közeledést lehetetlenné tesz, mely részint vakbuzgó vallási szerkezetüknek relormalásatóli ellenszenv, részint hiú barbár nemzeti gög és daczból származik, mely nem ritkán a legvadabb tettegességekben és kegyetlen rablások és gyilkosságokban is nyilatkozik a keresztények irányában.

Ha a török kormány a törvényt csak kibocsájtani tudja (mint a hathumayumot), de azt alattvalóival megtartatni nem bírja, akkor hiába minden igyekezete, mert Európa államai túrni nem fognak magok között oly államot, melyben a legnagyobb barbarismus és embertelenség nyilatkozik, hol nincs sem a keresztény lakosoknak, sem a keresztény idegeneknek személy- és vagyonbátorságuk, s melynek vallási reminiscentiákon alapuló szerkezete olyan, hogy ezen helyzetében főállhatását önmaga teszi lehetetlenné.

Németország pedig azon helyzetében, melyben jelenleg van, szinte Magyarországnak előnyös és hasznos szövetségese nem lehet, sem az európai polgárosult államoknak méltó védbástyája, sem a tévútra csábított szlavismus, sem az absolutismus ellen, lenni nem képes.

Először is, mivel hozzánk legközelebb fekszik, kezdjük Ausztrián. Míg Ausztria kormánya Magyarország önállását tökéletesen el nem ismeri s hogy az uralkodó személyi ugyanazóságán kívül, más összefüggés nem létezik közöttük, át nem látja, addig Ausztria nem is számíthat Európa diplomatiájában zérónál egyebet. Ezen állítás úgy hiszem, hogy oly világos, miszerint kevés ember fog találkozni, a ki kételkednék ezen tétel igazságan, mivel

azt részint azon általános ellenszenv és kicsinylet, mely az utóbbi 11 évi korszakban Ausztria irányában mutatkozott, részint pedig azon vis inertiae és azon gyűlöletnek biztosan ható méрге, mely Magyarország részéről az abszolút kormány intézkedései irányában oly hangosan nyilatkozott, eléggé bebizonyította annyira, miszerint éppen nem vehette volna rősz néven Oroszország Ausztriától azt, hogy a keleti kérdésben vele nem tartott, mert akkor azonnal fölbomlott volna, mivel Magyarország a nyugoti hatalmak zászlója alá állván, saját lábára állott volna, az orosz pedig nem lett volna képes Magyarországot Ausztria részére megtartani. Továbbá kitetszik ez, az utóbbi olasz francia háborújával Ausztriának, mely ha még csak fél-évig tart, nem tudom, hogy mi lett volna Ausztriából? jó ha európai másodrendű hatalom maradhatott volna. Austria csak úgy maradhat nagy hatalmasság, ha kormánya Magyarországot nem beolvasztani törekszik a birodalomba, hanem inkább törvényes jogait és alkotmányos önállóságát tiszteletben tartja törvényei, históriai múltja, önérzet teljes jelene és sokat ígérő jövője által, és jeles erejénél fogva is méltán megilleti. Akkor leend, majd nem csak méltó, de rendíthetlen szövetségese is Magyarországnak az ausztriai birodalomnak s akkor leend erős Austria, és rendíthetetlen a trón, nem ha a birodalmi egység papiroson van leírva csupán, az éleiben és valóságban pedig oly nagy ellenségeskedés és disharmonia létezik, a milyen csak egymás ellenében a legelkeseredettebb indullal viseltető országok között képzelhető.

Nem lehet előnyös szövetségese Magyarországnak a nagy Németország többszeje sem, mind addig míg Németországnak közös pénzügye, hadügye, kereskedelmi és külügye nem leend, míg Németországnak, egy népképviselőten alapuló nemzeti gyűlése nem lesz; melynek ezen közös kormányfelelősséggel tartozand. Németországnak habár állapota az eldarabolva volt Olaszországéval sokban hasonlatos; de avval még sem ugyanazonos. Mivel Németország habár többféle elemekből van összealkotva,

mely szokásaira, gondolkodás módjára és vallására nézve különbözőbb, mint Olaszország, még is az a benne találató homogén elemek által szintúgy összeforrasztható, ha kivált az egy erélyes kormány eljárására bíztatik. Olaszországban Ausztria, Nápoly és Róma önkény uralma minden szabadabb mozoghatást lehetlenné tett; míg Németországban a porosz-, bajor-, vürtembergi stb. alkotmányos kormány minden szabadabb kifejlődést elősegít, s a hongyűlésekkel egyetértve, minden jó institutioknak örömmel nyit utat hazájában. Méltánylással említendő Hessen-Cassel és Kurhessen népeinek s önbecsüknek méltó érzetéből származó alkotmányos törekvéseik.

A többi kisebb fejedelemségeknek kormányzata olyan, hogy az anyagi és szellemi kifejlődésüket épen nem akadályozza. Például a nassauai, gothai nagy hercegbégekben a kormányzati elrendezés az igazgatást szerkezet, a népnek valódi áldása, hol a fejedelem nem uralkodója, hanem valódi atyja s barátja u népnek, mint például a szent kegyelet érzete nélkül egy miveit ember által sem említhető Weimarban. Mely a vallási szabadság kivívásának és fentartásának s a tudományos műveltség terjesztésének nem csak Németországban, hanem egész Európában mindig valódi felkent bajnoka volt.

Ezeknél fogva nem okvetlenül szükség, hogy Németország minden tekintetben összeolvadjon, sőt ha az csupán centralisatio érdekében történnék nem is volna kívánatos, mert ott szinte az egyes tartományoknak, mintegy önálló municipális önkormányzata nem csak nem káros, hanem szükséges és czélszerű is.

Hanem azon fenemlített pénz, had, kereskedelmi és külügynek egy uralkodó alatti közössége Németországnak oly szükséges, hogy a nélkül nem is valódi európai hatalom, mert állása s befolyása nem sok fontossággal bír. Végre Poroszország az alkotmányos eszmék realisálásában szép előhaladást tett ugyan, de még korántsem annyit, hogy egész Németország osztatlan bizalmát megnyerte volna. Es különösen most kell néki megmutatni,

hogy Németország újra szervezésének vezetésére o hivatva legyen, és nem úgy mint 1848-ban, midőn a porosz hatalom Németország gendarmjának használtatta fel magát, s minden alkotmányos törekvéseket Németországban megsemmisített, mint azt a Hessenkasselben, Frankfurtban és a badeni nagyhercegségben stb. előfordult katasztróhákból láttuk, és éppen az volt Németország népeire nézve, mi mireánk nézve az orosz volt, törvényes és alkotmányos szabadságok megsemmisítője. Azért kell neki most elől menni Németország új alkotmányos szervezetében és szükség kívánta egyesülésében, mert különben Németország fejének hamarabb választatnék a kisebb német uralkodóknak egyike, mint a német népek szabadságát és Németország egyesülését veszélyeztető porosz uralkodó.

Továbbá minden országnak legjobb, ha lehet természetes határok között, minél szabadabb államéletet kifejleszteni, szellemi és anyagi érdekei azok, természeti védpaizsa alatt, a legbiztosabban reálisíthatók. Azért, ha a porosznak a rajnai tartománya, Franciaországot természetes határától nem zárna el, az igen kívánatos volna mert egy orosz háború esetében, mely nyugöt s így Németország ellen is intéztetnék, sokkal tanácsosabb, ha egy hatalmas szomszédot, mint Franciaországot Németország magának szövetségesül megnyerné, mint ha régtáplált czélszerűségi szempontból kiinduló terveit, habár azok szorosán véve valódi jogcimmal nem bírnak is, mint ellenség fogja érvényesíteni.

Én hiszem, hogy ezen eset nehezen fog bekövetkezni, mert föltehető, hogy felvilágosodott szomszéd nemzetek, kik valódi érdekeikről helyes indokolással meggyőzik egymást, az ily ügyeket kitudják egymás között egyenlíteni, kártérítés vagy csere által úgy, hogy abból egyiknek is valami tetemes kára nem történik. Adja Isten, hogy ezek, ha bekövetkeznek ily módon egység útján idézessenek el. Az osztrák birodalom az uralkodó személyében összefüggő viszonyban van a szabad önálló magyar-

országgal. Magyarország pedig méltó szövetségese lead mind az osztrák birodalomnak, mind az így egyesült Németországnak. Valamint az európai alkotmányosságot és a polgárosodást, polgári és vallási szabadságot a szabad kereskedést pártoló és az orosz terjeszkedés ellen, egész Európát védő Francia- és Angolországnak, méltó előharcosa lesz. Ezek szerint tehát azt, hogy Magyarországnak mind pozitív, mind természeti törvényeinél fogva joga van külügyeinek kezeléséhez s arra európai helyzeténél és jeles erejénél fogva hivatva is van, azt a régebbi s legújabb történetek bizonyítják.

Végre, hogy az mind Magyarországra, mind az ausztriai birodalomra, mind egész Európára nézve nem csak politikailag czélszerű, hanem az ezekre nézve valódi nélkülözhetlen szükség, szükséges mivel minden államnak vannak oly érdekei, mind jogi, mind politikai, mind kereskedelmi tekintetben, melyeket külföldön neki föntartani, védeni, ha lehet kiterjeszteni és biztosítani szükséges. Magyarországnak is vannak és meg lehetnek sok különbözőféle ilyenmű érdekei, azért annak kezelését valószínűsít és biztosítását szükség, hogy ön maga az ország kezelje és intézze el, mert a nemzetnek gyámságra nincs szüksége s önmaga legjobban tudja képviselni saját érdekeit. Nem is lehet egy alkotmányos országról feltenni azt, hogy a mi oly fontos és szükséges tényező politikai életében, mint saját érdekeinek külföld irányábani érvényesítése, ne önmaga, hanem más által eszközöltesse, ezen képvisélet pedig oly fontos, hogy az önállóságnak valódi alap föltétele, mely nélkül az nem képzelhető.

Történeti tény az is, hogy a magyar rendek sürgeték I. Ferencz királyt azon időtájban (1815), midőn a bécsi congressus együtt fiit; hogy Magyarország is vetessek fel, mint önálló ország az európai nemzetek sojcáha, és legyen külföldön követei által képviselve. Hanem az uralkodó azzal nyugtatta meg az illető rendeket (Metcovich machiavellismusa nyomán), hogy a külföldi udvarokhoz küldendő követekre nézve a magyar urakat különös

figyelemre méltatja, a képviselő követeknek kinevezésénél, és arra nézve különös figyelemmel leend, hogy több udvarokhoz magyar követek küldessenek.

Mert valóban több, nagy hatalmasságokhoz s egyéb udvarokhoz is alkalmaztattak magyar követek, csak hogy az volt épen a baj, hogy azok nem Magyarországot, hanem az osztrák birodalmat képviselték, és ezen birodalom alatt hallgatólag Magyarországot is értették és azt mintegy kereskedő firmája alatt lévő hallgatag társát ignorálták.

Azért történt azután azon anomalia, hogy 1848-dik évben a nagy hatalmasságok, Magyarországot mint önálló államot nem ismerték, mivel megszokták azt — a congressus actái közt sem lévén nyoma — a külföldi diplomaatiát illetőleg, az ausztriai birodalom provinciájának s kiegészítő részének tekinteni. Természetesen, hogy Magyarországnak törvényeit s alkotmányát nem ismervén, nem tudták, hogy a kettő között Magyarország törvénykönyveiben, az uralkodó ugyanazonosságán kívül, egyéb összefüggésnek semmi nyoma nincsen, s hogy egyéb tekiatetben az ausztriai birodalom és Magyarország törvényes kormányzatában mindég tökéletes duali emu« létezett Ezen félreismerésből származott azután mind az uralkodó, mind pedig az országra nézve a leggyászosabb állapot, mert ha 1848 és 1849-ben Magyarország alkotmányából származó önállását ismerték volna a nagy hatalmak, azok részéről egy kis jóakaró közbenjárás tökéletesen végett vetett volna minden ellenségeskedésnek. Mivel akkor egy részről az ausztriai császár az önálló Magyarország alkotmányának s törvényeinek elismerésére s annak kormánya ellen, minden erőszakos ellenségeskedésektől óvakodásra intetik s szükség esetében a nagy hatalmak által alkotmányának gurantiája is érvényesítettett volna. Míg más részről Magyarország, a midőn az ausztriai császár fejére teendette a magyar koronát, azt mint királyát tisztelte volna, a annak a törvény és alkotmány korlátai között minden jogai s intézkedései iránt hódolattal viselte volna

magát, mit a magyar mindég szent kötelességének ismert; de ha azt mégis megszegte volna arra erőhatalommal kényszerítés terhe alatt is utasítatik, s akkor mind két részre nézve bekövetkezett gyászos eredményű catastropha bizonyosan elmarad.

Ezen képviselő, külföld irányában minden esetre akár az egy személyben, akár külön a birodalmi és külön a magyarországi követ által történék is, sokkal hatályosabb, nyomosabb és egy nagy hatalmassági álláshoz képest fontosabb is, ha öszhangzólag egyetértéssel történik s a midőn olyan kérdés merül fel, melyben Magyarország érdekei az osztrák birodalom érdekeivel ellenkezők, akkor az öszhangzás létesítése végett, Magyarországnak az osztrák birodalmi kormányával, az ügyet foederativ statusokhoz illetőleg, kellene kiegyenlíteni, a nádor és a király közbenjárása és auspiciuma alatt.

Ezen előadott külföld irányábani viszonyok s az osztrák birodalom, s Magyarország közti egyetértés él közreműködés érdekében menyire szükséges, hogy Magyarországnak külügye legyen, az elég világosan ki van mutatva. De különben is Ausztria, a hatalmasságoknál lévő követeinek minden előadását azon megjegyzés kísérmé a hatalmak részéről, hogy igen, de mit mond mindezekhez Magyarország, mert ennek egyetértése nélkül Ausztriának szava már most kevés nyomatékú az európai diplomatóban.

De szükséges az osztrák birodalomra nézve még, hogy Magyarország saját külügyeit maga kezelje, mivel az saját érdekeinek a birodalmi érdekekkel öszhangzó működése állal akár kereskedelmi akár pedig pénzügyi, vagy egyéb szerződések köttenek, Magyarországnak együtt működése adhatja meg csupán annak a szükséges nyomatékot és garantiát. A pénzügyekre nézve pedig Magyarországnak kell saját terheit viselni. Azért ha az országnak szükségeit rendkívüli esetekben, annak indirect adó forrásai, és az egyenes adók nem fedeznék, természetes, hogy állampapírokat bocsájtana ki az ország s az Magyarország

adóssága volna, s így nem kellene Ausztriának külháború idején annyi állana adósságokat tenni, mivel Magyarország e részben rajta könnyítene, ha t. i. egyenes adót kivetni nem akarna, saját részéről kölcsönök megkötése által. Hogy pedig Magyarország az ausztriai birodalom irányában, valamint ez is Magyarország irányában mind azon jogokkal és kötelezettségekkel bírna, melyek két foederalt államnak jogai s kötelezettségei egymás irányában, az igen természetes. Ebből pedig önként következik, hogy oly háborút sem Magyarország, sem az austriai birodalom részéről nem volna szabad indítani, mely egyik vagy másik állam érdekeivel ellenkeznek. Egyébként pedig mind Magyarország érdekeiért indított háborúban tartoznék az osztrák birodalom, mind pedig ennek érdekeiért tartoznék Magyarország mint szövetséges, az egész hadi erejével közreműködni a közös ellenség ellen.

Vége szükséges a külhatalmakra nézve, hogy Magyarország külügyeit és diplomatia viszonyait maga kezelje azért mivel Magyarországnak felelős kormánya az ország érdekeit képviselvén, semmi esetre sem egyezhet bele sem kereskedelmi sem egyéb politikai ügyekre nézve oly szerződések létesítésében; melyek Magyarország érdekei és kívánataival öszhangzásba nincsenek. Azért ezen beleegyezés nélküli eljárás csak jogosan fél rendszabály volna, melyre valamit basirozni képtelenség lenne. Miuután önálló Magyarország létezik, szükséges a hatalmaságoknak ismerni s tudni a külügyek érdekében, hogy az minő állást foglal különböző politikai, kereskedelmi előforduló kérdésekben és ügyekre nézve. Azért szükséges a külhatalmi kormányoknak a magyar kormányhatalmi folytonos érintkezés.

De szüksége van a nyugoti hatalmaknak, mint már említve volt, Magyarországra azért, hogy legyen keleten egy az előhaladott korszellem igényeinek megfelelő polgárosodást és alkotmányosságot terjesztő állam, s ha az, ennek ellenségei által megtámadatnék, a nyugoti hatalmaknak szövetséges, és előharcosa lenne s erre leg-

nagyobb hivatással bír Magyarország. Vagy éppen ha szláv eredetű tartományok balul felfogott érdekeik szempontjából, orosz izgatások következtében elég oktanok volnának magokat tévútra vezéreltetni, és Oroszországot egyesülési ábrándok által egész Európára nézve veszélyessé tenni politikailag eléggé kiskorúak volnának, akkor a nyugati hatalmaknak egy erős államra lenne keleten szükségük, mi egy szabad alkotmányos önálló Magyarország nélküli Ausztria nem lehet, mert az Magyarországgal folytonos küzdelemben lenne, s az csak az ellenségnek volna legnagyobb hasznára, mert annak győzedelmét segítené elő.

De legvégre Magyarországnak mind történeti múltja s monarchiáim de alkotmányos szabadságához szorosan ragaszkodó jelene, biztos kezességet nyújt arról, hogy egy részről Magyarország minden elnyomott nemzetnek segítségére baráti kezét nyújtand, és mint a szabadelvű alkotmányos rendszer ezredéves bajnoka azt mindenkel terjeszteni, ápolni és megvédelmezni fogja, míg más részről annyira monarchicus mint legalább is az angol, miszerint törvényesen megkoronázott királyáért, kési életét s vérét feláldozni, azért a köztársasági eszmétől idegenkedik, s mint gyakorlati irányú nemzet kebelében a communisticus és socialistikus üres theoriákon épített eszmék meg nem fogamzanak soha, sőt ha ezen légvárakat építő hősök valamely pillanatnyi előnyt, vívnának is ki maguknak, Őropa valamelyik részében, Magyarország nem csak, hogy ezekhez nem csatlakozand, hanem minden ily törekvéseket mennyire befolyása engedendő ellene hatni igyekezend. Institutionak s politikai viszonyainak szabad elvre irányzott elrendezése pedig biztat kezességet nyújt arra nézve, hogy mind politisai mind kereskedelmi ügyeit külföld irányában a körülményekhez képest, lehetőleg legszabadabban s a külállamok irányát bán is lehető legméltányossabban fogja elintézni.

Holott láttak, hogy Ausztria kormánya, ezen erkölcsi kötelességének részint épen nem, részint pedig

csak színleg felelt meg, mily szükkeblüleg teljesítette, az eléggé ismeretes.

Valóban alkotmányos szabadságot, de egyszersmind a jó rendet kedvelő államok, Magyarorszában egy őszinte, igaz, hű, áldozat kész jó barátot, és szövetségest nyernek, mely béke idején minden szépnek, jónak előmozdítója, háború idején pedig csatára kész előharozosa leend, s a mi legfőbb, az igazság érzete a magyar nemzetben oly nagy, hogy erkölcsi kötelezettségének teljesítése, s a jogos kötések megtartása, előtte mindég szent leend.

VI.

Az igazság ügy.

Az 1848. előtti törvénykezés igen sok javítást igényelt ugyan, de az egy tizedrésnyire sem volt annyira hiányos és tévesztett irányú, mint az elenyészett osztrák rendszer alatt. A megszüntetett úrbéri viszonyokból származott s erre vonatkozó törvények is megszüntek.

A mi pedig az ősiséget illeti, az a feudális rendszer maradványa ugyan, és hazánkban sok perlekedésnek volt kútfeje, mely ingatag birtok tulajdont és ingatag hitelt eredményezett. Az 1848. XV. t. cz. annak eltörlését elvileg kimondta ugyan, de azt, nem volt célja oly minden törvényes igazsági tekintetek félretételével végrehajtani, mint azt a Bachféle kormány a folyó perekre nézve is kiterjesztette.

Mert ezen ősiség eltörlésének nem az volt célja, hogy az a jogtalan foglalásokat és igaztalanságokat pártolja, az ártatlanok és megkárosodottak ellenében, mert ezt egy törvényhozó testületről fel sem lehet tenni, hanem hogy a hosszú perlekedéseknek eleje vétessék.

Mire nézve a folyó perek, bevégzésére s a telek könyvi igények beperesítésére nézve például 6 év kitűzése bizonyos határidő tökéletesen megfelelő a célnak.

Ugyan ez áll a zálogos perekről meg inkább, mivel azok nem is bírnak ősiségi természettel. Erről az intézkedés az országgyűlés teendői közé tartozand.

A mi a megyékben az igazság kiszolgáltatást illeti, 3,000 forintig az adóssági ügyekben s apróbb kihágásai vétségekben, a szolgabíró ítél. Gyakorlatból tudjuk, hogy ily ügy legtöbb van. Járásába időnként a helységeket meglátogatja s nagyobb részt az ily ügyeket, mindjárt a hely színén elintézi; míg az osztrák rendszer alatt ily ügyek évekig elhúzódtak. Az alispány ítélő tehetősége adósságokban 12,000 forintig, öröködségi és zálog perekben végtelenig terjed, továbbá erőszakossági vissza helyezési, arányosítási ügyekben is ítél. A megyei törvényszék a tisztii ügyész által indított perekon kívül, melylyek hozzá a szolgabírói és alispányi hivataloktól löllebztettek. Melyhez bírakul az újabb viszonyokhoz képest. rendszerezett fizetéssel ellátott bírakat alkalmazni szükség, valamint több megye már ezelőtt is azt életbe léptetni kezdette.

Magyarországnak igazságügyi törvényszékei: a kerületi táblákon és váltó törvényszékeken kívül, legfőbb törvényszéke a magyar királyi törvényszék (curia) mely a királyi, és hétszemélyes táblából áll. És ez nemcsak legfőbb törvényszéke az országnak, hanem az igazságügyi ministeriumot is pótolta, mivel végzései, határozatai sőt kétes esetekben hozott ítéletei az érvényes törvény erejével bírtak.

Ez természetesen úgy volna módosítandó, hogy ezen végzéseit és ítéleteit a kir. Curiauk a törvény helyettesítőtől tenni, jövendőre az igazság ügyministeriumnak álland csupán jogában, úgy hogy ezen helyettesítést, az mint igazságügyi törvény javaslatot leendő köteles a legközelebbi országgyűlés elé terjeszteni

A királyi Curiaát semmisítő hatalommal leendő szükséges felruházni, hogy a tévesztett eljárásokat megsemmisíthesse.

A megyékben a törvényszéki eljárásoknál is a visz-

szaeleéseket a megyei közgyűlés ellenőrizve, s fellebbezésileg pedig erre nézve is felügyelettel bíró hatalom, az igazságügy minisztérium lenne. Kötelezettsége volna pedig az igazságügyi ministeriumnak. kiterjeszteni ügyeimét arra, hogy az országgyűlés által hozott törvények ne csak kihirdetteasenek, hanem valósággal életbe léptesenek és minden hivatalnoki visszaéléseket felelősség mellett megienyitetni tartozzék. Őrködni tartoznék egyszerűsmind a fölött, hogy a fejedelem semmiféle leirata, ministeri ellenjegyzés nélkül ki ne bocsájtasaék.

Továbbá semmiféle oly rendelet és szabály ne alkottassák, mely a fennálló törvényekkel ellenkezik, örködni kellend az igazságügy ministernek a felett, hogy a törvények mind az uralkodó, mind az ország részéről megtartassanak, hogy soha ne jöhessen oly szomorú idő elő többé, mint midőn idegen törvényszékek által idegen törvények szerint hozattak veritéletek az ártatlanok fejére, mint azt az elmúlt 1849. és 1850-iki évek szomorú emléke bizonyítja, mily verbetűkkel leend feljegyezve a történet könyvében.

Az országgyűlés, mely jelenleg nem lévén kiegészítve, magát törvényhozásra jogosult testületnek nem tarthatja. Éppen ezért megkülönböztetendők a jelenleg átalakult törvényeink érinthetlen állapota, a jövőben összeüelendő kiegészített alkotmányozó országgyűlés által teendő megtisztított pótlás, és kiegészítés által módosítandó törvényektől, mely eszközöltetik azon törvényhozó gyűlés által, mely arra hivatva leend. Ugyanazon országgyűlésnek álland hivatásában kimondani azt: hogy miután törvényeink az erőhatalom által szoritattak le a jogérvényes térről, az osztrák törvények által, melyek a kényszerűség bélyegét viselték magukon, s melyek csak tényleg voltak, minden jogalap nélküli törvények. Ezekre nézve tehát azon elv, hogy a törvényeknek visszaható ereje nincsen, nem állhat, mivel az csak alkotmányos törvényről értendő, mely t. i. az előtt jogosan fenállott s valódi jogos alappal bíró törvény ellenében hozott.

Miután pedig tudjuk azt, hogy sok esetekben az osztrák törvény, az osztrák rendszer alatt más személyeknek adott jogokat, több esetekben bizonyos ügyekre nézve, mint azt a magyar törvények rendelték. Például az örökösödési s a hit- és szerzeményekről tulajdoni jog és rendelkezhetés más volt a magyar, más pedig az osztrák törvény alatt, ugyanazért az országgyűlés által lenne például 3 óv határozandó, az ily legitim jogok per útján leendő érvényesíthetésére nézve.

Miután jelenleg már a törvénykezési ügyek az alkotmányos bíróságoknak és törvényszékeknek átadattak, és a törvénykezés folyama törvényes és rendes medrébe visszavezettetett; szükségünk van az igazság kiszolgáltatásában is egy delejtüre, mely irányadó legyen mind a törvényes cselekvényekre, mind pedig a törvénykezési hatóságok ítéleteire és eljárására nézve. A kiegészített országgyűlés nem tudjuk összejövend-e, tartós lesz-e létele, de hiszem hogy a legjobb esetben is alig lesz teendőinek halmaza között annyi ideje, miszerint akár egy codificatio, akár pedig főnálló törvényeinkre nézve szükséges módosító, pótló és kiegészítő törvénycikkelyeket végképeni befejezéssel (definitív) hozhatna létre. Az úrbíriéég megszüntetéséből a törvényelőtti egyenlőség kimondásából, az ősiség eltörléséből új jogi helyzetek származnak, mely jogi helyzetek tökéletesen fennállanak ugyan jelenleg, de igen sok újra alkotandó, pótló és kiegészítő, sőt megváltoztató és elenyésztető törvénycikkelyeket szükségeinek.

A személyi jogokra nézve az úrbíriségek megszüntetvén, az abból származott s fennállott úri és jobbágyi s az ebből eredő személyes jogok, viszonyok és kötelezettségek is megszüntek.

A jog egyenlőségből, a nemesi előjogok és kiváltságok megszüntetéséből, születési tekintetben törvényelőtti egyenlőség jött létre. Azonban ezt nem kell összevetészeni a minden tekintetbeni absolut egyenlőséggel, mert például a bűntények elítélésénél egy részről a jellem, míveltségi fokozat, s a helyzet, melyben valamely

büntény elkövetetett; továbbá a tudatlanság, bárgyúéig, mis részről a rász akarat és elvetemedett gonoszság, valamely büntett elítélésénél, ha nem vétetnék tekintetbe, az könnyítő vagy nehezítő körülménynek nem számíthatnák be, az szerintem igazságos ítélet nem lehetne

A fentebb említve volt úrbéri viszonyok megszűntéről lévén szó, itt találom helyén a királyi haszonvételekről és a szöllődezmáról röviden nézetemet nyilvánítani. A királyi haszonvétel nem egyéb, mint egy jogos és ne, gyűlöletes jövedelmi forrás, például a vásári jog haszonvételét eltörölni, úgy hiszem, senki sem akarhatja, de az ezután, minthogy többé nem jobbágyok, hanem földtulajdonosok az illető községek tagjai, azért annak haszonvételében szükség, hogy a község is részesüljön, és pedig birtok aránylag.

De mindazonáltal, ha ezen arány a volt földesúr birtok tulajdonának felét meghaladná, mind azonáltal még id felét kívánnám a volt földes úr számára, mint eddigi tulajdonának egy méltányos és igazságos részét birtokában hagyni, részint mert ezen jog másokra nézve nem gyűlöletes, nem káros, nem hátrányos (fi non est privilegium odiosum) részint pedig, hogy az államot a kárpótlástól megkíméljem, melynek úgy is az úrbéri kármentesítés oly nagy áldozatba került. Mert azon részétől a kir. haszonvételeknek, mely a községnek birtok aránylag (a haszonvételi összegnek legfőlebb feléig) jár, a volt földesúr semmi kárpótlást nem kapna, mivel természetes, hogy az ilyenmő haszonvételi jog a községi lakosság vagyonának egyrészt mintegy járuléka tekintendő, a járulék pedig mindég a földelget követi, tulajdonosára nézve, ugyan ez állna a borméresi jogra nézve, mely eddig is szent Mihály naptól, szent Györgynapig a földesúrnak a községgel együtt gyakorolt joga volt, mely jog haszonvételében a község is részes volt, ez pedig bérbe kiadtván, teszi a haszonvételi összegnek egy negyedrészt.

Azért azon községekben, melyekben a lakosság birtoka a volt földesúr birtokánál több, ennek az előbbi okokból

még is felét kívánnám a jövedelemnek megállapítani. Ha pedig a lakosság birtoka a községi határ egy negyed részét sem teszi ki, mégis a jövedelem egy negyed részét kiadatni kívánom az illető községeknek, mert célunk nem jogot megszorítani, hanem inkább azt, mennyire az igazsággal összeférhet, kiterjeszteni szándékunk.

Ugyan ez állhatna a húsmérési jogra és netalán valamely községben létező egyéb királyi haszonvételekre nézve is.

A mi pedig a szőlődézmát illeti, arra nézve meg kell jegyezmem, először is hogy ezen szőlők a földes urnák többnyire tulajdon, allodialis birtokaikból, szőlő ültetés alá kiadott tulajdon birtok része volt, melyet a szőlő évenkénti bortermésének bizonyos részéért, többnyire hetedéért adott oda ültetés alá. Ezen kölcsönös szerződésen alapul a földnek tulajdonosi joga, azért annak megszüntetésének jogi szempontjáról nem szólunk, mert annak semmi jogi alapja nincsen, s csupán czélszerűség, politicalai véde harczol mellette. De a mi nem jogos hanem csak czélszerű az a törvényhozás által nem szentesíthető s legkivált, a midőn a tulajdonosi jogról van szó, a czélszerűség nem szentesíti a jogtalan eszközöket.

De sőt bizton kimerem mondani, hogy az államnak nincs joga a kétségtelen tulajdonosi jogok megsemmisítésében korlátlanul rendelkezni, mert minden egyes honpolgárnak van joga a maga tulajdonának sértetlen fentartását az államtól követelni, mert épen azért élünk államban, hogy személy- és vagyon bátorságunk biztosítottak, nem pedig azért, hogy az épen az állam törvényhozó hatalma által megcsönkítassék. Az úrbériségnek megszüntetésére legalább volt némi jogczím, mert az úrbéri telket az illető volt földes úr magának nem tarthatta hanem jobbágyának átadni tartozott, az, az általa bírt telekért bizonyos szolgálatokat s dézmát adván, a többire nézve gyakorlatilag avval mint tulajdonával bánt, egy szóval tulajdonosi joga annyira korlátozva volt a földes urnák hogy az már csak névleg volt tulajdona, és azt kell tekintetbe venni, hogy annak kárpótlás melletti eltör-

lését a nemesség mondotta ki, mert ezen úrbéri telkeknek, habár korlátolva, még is tulajdonosa volt. Különben is ezen úrbéri telkek tökéletes korlátlan tulajdonai, nem voltak a földesúrnak a legrégebb időkben sem, mert akkor is a hűbéri rendszer alapján hadi és gazdasági szolgálat mellett mindég más által bíráttak.

Nem így áll mint láttuk a dolog a dézmás szőlők tulajdonosi jogára nézve. Továbbá jelenleg nem a tulajdonosok képviselői ülnek a képviselőházban, hanem épen azoknak is képviselői, kiket ezen ügy terhelőleg illet. Valóban ha nem egyéb, már csak azon indokból sem kellene feltétlenül jövedelmétől megfosztani az illető szőlő föld tulajdonosait, hogy ne legyünk senki előtt az igazságtalanság vádjával terhelve, és a képviselőház ebbeli intézkedése történelmünkben örök bélyeg ne maradjon utódaink és a külföld előtt.

Miután az tagadhatlan, hogy valamint az úrbéri viszonyok az egész magyar gazdaságra, úgy a szőlődézma annak egy ágára t. i. a szőlőművelésre és bortermesztésre igen nagy nyomást gyakorol. Erre nézve tehát nem elég; hogy kölcsönös egyezkedés által váltassanak meg a szőlődézmák, hanem szükséges, hogy arra nézve a törvényhozás is tegye meg a szükséges méltányos és igazságos intézkedéseket, ugyanis hozzon oly határozatot, mely szerint minden vármegyében a bizottmányi közgyűlésekből küldessenek ki egyeztető küldöttségek, melyek az illető szőlőtermő helyeket járják be, s igyekezzenek a szőlőföld és szőlőtőkék tulajdonosai között az ügyességet létesíteni oly módon, hogy például bizonyos vidéken a tudva levő szőlőföld érték köztudomásra minimuma 40, maximuma 60 fr. folyó értékben, tehát a helyi viszonyokhoz a föld minőségéhez képest igyekezzenek ezen küldöttségek különböző vidékeken az egyességet létesíteni a szőlőföld tulajdonosok és szőlőgazdák között. A hol makacs ellenzésre találnának valamely résztörédékénél, ott a többség határozná, természetesen, hogy külön a szőlő tulajdonosok között, és egyik rész a többségnek

ezen határozatát az ügyesség eszközölhetése végett a küldöttség, mindegyik rész töredékének irányába kötelezőleg is kimondhatja, például a szőlőföld tulajdonosok nagyobb része megegyezett egy megyének vidékén abban, hogy a szőlődézma holdjától 50 fr. folyó pénzben megváltható s egy töredék nem akarná kimondani azt, az kötelezőleg volna kimondandó, s így viszont a szőlőgazdákra nézve szinte ezen eljárás volna alkalmazandó, így az egyesség bizonyosan létre jönne. Ha pedig találkoznának megyék, a hol ez még sem sikerülne; ott mind a föld, mind a szőlőtulajdonosok részéről néhány meghatalmazott küldetnék ki, a kik az országgyűlés kinevezett küldöttsége által meghallgatnának és azok annyival is inkább eszközölhetnének egyességet, minthogy a fizetés könnyítése tekintetéből 4 percentes állam hitel kölcsönökkel lehetne a földbirtokosokat azonnal kielégíteni. Melynek beváltása nyolcz év alatt teljes névszerinti érték kifizetése által történhetnék, s ha az egyesség közöttük még akkor sem sikerülne, a küldöttség kötelezőleg döntené el a közöttük fenforgó kérdést, úgy hogy abból kára ne következhesék egyik félnek sem.

A mi a dolog gyakorlati kivitelét illeti, arra nézve következő megjegyzéseim vannak. Azért nem akarom, hogy az állam vegye át a szőlődézma kárpótlási terhet mivel 1-ször az igazságos, 2-szor mivel az állam gázdáBzatilag az országra nézve véghetlen terhes, 3-szor mivel az politikailag t, i. a czélszerűség szempontból véve nem is czélszerű. Nem igazságos hogy valamely váltság fizetésében az is részt vegyen, még pedig nagy mértékben, a kitől valamely dolog megváltatik, nem érvén semmit azon ellenvetés, hogy mindenesetre úgy, mint szőlőföld tulajdonos kapja az államtól a kárpótlást, mint állampolgár mint az államnak tagja, oly minőségben pedig tartozik az államletheit aránylag viselni, s így fizeti maga magának a kárpótlást, — mert akár a követ üssük a cigány hátához, akár a cigány hátát a kőhez, mindenkép csak a ozigány háta fáj. Épen azért nem akarhatjuk igaz-

ságosan, hogy oly teherkényszerítő szükség nélkül az államra s így főleg azok nyakába vetessék, a kiktől ezen teher megváltatni mondatik, de ez csak szójáték, mert az a valóságban nem váltatik meg, hanem elvételük és adatik nekik érte olyan összeg a minek nagyrészét saját zsebükből fizetik Önön magoknak.

De nem igazságos s nem is méltányos, hogy egyeseknek szerződésbeli kötelezettségeikért a váltságot nem csak a kötelezettek, hanem nagyobb részint a többi nem kötelezett honpolgárok fizessék, kiket a részben semmi kötelezettség nem terhelt s az ebből származó közvetlen haszon is egyedül csak a kötelezettekre háramlik.

Államgadzászatilag az országra nézve végtelen terhes.

Mert tudjuk mennyire kimerítette minden osztályú és állású honpolgárokat a 11 évi nadály rendszer s annyira kipusztította az országot, miszerint nagyobb terhek elvállalására és teljesítésére képtelen.

De ne is mistificaljuk magunkat, hogy a mi szép jó és hasznos, annak valószínűsítésére jelenleg azonnal képesek vagyunk.

Egy okos gazda gazdaszatában, ha valami jót és hasznost akar létesíteni, nem rohan vakon neki újjítási vállalatának, hanem először számot vet szükségeivel, egybeveti activ és passiv állását, s úgy azután fog a vállalathoz ha látja, hogy képes azt valóban saját romlása és megerőltetése nélkül létesíteni. Tekintetbe veszi, hogy váljon nem volnának-e oly égető szükségek, — melyeknek létesítése még sokkal elébe való szükség leend mint azon szándékolt vállalat

Úgy az állam is ha céljának meg akar felelni, szükség, hogy tekintetbe vegye jelenleg az ország kimerült állapotját, terheit, mely főleg az úrbériségnek állam adóságá lett változtatásából s a kincstári birtokok nagy részének elzalogosításából származott.

Végre végtelen szükségeit hadügyének felállításán

kezdve a börtön rendszer, takarékok magtárokon keresztül megyei és nagyobb községekben községi, Pesten pedig országos kórházak, tehetlen szegény gyám és rokkantak intézetei, stb. mellyek nélkül egy polgárosult állam nem is képzelhető. — Mind ezek pedig oly kiáltó okok az országra egy újabb tehernek elvállalása ellen, mellyeknek éppen nem szükséges részletes magyarázat. Nem gyanúsítok senkit, hanem azon meggyőződésben vagyok, hogy a ki igaz lelkiismerettel bírja kezét szívére tenni és bevalani azt, hogy népszerűségének féltése vagy annak keresése nem terheli lelkiismeretét, aligha akarhatja hazánkban ezen jelenleg kizsartolt állapotban levő országnak nyakába vonatni ezen kérdéses válságterhét. De végre nem is volna czélszerű, hogy az állam vegye át ezen terhet s így éppen azok, kik erre nézve semmi kötelezettséggel nem bírnak például városi polgárok, mesteremberek, kézművesek stb. Vagy éppen azok, kiktől megváltatik ezen teher, kik úgy is kimerült helyzetbe vágynak, magok magoknak üzessenek válságot. Azért nem czélszerű pedig, hogy ezen igazságtalanság által a méltó indignatio fölbred és valódi keserűségnek és elégtelenségnek lend szülő anyja. Czélunk pedig az volna ezen intézkedés által, hogy elégtelenséget eszközöljünk és éppen ellenkezőt idéznénk elő még pedig azoknál is, kiknek részére a válság történnék, mert azok az emberi természet gyarlóságánál fogva méltán vérmesebb reményekre és kívánatokra lennének jogosítva. Miért ne kívánhatnák tehát azt, hogy a határookban lévő állodialis erdők közöttünk aránylag felosztassanak, birtokosát pedig kárpótolja az állam. Ezt pedig tökéletesen ugyan azon joggal kívánhatnák, mint a szöllővel szerződésileg beültetett földeket, hogy részükre vegye meg az állam illetőleg a többi honpolgárok. Továbbá az igaztalanság akár ellenükben akár részükre történjék az mindenképen demoralizálja a népet s az igazság érzete iránti pietást kioltja az ő szívökben.

Végre is fő cél ezen intézkedésnél az állam gazdá-

szati előny a mi t. i. államtanilag czélszerű és az államra nézve nyereség volna, pedig ezen váltság elvállalása nem nyereség, hanem az ország nyakába oly kötelezettség rovása volna, mely jelen kizsartolt pénz viszonyok között állam gazdaszatilag is az ország valódi hátrányára nyomasztó teher lenne.

Mi volna tehát a szöllődézma megváltási tervének gyakorlatilag kivitelére nézve legczélszerűbb és minden részre nézve leghasznosabb intézkedés? De a hol több volna a váltság, az mindegy lenne, mert ott a bornak érték és jobb minőségénél fogva nagyobb, az arány tehát ugyan az maradna.

Én ajánlok egy tervet a mi csekély véleményem szerint a gyakorlati kivitelre nézve legczélszerűbb volna, óhajtanám, ajánlana más jobbat és én azonnal kész leendek azt tőlem telhetőleg gyámolítani. Egészen a köznap gyakorlati térre lépek s mondhatom, hogy a mostani években történt dézma váltságok nagyobb részt az általam említett 40 és 60 forint között voltak, tehát tehetjük a dézmás szöllőföld váltságot holdjától 50 ftra folyópénzben. Egy hold szöllőnek termését jót rosztat össze véve, jó termést rószt termést, nyolcz év alatt egybevetve tehetem és teszem is legalább 14 akóra, attól járó dézmának része 2 akó jobbat rosztat összevéve a magasabb s alantabb árt összevetve teszem az árát akójának legalább 3 ft. 12.4 krra 2 akóért tehát esik 6 frt. 25 kr. ezt nyolcz évi termésre nyolczszor véve tesz 50 firtot folyópénzben, ez tehát tökéletesen fedezné a váltsági összeget Ebből önként következik, hogy az országnak kikeltene bocsátani nyolcz évre szóló állam kötelezvényeket, a váltsági összeg erejéig, és azokkal azonnal kifizetni az illető szöllőföld birtokosokat, s így a szőlő birtokosok a beültetett földnek is tulajdonosi jogába lépének, de oly módon, hogy évenként 6 frt. 25 kr. fizetnének ezen állam kötelezvények évenkénti törlesztésére, mely összegeket különben is, mint láttuk, az adni szokott dézmából fedezhetik nyolcz évig s akkor az egész tartozás tökéletesen le-

volna törlesztve, s erre nézve minden további kötelezetté eég megszűnnék. Az addig ezen állam tartozástól fizetendő évenkénti 4% kamat fizetését az ország magára vállalhatná, s evvel is elég szép áldozatot hozna a dézma kötelezettek érdekében, kiknek még nyolcz évig adandó dézma érték fizetése után a nélkül, hogy azt legkevésbé is megéreznék a szálló földnek is tökéletes tulajdonosai lennének s megvolna egyszersmind azon öntudatjok, hogy a mi másé volt, azt nem egész ingyen kapták, s így nem alamizsnát nyertek, hanem azt könnyű szerrel ugyan, de még is önmagok fizették ki; így megmaradna a nép között a jogosság és a tulajdon szentségének tisztelete, a hanyagság nem mozdítattnék elő az állam általi ingyen birtok tulajdonok osztása által. És valóban én hiszem hogy a népnek legnagyobb részénél ily eljárás méltánylásra találand, és az igazság érzete nálok is ki-törlesztés által folyton vívja a maga diadalát.

A földbirtokosság sem panaszkodhatnék, miután 8 év alatt megkapná mind a 4%-es kamatokot, mind pedig a váltásági összegnek valódi névszerinti értékét. Az állam pedig nyolcz éven át a kamatokot annyival könnyebben fizethetné, minthogy az adósági tőke öszveg évenkénti törlesztés által folytonosan kevesbednék.

Az erkölcsi személyeknek, mint a szabad királyi városoknak és egyéb rendezett tanácsosai bíró községeknek helyhatósági jogi hatás körét eléggé meghatározzák, mind régibb törvényeink, u. m. az 1608. 13. koronázás és 44 t. cikk koronázás után s az 1715 36. t. ez. valamint az 1848. törvények a községeket illető törvényczikkek, melyeknek «lapján volna a községi rendszer kidolgozandó, mind közgazgatási, mind törvénykezési tekintetben.

A mi a személyi jogokból származó családi, úgymint a házasságot, szülői hatalmat, magzat törvényesítést, a gyámság és gondviselésgrőli ügyeket illeti, az törvényeink szerint s annak alapján a legjobban ellehet intézni. Különösen az árva ügyek, az úrbéri viszonyok megszüntével a földes úri gyám felügyelet a nemes és nem

nemes árvák közti különbség megszűnván, azoknak tehát félretételével az I. k. III—113 cím 1655. 24. tcz. 1715. 68—1764.26. tczikkék alapján a legjobban elrendezhetők. A mi a vagyonbani jogokat 9 annak szerzőmódját az urbériség eltörlése de különösen az ősiség megszüntetése, egészen más alakba öntötte.

Legelsőbben is a vadászati jogok megszerzése, valamint fegyvertarthatási szabadság, melyhez ezelőtt a nemességnek volt joga, a kiváltságos osztályok megszüntével elvénél fogva, mindenkire kiterjesztett. A fegyvertartást, fegyverengedély által korlátozni és megszorítani igen helytelen volna, mivel tudjuk, hogy 11 évi uralom alatt, minden megszorítások mellett is, a gonosztevők mindég tudtak magoknak fegyvert szerezni, míg sok becsületes ember ahoz csak nehezen juthatott. Azonban a vadászati jogra minden esetre feltételeztetik bizonyos oly területű földbirtok, mely lehetségesé teszi, hogy rajta vadászni lehessen, mivel a más földjén vadászni, ezáltal idegen kaszállókon és bevetett szántóföldeken kárt tenni, mezei rendőrségi törvényeinknél fogva is tilos, de az által egyrészt a tulajdoni jog is megsértetik, míg más részről a gazdasági ipar és szorgalom szenved, ha vetésein, kert és réteiken keresztül kasul taposnak a vadászok, néha lóval, kocsival és kutyákkal is.

A mi a vagyonnak szerzőmódjait illeti, azok voltak nálunk legfőképen a végrendelet általi, valamint a végrendelet nélküli örökösödés. Továbbá a nyilvános adomány és az elévülés. Ezen utóbbinak ingatlanokra elegendő időszakra t. i. 32 évre lévén határozva, annak megváltoztatásának szüksége fon nem forog. De annál több váltó eszközei. Először is az adomány a hűbériség kifolyása lévén, mely az ősiség eltörlése által, mint annak következménye tökéletesen megszűnt. Úgy szinte az ebből eredő jog viszonyok u. m. a jószágba igtatás s az itt történhető ellenmondás, a jog egyenlenség, a fiú és leányág között a leány negyed, a hajadoni jogok, szinte mind megsemmisülteknek tekintendők. Önként következik eb-

bői, Hogy a királyi ügyész magvaszakadás esetébeni örökösödése is megszűnt, kivéve azon ritkább eseteket, melyben a végrendelet nélkül elhunytak, a magvaszakadás oly teljes, hogy vérségi rokonokat, sem fiú sem leányágon találni teljességgel nem lehet, s akkor is nem örökösödési, hanem csupán mint tulajdonos nélküli vagyon illeti az államot. Továbbá a végrendelet általi örökösödésre nézve, a végrendeleti tehetőség az ősiség által megváltozott, illetőleg az ez iránti tulajdonosi jog gyakorcihatás kiterjesztett. Miután az ősiség eltöröltetett, által minden vagyon, szerzeményi természetivé vált, melyről minden tulajdonos tetszése szerint szabadon rendelkezhet, akár ingók akár ingatlanok legyenek azok. A két nem közötti különbség is megszűnt, valamint az ebből folyó jogviszonyok és kötelezettségek is megszűntek. De ámbár ez az ősiség eltörléséből önkényt folyó törvény, még is majd a kiegészítés által a törvényhozást, a jogos az országgyűlésnek ezen törvényt czélszerűen módosítsa igen kívánatos, mert tudjuk az életben, hogy gyakran szülők és gyermekek közt oly súrlódások vannak, melyek, hol az egyik, hol a másik fél, hol pedig mindkettőjük hibáiból származtak, de néha félszeg felfogáson vagy épen félreértésen alapulnak. Ily esetekre nézve tehát a szülőket gyermekeik irányában vagyonaikról végrendelkezhetésre nézve korlátozni szükség, — és így a kötelezés mindenestire természetes helyettesítője azon örökösödésnek.

Vége a végrendelet nélküli örökösödésre nézve következőket tartom felemlítendőknak. Az ősiség megszűnván, minden vagyon szabad rendelkezésére nézve szerzeményi természettel bír.

A végrendelet nélküli örökösödés rendjére nézve az állami, eddig a szerzeményi vagy is a rendelkezhető vagyonra nézve főállott, és pedig a következő okokból a végrendelet nélküli örökösödésben a gyermekeknek, *mindkét* nemet illető vagyonra nézve, egymásközötti örökösödések, az ősieken szinte úgy történt, mint

szerzeményben e csak ezek nem létében örökösödtek az ősiekből a testvérek és oldal rokonok vérségi elsőbbség szerint. — Sértetlen maradván az özvegyi jog, mely az ősiekből az özvegyről illette, a mi pedig a szerzeményt illeté abban a gyermekkel együtt az özvegy nő (de a férj nem) egyaránt osztozott, ha pedig gyermekek nem voltak, előállott a hitvesi örökösödés, mely mint az özvegyről, mind a férjet viszonyosan illeti.

Ha azonban sem gyermek sem hitves társ nem maradt, akkor ha az elhunyt még testvéreivel osztatlan vagyont bírt, úgy örökösödtek a testvérek, de ha már megosztott a testvérekkel, akkor a szerzeményekben a kir. ügyész örökösödött, ez természetesen jövedőre főn nem állhat, mivel az ily esetekben a királyi ügyész successioja megszűnt, mert annak illetén örökösödése az ősiség és hűbéri rendszerből származott, mely szerint minden vagyon a kincstártól illetőleg az uralkodótól adományoztatván, minden vagyon kútfeje a kincstár volt.

A szerzeményekre nézve pedig szinte az állott, mivel azokról az feltételeztetett, hogy az ősi vagyon jövedelméből takarítottak meg, így míg a testvérek osztoztalan állapotban vannak, a szerzeményekben kölcsönösen örökösödtek, mivel feltételeztetett, hogy azon ősi vagyonból szereztek, melyben a tulajdonosi jog mindenik testvéri egyaránt illette, következésképen a szerzemény is, egyiránt illeti őket. Mihelyt azonban megosztóznak, a szerzemény nem az ősi vagyonbani örökösöket, hanem a kir. kincstárt illeti, részint azért mivel feltételeztetett hogy oly vagyon jövedelméből szereztek, mely a kincstártól származott, és ugyan magvaszakadás esetében arra báromlott vissza, s így az abból szerzett vagyon ia azt -Heti, részint pedig azért, hogy legyen miből a kincstár érdemes hazafiaknak kincstári birtokokat folytonosan conferálhasson, mely azonban már eredeti céljához képest az újabb időben nem gyakoroltatott, mert többnyire pénzért és nem szolgálatokért adtak. Mivel pedig az ősiség az 1848-ik törvény által eltöröltetett, s így a

hűbéri rendszerből származott viszonyok is megszűntek és mivel a kir. ügyész ilyenemű öröködésének ez volt u alapja, mely összeomlván az azoni épület is összeomlott, tehát a kir. ügyész ilyenemű successioja is megszűnt önként támad azon kérdés, hogy minő jogok illetik, tehát jelenleg a kir. ügyészt? melyre válaszolhatjuk, hogy® örökösödési jog czímen többé semmi sem illeti. Haoen tudjuk az észjognál fogva, de hazai törvényeink szerintit (mint azt a nova aquistics commisionalis láttuk) hogy minden vagyon, melynek egyéni, vagy erkölcsi testületi tulajdonosa nincs, s így természeti állapotban senki vt-gyona (res nullius) volna, egyedül az állam, s így a kir. kincstár tulajdona. Például: ha meghal egy egyen mindo örökös, hitvestárs vagy vérrokon nélkül, végrendeletit pedig nem tett, ily esetben az, mint tulajdonos nélküli vagyon a kir. ügyészt illeti. Továbbá az elhagyottnak tartott vagyon, például talált kincs, mely $\frac{1}{3}$ részben a találót egy harmadrészben a föld tulajdonost a kinek a földjén megtalálattott, $\frac{1}{3}$ részben pedig a kir. ügyészt illeti, mivel abban a senki vagyona jogcíme is inhaereált. az pedig a kincstárt illeti. Végre az uzorások tőke pénzök elvesztése esetében, az, még eziránt új törvényünk néni leend, szinte a kir. ügyészt illeti. Ezekhez képest a végrendelet nélküli öröködsnél, ha sem gyermek, sem hitvet-társ nem maradt; örökösödnek a testvérek, illetőleg vérrokonok vérségi fokozat szerint, megtartván a tör-vényes elv apai vagyon apai, anyai vagyon pedig ami rokonokat illeti.

Az ily módon történő örökösödés körülbelől illetén szerkezetébe mégis maradhat, miután az a magyar nem szokásaival és szellemével legjobban megegyez, amennyire t. i. az ősiséget, mely törvényeink és szokásainkba bek-olvadt volt, nélkülözni kelletik. Erre nézve szükségnek tartanám az eltörölt ősiséget valamivel helyettesíteni, pedig különbséget nem tevén, hogy a vagyon öröklött-vagy szerzemény, az egész vagyon állvány fele része már fölebb is említettem, a gyermekekre nézve kötél-

résznek állapíthatnák meg, ugyan ezt az özvegy nőre is kiterjesztem, a ki a gyermekekkel egyenlőn osztoznék, ha a gyermekek száma 4-nél többre nem megy. De ha azok száma annál nagyobb, az % az özvegy számára biztosítandó volna, ezek tehát szabad rendelkezés alá, ily esetben alá nem esnének. Ha pedig gyermekek nincsenek, akkor az egész vagyonnak egy negyed része illetné mint köteles rész a szülőket, egy negyed rész pedig az özvegy nőt szintúgy, mint az özvegy férjet, s így a viszonyos hitestársi örökösödés meg lenne törvény által alapítva.

Testvérek és oldal rokonokra nézve köteles rész vagy éppen nem léteznék, vagy csupán a testvérek is elsőbéli testvér gyermekekre nézve az apjok, illetőleg nagyatjoktól származott vagyonra szorítkoznék.

Végrendelet nélkül pedig az egész hagyatékban a gyermekek örökösödnek az özvegynővel, a ki egy gyermek részt, ha a gyermekeknek száma mint már említettem háromnál többre nem megy; ellenkező esetben a vagyonnak negyed részét, mint őt illető részt kapja.

Ha pedig gyermekek nincsenek, akkor az összes vagyon egy negyed része a szülőket, egy negyedrésze pedig az özvegy férj vagy özvegy nőt tulajdonosi jognál fogva illetné, mely részben a hitbér is már befoglalva lenne, ha azonban ezen negyed rész nem ütné meg a hitbér összeget, a többi az özvegy hitves társnak a hagyatéki tömegből lenne pótolandó.

Az özvegynőre nézve oly esetben, midőn t. i. gyermekek nincsenek, meglehetne állapítani az özvegyi jogot, mely állana abban, hogy a hagyatéka, ha szülők nincsenek, második különben harmadik, negyedrészének az özvegynő életfogytiglan, mint haszon élvező bennmaradna. A vagyon másik két negyed, vagy ha férj maradna özvegyen, három negyed részében, ha a szülők élnek azok örökösödnek, ha nem, akkor a testvérekre száll, ha azok sem élnek a többi oldal rokonokra vérségi elsőbbség szerint. Valamint az özvegyjogon fennmaradt második negyedrészen

és az özvegy nő halála után hasonló módon történék a vérségi jogok szerint az örökösödés.

A végrendeleti örökösödnél a végrendeletbe# megnevezett végrehajtó vagy ha nevezve nincsen, azt a törvényhatóság nevez, s az hajtja végre annak tartalmi' szerint az illető végrendeletet, mely végrehajtásra nézvé, ha valamelyik hagyományos fél sértve érzi magát pörölhet a végrendelet hibás végrehajtásának kiigazítása végett.

Ha pedig végrendelet nélkül történt az örökösödés, s az illető örökösök közt az osztály barátságos úton nem jöhet létre, akár melyik félnek folyamodására az illető törvényhatóság osztoztató bírót küld, a ki az osztályt végrehajtván, ha valamelyik fél magát sértve érzi, osztály igazítási pörrel érvényesítheti azt.

A mi a hitbizományokat illeti, a mellett és ellen igei sok indokokat lehet fölhozni, például egyes családoknak vagyonos állapotbani föntartása szempontjából, mely indok mellett szól, de ellene is használható, mire nézve t. i. egyes családok vagyoni állapotának ily módóni biztosítása másokra nézve gyűlöletes, mert a készadás vévés forgalomból ki van véve a hitbizományi vagyon; a nővérekre és a többi utóbb született fitestvérekre is gyűlöletes, minthogy az előbségnél (majorátus) az első szülött testvér, az idpsebiségnél (senioratos) pedig a családban a legidősebbik családíttag örököl, gyűlöletes végre a hitelezőkre nézve, mert azok csak a birtok jövedelmét de nem a birtokot magát foglalhatják le.

Hogy egy szabad rendelkezhető vagyon tulajdonosi nak joga van rendelkezni vagyonával úgy a hogy neki tetszik, s azt adhatja és hagyhatja a kinek akarja, az kétségtelen. De mindebből, a dolog természeténél fogva még nem következik az, hogy abból hitbizományt is alapíthasson, mert akkor épen nem adja és nem hagyja senkinek, mert a hitbizománynak tulajdonosa nincsen, csak haszon élvezője, a melynek állványa a status, illetőleg a törvények garantiája alatt áll, miután azt sem eladni,

sem elzálogosítani, sem végrehajtást reá vezetni nem lehet.

Ha van valami, a mi a hitbizományi törvények meghagyása és megerősítése mellett szól, az ha be kell valani, nem egyéb mint saját gyöngeségünk, hogy t. i. a magyar kézen lévő nagy földbirtokok ne menjenek külföldiek zsidók és uzorások kezére, gyöngeség pedig az, ha ily birtokviszonyoknál az illetőknek véd és gyámrendszerre van szükségük.

Ha tehát ezen okokból az országgyűlés szükségét látná annak, hogy a hitbizományi törvényeket megerősítse, úgy minden esetre óhajtandó volna, hogy a ki hitbizományt alapít, az mind az uralkodó, mint pedig az országgyűlés jóváhagyását kinyerje, továbbá az ország pénztárába az ily birtoktól bizonyos járulék lenne fizetendő, mi némileg kiegyenlitené azt a kiváltságot, mely szerint az állam ezen birtokot, az elidegeníthetésre nézve oltalmába vette.

Az arányosításról 1836 121. cikk kielégítőleg rendelkezik. A határokról pedig az 1635. 20. sommás határpőről pedig az 1802. 23. t. cikk helyesen intézkedik.

A kötésekről általában s annak lényeges kellékeiről törvényünk a természet törvényéhez hű maradván, Mátyás VI. 17-dik Ulászló I. 38. 1723. 31. t. cikk elég világosan rendelkeznek.

Különös kötések, mint jószágcserek, adás ve vési szerződések, örök beváltások sat. az ősiség megszűnván, annak ezekre semmi befolyása többé nem lehet, azért az elhagyatván, a többi a maga jogerejében főtartatik.

Ugyan az állhat a haszonbérlet és adóssági kötelezettségekre nézve.

Ezen helyen főlemlítendők a telekkönyvek is, melynek alapját az adás vevésre vagy jószág cserére nézve, a káptalanok és egyéb hiteles helyeknél történt bevállásokra nézve szerkesztett okiratok gondviselésére szolgáló levéltárakban föltaláljuk. Az adósságokra nézve pedig a földbirtokot illetőleg, a megyéknél divatozott betáblá-

zások helyettesítették a telekkönyvi bejegyzéseket s zálog jogok bekebelezését. A telekkönyv tehát nem egyéb mint a tulajdonosi jogról rendszeresített okmány, valamint azon terhekről is, melyek valamely ingatlan vagyont terhelnek. Azért rendszeresítése annak, a mi eddig is létezett ugyan, de rendszeresítve nem volt. Azért az elévülést és némely határidőket a telekkönyvi jogérvényesíthetésre nézve módosítván, melyek alatt t. i. valamely jog elenyészik, ha az illető fél azt nem érvényesítette. Továbbá a kezelésnél és eljárásnál a sok munka szaporítást elhagyván s azt egyszerűsítván, a többire nézve jelen szerkezetében meghagy hatónak vélem. Miután pedig a cél általa szilárd birtoktulajdon és szilárd hitel eszközlése, jogérvényes hatályára nézve is megerősítendőnek és fenntartandónak tartom.

A bírói illetőségre nézve az úriszékeket kivéve, melyeket a megyei bíróságok helyettesítenek, valamint a rendezett tanácsosai bírói községeket is, melyek saját területök kebelében bírói illetőségüket kiterjesztvén, a többire nézve igen helyesen maradt a régi gyakorlat és törvény a bírósági s törvényszéki illetőségekre nézve.

A peres eljárásokat illetőleg pedig, az országbírói tanácskozmány kielégítőleg hozott végzést, miszerint t. i. az 1836-ik 20-ik t. cz. és az 1840. 11. t. cikk alapján a sommás szóbeli eljárást, valamint az 1840-ik 15. t. ez. II. részének fejezete szerint, a rendes szóbeli eljárást alapította meg. Végre pedig kivételes esetekben az 1840. 22. t. ez. a csődperek folyamára nézve alkotott rendes bírói eljárás szerint folytatandók, természetesen, hogy oly esetekben, melyekben a szóbeli eljárás nem elegendő az ügy oly módon kimerítésére, hogy benne alapos ítéletet lehessen hozni. Melyre nézve az első megjelenés alkalmával az alperes kérelmére szükség, hogy az illető bírói hatóság a pörfolyam minőségét jogérvényesen eldöntse.

Halasztásokra nézve azonban azon nézetben vagyok, hogy a bíróság csupán alaposan indokolt kérelemre adhasson halasztást, s az ellenfelet is mindannyiszor arra

nézve meghallgassa. A pörorvoslatokra nézve a pörletételt, melyet a felperes tehet, az ügyvéd visszahívását és föllebvitelt tartanám minden pörökre nézve érvényesnek, a rendes írásbeli pörökre nézve, melynek tárgya bonyolodottabb, hogy sem az ítéletben történhetne tévedés, vagy időközben egyik félnek új okirat jött kezébe, melyek s fellebbezés által nem, hanem csupán csak birtokon kivül perújítás által volnának érvényesíthetők, azért az ily esetekre nézve a rendes írásbeli eljárásnál a végső ítélet ellen, ítélet betiltással (prohibita) élni lehetne Mert mint tudjuk, azt az ítélet kihirdetése napján kellett tenni, a mit 24 órai időközre lehetne módosítani, okadatolásra pedig 3 napot lehetne engedni.

Azonban ha helyes okát nem tudja adni a betiltásnak, a vesztes félre 20—50 forintig terjedhető birsági terhet lehetne szabni, melynek egyik fele az ellenfelé, a másik fele pedig azon hatóság pénztáráé lenne, mely előtt a pör foly.

Perújítással egy ügyben, melyben például hibás védelem történt, csak egyszer élni, kivéve hol újabb okmányok kerülnek elő. akkor lehet ismét a pert megújítani, az azok nélkül ismételt perújítók ellen, a patvarsági büntetés érvényesítendő.

A magyar váltótörvénynek az osztrák fölötti elsőségét már csak az eljárás és végrehajtás egyszerűségének tekintetbe vételével is, minden intelligens ember át fogja látni. Azért a magyar váltó törvénykönyv teljes érvényében volna hagyandó. Kivételt kellene csupán tenni, a nem kereskedőkre nézve, mivel a váltó törvény leginkább a kereskedés emelésére hozatott be az országba és pedig föld hitel intézetek hiányában, a birtok tulajdonosok kárával, mivel azoknak állandó hitelintézeti kölcsönre van inkább szükségük, mellyek természetesen betáblázott kötelezvényekkel szoktak eszközöltetni, és nem rövid lejáratú váltókra, mellyeket csak kereskedelmi forgalomnál lehet leginkább czélszerűen használni. De mindazáltal, minthogy

a birtokosoknak is lehetnek rögtöni szükségük, valamint az iparosok, ügyvédek, és orvosoknak s egyéb tisztas állású férfiaknak, mellyeket rövid kölcsönök által szükség fedezniük és képesek is lehetnek a határidőre jövedelmükből tartozásukat visszafizetni, azért azokat a váltóképeseégtől megfosztani nem akarnám, ez okból lehetne azokra oézve, a kik akár bejegyzett, akár nem bejegyzett kereskedők vagy gyárosok, megállapítani, hogy azoknak legyen joguk, úgymint azt a polgári törvénykezésnél is alkalmazandónak vélem, ítéletbetiltási (prohibita) por-orvoslattal élni, melynek három nap alatt okát adni tartoznék, s ha olyau okot adna elő, mely a polgári törvény szerint helyes, akkor ugyanazon váltóügy polgári törvények szerint volna elítélendő, például ha egy váltónak lejáratá két holnap, de az illető adós kapott térítvényt hitelezőjétől, hogy azt hat holnapnál elébb nem követeendő a váltótörvényszék megítéli és exequálja az adós kereskedőt, de a nem kereskedőt felmentené, a váltóban foglalt fizetési határidő alól, köztörvényileg érvényes ok forogván fen.

A fenyítő törvények hazánkban még az Árpádok korszakából veszik kezdetüket, de mellyeknek azon része is, mely újabb írott törvények által nem módosított vagy töröltetett el, nagyobb részint közönséges szokás által elavult és gyakorlaton kívülévé tétetett,

A bűnügyek, melyek nagyobb vagy kisebb jelentőséggel bírnak, azok a megyékben a megyei, kir. városokban a városi fenyítő törvényszékre tartoznak. Ez előtt a bűnügyekben a nemesek ellen a megyei közgyűlés rendelte el a perbefogatást, a nem nemesek irányában pedig a törvényszék elébe állítását, az illetőnek mely azután az elkövetett nagyobb bűnökre nézve a tiszti ügyész általi perbefogatást elrendelte, kisebb vétségeket pedig előleges tiszti vizsgálat után rövid úton kihallgatván, a vádlottat (summaria via) elítélte, mely ítéletet azután az illető vádlott a királyi táblára fellebbezhette.

A törvény előtti egyenlőség elvénél lógva, nem a nemesi vagy nem nemesi állapot volna figyelembe veendő a vétkesek elleni eljárásnál és azok elítélésénél, hanem tekintetbe volna veendő:

Először a polgári állapot,

Másodszor a véték minősége.

Harmadszor a véték elkövetésénél könnyítő vagy azt nehezítő körülmények.

A polgári állapot, mely szerint egy és ugyanazon bűnt szabni, bármely személy kövesse el azt, az igazság törvényével ellenkező igaztalanság volna. Mert például a becstelentési vagy kisebb hatalmaskodási ügyekben tekintetbe veendő az illető alperes polgári állapota, minősége, mert például egy oly vétséget, melynek egy havi fogság a büntetése, követ el, hirteleni indulatból egy tiszt állású egyén például hivatalnok, ügyvéd, vagy kereskedő sat. ennek azon büntetés legalább hússzor annyi, mintha ugyanazon vétséget elköveti egy olyan ember, a kinek erkölcsi romlottsága annyira súlyed, hogy becstelentőnek ezen büntetést nem is tartja, a ki már tán fogva is volt, de a kire nézve nem is von ezen büntetés olyan következményeket; mivel ezek az által becstületüket jó híreket nevüket s így hivatalukat vagy polgári állásukat és hitelüket úgyszólván, mindenüket veszítik, ez tehát reájok nézve még 20-szornál is nagyobb büntetés. En nem tartok Angliával e részben, melynek törvénye szerint egy lord mivel a sétatéri körbe lovagolt, hat hónapi daróozba közmunkával) fogságra Ítéltetett; mivel ennek ezen csekély kihágásáért igen nagy büntetése volt, mert ba azt egy részeges úton útfélen fetregő korhely becstelen kicsapongó követi el, ki minden becstelenséghez és aljassághoz is hozzá szokott, s ezen hathónapi börtönnek tan némileg meg örül, hogy nem kell gondoskodni saját élelmezéséről, legalább is csak egy századrésnyi büntetés, mint annak a ki nem közmunkával, hanem tudományos tárgyakkal, nem részegeskedés és aljassággal, hanem

szellemi és lelki önképzetéssel foglalkozott, s így ellehet ily esetekről mondani a summum jus, summa injuriat, vagy vegyük megfordítva a dolgot, kövessen el valamely olyan vétket egy gazdag vagyonos ember, melynek betétese például 300 forint, az annak úgyszólván éppen semmi büntetés, mintha a szegényt ugyanazon vétekért 300 forintra büntettük, százszor nagyobb büntetéssel terheltük, mivel vagyontól, mely neki tán mindene volt, fosztottuk meg, tudom én azt jól, hogy minden egyes esetre lehetetlen külön törvényt alkotni, de a mennyire lehet a tökéletest ha elérni nem is, de kielégítőleg megközelíteni lehet, sőt kell is egy bölcs törvényhozásnak.

A vétek minőségét tekintve, abban meg volna különböztetendő az oly vétek, melynek elkövetése már feltételezi, hogy annak elkövetőjének minden jobb nemesebb érzelmet, becsületet sat. le kellett vetköznie, hogy azon vétket, például lopást, rablást, gyújtogatást, útonállást a megtámadást sat. elkövesse, s az ily vétek elkövetőire nézve sokkal szigorúabban kellene eljárni, sőt kezességre sem kellene kibocsátani, mint az olyan vétek elkövetőit, mint mellyek indulatból eredtek, vagy sértés megtorlást hasonló egyéb indokból származtak, mint például a méltó okból önbíráskodás, párbaj, az önvédelem határának túllépése sat. melynek elkövetése nem föltételezi a jellemnek és becsületnek hiányát. Azért ezek amazoktól megkülönböztetendők.

Vége 3-szor a könnyítő vagy a büntényt nehezítő körülmények szinte figyelembe veendőek. Természetes dolog például, hogy ha valaki önvédelmi határokat túllépve követett el súlyos büntényt, például hirtelen haragra gerjedésében, vagy önbíráskodásból követett el az emberölést, például a megszaladt tolvajt agyon lövi, még sem esik oly súlyos büntetés alá mint a ki azt féltett szándékkal boszúból, vagy éppen rablási vagy útonállási kísérlet alkalmával követte el. Ezekből láthatjuk, miért hagyott bölcs törvényhozásunk annyit a bírói önkényre a

büntények elítélésénél, mert lehetetlen azt a törvénynek agy részletezni, mint azt a vizsgálatból és körülményekből a bíró átláthatja és minden egyes esetben az illetők személyiségét, a bűntény minőségét és a körülményeket az ítélet hozatalánál tekintetbe veheti. Az igaz, hogy ez a birói önkénynek tág kaput nyitott, de éppen azért voltak a választott bírák, hogy nagyobb fontosság helyeztett bíró személyiségében, mint az írott törvénykönyvben.

Miután azonban Európa polgárosodott államai rendszerezett büntető törvénykönyvvel bírnak, mindenesetre az 184 $\frac{3}{4}$ évben szerkesztett büntető törvénykönyvi javaslatnak a szükséges változtatások és módosítások végett átvizsgálása leendő, az országgyűlésnek főfeladata, addig pedig az 1848-ik törvényből önként következő törvényelőtti egyenlőség t. i. minden születési előjog félretételével módosított régebb büntető törvénykezési gyakorlat folytatandó, mindaddig míg említett törvénykönyvünk kellőleg átvizsgálva s törvényerőre emelve nem leendő.

Végül még azt jegyzem meg, hogy az esküdszéki eljárás igen szép és egy polgárosodott államhoz méltó intézvény. Azért kívánatos, hogy az minél előbb hazánkban meghonosodjék. De éppen azért, mivel az esküdszék nem ereszkedik a bűntény és a büntetés fokozatába s az csak általánosan szokta kimondani a bűnöst, vagy nem bűnöst a vádló fölött, szükséges egy oly büntető törvénykönyv, mely a vádlott helyzetét, a vétek minőségét és a körülményeket tekintetbe vegye, azért bátran lehet állítani, hogy mennél részletesebb a büntető törvénykönyv annál czélszerűbb, annál jobban megfelel mind az igazságnak, mind egy szabad polgárosult állam igényeinek.